

ગુજરાતની કથાખાત.

ગુજરાતી સાહિત્ય સંસ્થા

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૫૩૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતનો રૂપરાજ

વિષય ૬૪૩૭

ગુજરાતનો ફલ્લવાગ

લેખક અને પ્રકાશક
મગનલાલ ગુલાબભાઈ દેસાઈ બી. એ. જી.
વડગામ સ્વસ્થાન પાલણપુર

(સર્વાધિકાર સ્વાધિન)

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું
ખાડીયા—અમદાવાદ

સવત ૧૯૮૦ આવૃત્તિ પહેલી પ્રત ૧૦૦૦ સને ૧૯૨૪

કિંમત રૂ. દાઢ.

ગ્રંથાલય વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
~~સંસ્કૃત~~
ગૂજર તી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ

નેક નામદાર નિવાન વ નવાખ બુદ્ધિવિન્દ નામદાર શ્રી કેપ્તન
તાલેમાલમજ ખાનજી નાહિબ ખાડાદુર કે મી આઈ ઇ
કે મી વી ઓ રિયાસતે પાલણપુર.

અર્પણ પાત્રિકા

ધાણધાર જેવો ફળદ્રુપ અને રમાળ પ્રદેશ જે હાલમાં

પણ ગુજરાતનો ફળ-આગમ છે, તેવી ભુમીના નરેશ

નેક નામદાર દિવાન વ નવાબ ખુદા-

વિન્દ નામદાર શ્રી કેપ્ટન તાલે-

મહમદખાનજી સાહેબ બહાદુર

કે. સી. આઇ ઈ કે. સી

વી એ રીયાસતે

પાલણપુર એમના

પવિત્ર ચરણોમાં

આ ગુજરાતનો

ફળ-આગ

અર્પણ

કરે

હું

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૬
વિજયાદશમી
પરજણ
પ્રાંત-નવસારી

}

લી. સેવક
મગનલાલ દેસાઈ

લેખકના બે બોલ

“ ગુજરાતના ફળ-માગને ” પ્રસ્તાવનાની જરૂર નથી કારણ કે આ વિષય ઉપર ગુજરાતી ભાષામાં થોડાજ પુસ્તકો લખાયા છે વાચક સહેજ પ્રશ્ન કરશે કે જ્યારે બીજા પુસ્તકો છે તો પછી આ નવીન પુસ્તકની જરૂર શી? તેના જવાબમાં જ આ પુસ્તક ગુજરાતના વાચક વર્ગના હાથમાં મુકું છું

અત્યાર સુધી આ વિષય ઉપર જે પુસ્તકો લખાયા છે તેમાં અમુક ઝાડ અમુક જંગમો આવી રીતે વર્ણવે છે વિગેરે બામતો લખાઈ અને ચર્ચાઈ છે આ પુસ્તકમાં નવીન રસનો લેણો છે અમુક ફળ ઝાડ કેવી રીતે વાવી ઉછેરી તેનું ઉત્પન્ન કેવી રીતે લેવું જોઈએ અને થોડામાં થોડા ખર્ચે વધુમાં વધુ ઉત્પન્ન શી રીતે લઈ શકાય તેનો પુરેપુરો ચિતાર આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે

આ પુસ્તક છપાવવાનો હેતુ દ્રવ્ય ઉર્પાદન કરવાનો નથી પણ લેખકે વડોદરા રાજ્યના ખેતીવાડી ખાતાની છ વરસની નોકરી દરમ્યાન મેળવેલા અનુભવનું ફળ છે

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ ખેતર	૧
૨ જમફળ	૧૫
૩ ચીકુ	૨૮
૪ દ્રાક્ષ	૪૪
૫ સત્રા	૬૮
૬ આંબો	૮૬
૭ નાળીયેર	૧૧૫
૮ કેળ	૧૩૬
૯ પપૈયા	૧૪૬
૧૦ અંજીર	૧૫૮
૧૧ દાદમ	૧૬૮

ગુજરાતનો ફળ બાગ.

બોર.

૧ જમીન

કૃષ્ણ સીકણી, જમીન બોરના ઝાડને માફક નથી, તેમજ એ ઝાડના મૂળ ધણા હિડા જતા હોવાથી એા ઇળવાળી જમીનમા બોરનુ ઝાડ વધી શકતુ નથી પાણી સહેલાઈથી નીકળી જાય એવા જમીનમા એને સારૂ પોષણ મળે છે ગોગડુ બેસર તથા રેતાળ જમીન એ ઝાડ માટે ખાસ હિતમ છે ખારા વાળી જમીનમા બોરના ઝાડ થઇ શકતા નથી તેમજ ઉપર કહી ગયા તેમ થોડે અંતરે જે જમીનમા પત્થર આવે છે તે જમીનમા પણ એનો ફેલાવો મહેલાઈથી થતો નથી સાધારણ રીતે બોરના ઝાડની ગણતરી જગલી ઝાડ તરીકે હોવાથી ખાસ બગીચાની જમીનમા એનુ વાવેતર જોવામા આવતુ નથી પણ નદી કાંઠાની ખાડા ટેકરાવાળી જમીન જ્યા બીજી ખેતી થઇ શકે તેમ ન હોય ત્યા અને આમા સત્રા જેવા વધુ મુદતે ફળ આપનારા ઝાડના બગીચાની શરૂઆત કરવામા આ ઝાડનુ વાવેતર કરવામા આવે તો બેશક ઘણુ ફાયદાકારક નીવડવાની આશા રાખવામા આવે છે ખાડા ટેકરાવાળી જમીનમા ધોવાણના સબબથી જેવી રીતે બીજા ફળઝાડોના મુળીયાને નુકશાન થાય છે તેવી રીતે આ ઝાડને નુકશાન થતુ નથી કારણુ કે બોરના મૂળીયા જમીનમા બહુ હિડા જાય છે જ્યા કુદરતી રીતે આ ઝાડ જગલી સ્થિતિમા હોતુ નજરે આવે છે તે જગ્યા એના બગીચાને માટે હિતમ છે

૨ બોરની જાતો

વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓએ બોરને રેમીનસી વર્ગમાં મુક્યું છે એટલે બીજા કોઇ ફળાકાંડ સાથે આ ઝાડને કુટુંબ સંબંધ નથી. કહેવાનો મુદ્દો એ છે કે આમ નૈસર્ગિક રીતે સંબંધ ન હોવાથી બીજા ફળાકાંડ સાથે એનો સંબંધ કદમ વિગરે ઉપચારોથી જોડી શકાય નહિ છતાં હાલના જમાનામાં (વીસમીસદી) એક અમેરિકન ગૃહસ્થે બીન્ન બીન્ન વર્ગના ઝાડોનો કંત્રમની રીતથી સંબંધ જોડવાનું સાબળવામાં આવ્યું છે. પીચ નામના ફળાકાંડ ઉપર તેણે ગુલાબની તથા આલુની કલમ ફેટેહમદ કીધી છે અને એકજ ઝાડ ઉપર અમેરીકામાં થતાં સંધળા ફળાકાંડો કલમથી લાગુ કરવાનું બીકુ ઝડપ્યું છે. બોરની જગલી જાતોમાં ત્રણ મુખ્ય જાતો ગણાય છે.

૧ વડ બોર ૨ ખાટા બોર ૩ ચણી બોર આ ઉપરાંત કલમી બોરમાં પાંચ જાતો ખાસ કરીને જાણવા જેવી છે.

૧ રાદિરી ૨ અજમેરી ૩ બનારસી (કાશીબોર) ૪ જયપુરી ૫ ફળીયા વિનાની આ ઉપરાંત બીજી ઘણી જાતો હશે પણ દરેક જાત એક બંજને ઘણી મળતી આવે છે અને ફક્ત જુદી જગ્યામાં થતી હોવાથી જુદા નામ પાડ્યા હશે.

૩ વાવેતર

બોરનું વાવેતર બે રીતથી થઈ શકે છે ૧ બીજથી અને બીજી કલમથી. પદ્ધતિસર વાવેતર કરવા માટે પ્રથમ બીજના ગેપા ઉછેરી તેને યોગ્ય જગ્યાએ રોપી કંત્રમ ચઢાવવામાં આવે છે તદ્દન પરીપકવ બોર એકલા કરી ઉપરના છોતરા તથા ગર કાઢી નાખી ફળીયાને ધરૂવાડીઆમાં રોપવામાં આવે છે.

૪ ધરૂવાડીયું

ધરૂવાડીયામાંની જગ્યા જ્યાં બગીચો કરવાનો હોય ત્યાં પચ્છ કરવી પણ પાણીનું સાધન હોય ત્યાં જ્યાં પાણી મળી શકે ત્યાં જ રોપા ઉછેરવાનું રાખવું એમાંમાનું પાણી જ્યાં ભરાઈ ન રહેતું હોય તેવી જગ્યાએ રોપ તૈયાર કરવા જોઈએ.

એમાંસાની શરૂઆત પહેલાં એક વિધા બોરના બગીચા માટે (૮+૬) આઠ ફુટ લાંબો અને છ ફુટ પહોળો ક્યારો લગભગ એક હાથની ઉંડાઈ સુધી હાથથી ખોદવો અને અદરની માટી કાઢી લઈ ખાડાની અદર સુકાપાન, ઘાસ વિગેરેનો પ્રથમ થર કરી તેની ઉપર

છાણુતો એક થર ખનાવો નીચેથી સળગાવવું અને બહુ ધીમે ધીમે સળગે તેવી વ્યવસ્થા કરવી. ઘાસ ખાળવાથી એક તો નિદાણના બીજનો નાશ થાય છે અને બીજી જમીનમાં રસાયણીક ક્રિયાઓ થઈ જોડના ખોરાકના તત્વો છુટા પડી ઉપયોગમાં આવે તેવા રૂપમાં આવે છે.

૫ બીજની વાવણી

ઘાસ ખાળ્યા પછી ખાડામાં છાણુનું અગર બહુ ઘેટાની લીડીનું સડેલું ખાતર તથા કોઈ ગમેલા પાદડાવાળી માટી એ બંનેનું મિશ્રણ કરી ખાડો ભરી દેવો. ચોમાસાની શરૂઆતમાં એક એક વેંતને છોટે ખોરના ઠળીયા ધરવાડીયામાં રોપી દેવા અને વરસાદ ન હોય ત્યારે પાણી આપવું. નિદાણ વગેરેથી ધરવાડીયું ચોખ્ખું રાખવું. ખોરના જે છોડ ન ઉગ્યા હોય ત્યાં બીજ બીજવાળા ઠળીયાનું ઉપલું પડેલું સખત હોવાથી માધારણ રીતે તેઓને ઉગતાં ધણો વખત દાગે છે તેમજ તેમાંથી ધણા ખરાં ઉગી પણ શક્તા નથી તેને માટે ખોરના ઠળ આને પ્રથમ ફેાડી કાઢી તેની બીજ વાવવામાં આવે તો એક અઠવાડીયાની અંદર તમામ બીજો ઉગી આવે છે. વળી ન ઉગી શકે એવી બીજો પ્રથમથી જ ખાતર કરવાથી ધરવાડીયાના તમામ છોડ સંપૂર્ણ ઉગી નીકળે છે.

૬ રોપાના ઉછેર

ધરવાડીયામાં રોપાને નિદાણ વગેરે કચરાથી સાફ રાખવા જેમ અને તેમ રોપા જલદી તૈયાર થાય તેવી રીતે ખાતર તથા પાણીની તબવીજ રાખવી. પાસે પાસે રોપા હોવાથી તેઓ અશક્ત અને ખાતળા થાય છે તે માટે બહુ નજદીકના છોડને કાઢી નાખવા, અને વધારાની જગ્યામાં રોપી દેવા. આશ્ચર્ય એક વેત રોપ ઉંચા થાય એટલે દસ શેર ઓરડીના ખોળનો ખારીક ભુકો કરીને આપવો, આથી ઉધામનો ત્રાસ ઓછો થશે. રેતાળ તથા ખેસર જમીન વરસાદ પડ્યા પછી અગર પાણી આપ્યા પછી સખત થઈ જાય છે તેને માટે ખુરપાથી ઉપલું પડેલું કરવું જરૂરનું છે. એટલે રોપાને જોષ્ટતી હવા મળશે ધરવાડીયામાં રોપા એક વરસ રહેવા દેવા એટલે ધર નાખ્યા પછી બીજ ચોમાસામાં તેઓને ધરવાડીયામાંથી ઉપાડી કાઢી બગીચામાં રોપવા.

૭ ખગીચાનું વાવેતર

જે જમીનમાં ખોરડીનું વાવેતર કરવાનું હોય ત્યાં પ્રથમ વૈશાખ મહીનામાં પદર પદર કુટને અતરે બે કુટ ઉડા ને બે પુટ ગોળ ખાડા ખોદી તૈયાર કરા.

ખાડાને આશરે પદર દીવસ સુધી સૂર્યનો તાપ લાભવા દેવો ત્યાર બાદ ઘાસ—કચર, સુકા, પાન, વિગેરે ચોકખા કરી દરેક ખાડામાં ભરી તેને સળગાવી દેવા, આમ કરવાથી જીવજંતુનો તથા નિદામણના છોડનો નાશ થશે ખાડામાંથી નીકળેલી માટી સાથે સડેલું જાણતું ખાતર અગર ઘેટાં બકરાની લીડો લારો બાર મેળવી દેવી, ખાડામાં પ્રથમ થર સડેલાં સુકા પાન અગર થોરતી ડાળીનો કરવા અને તેનાપર ખાતર સાથે મેળવેલી માટીથી ખાડો ઠેક સુધી ભરી કાઢવો. પ્રથમના વરસાદથી ખાડાની માટી અદર બેસી જશે ત્યાર બાદ ધરવાડીયામાંથી ખોરડીના રોપ માટી સાથે ઉપાડવા. જે દીવસે રોપ કાઢવાના હોય તેને આગલે દીવસે પાણી આપવું પડી મૂળને જરા પણ હરકત આવે નહિ તે પ્રમાણે રોપ ઉપાડવા અને માટી સાથેજ ખાડામાં બંને બાજુથી પદર કુટના અતરે રોપવા રોપતી વખતે આજુબાજુ માટી જરથી દબાવવી આ મુજબ રોપવાથી દર વી-ધામાં ૧૨૮ છોડ આવે છે ચોમામામાં છોડ રોપવામાં આવે છે. એટલે પાણી આપવાની કાંઈ જરૂર નહીં નથી વચ્ચેની જગ્યામાં કોઈ પણ જાતનો પાક વિના હરકતે લઇ શકાય છે.

૮ આખ ચઢાવવાની મોસમ

ઉપર મુજબ વાવેતા રોપ એક વર્ગમી મુદત થાય એટલે આખ ચઢાવવા લાયક થાય છે આખ ચઢાવવાનો છોડ બહુ કુમળો ન હોવો જોઈએ, તેમજ બહુ પાનડ પણુ હોવો જોઈએ નહિ તેની ઉપતી જાન લાકડાથી મહેવાઇથી જુદી પડે તેની સ્થિતિમાં હોતી જોઈએ જેઠ અને અષાઢ એ બે મહિના ખોરડીની આખ ચઢાવવા માટે ખામ અનુકુળ છે કારણ કે ખોરડીનો રસ આ બ મહીનામાં ઝાડની અદર જોરથી ફરવાની શરૂઆત કરે છે, ઝાડને નવીન અકુરો ફટે છે પુખ્ત ઉમરનાં ઝાડોને ફૂલ પણુ આ મોસમમાં આવે છે ખીજી મોસમમાં પણ ખોરડીને આ બ ચઢાવી શકાય છે પણ આત-શય ગરમી તથા ઠડીથી રક્ષણ માટે ખાસ સાધનો વાપરવા પડે છે. વરસાદની મોસમમાં કનમ કરેલી જગ્યાને પાણી લાગવાથી ચઢાવેલી

આખ સડી જાય છે એટલે ઉપર કહેલી મોસમ (જેઠ-અસાડ) બહુ ઉત્તમ છે,

૯ આખ ચઢાવવાની રીત

જમીનથી એક હાથને ઉંચેથી રોપનો ઉપલો ભાગ કાપી નાખવો પછી બે કાટાની વચ્ચે જે આખ હોય છે તે મધ્યમા આવે તેવી રીતે એક ઈંચ લંબાઈ અને અર્ધા ઈંચ પહોળાઈનો ચપ્પુથી કાપ મૂકી અદરના લાકડાને જરા પણ ઇંચ ન થાય તેવી રીતે ઉપલી આમડી કાઢી લેવી, જે જાતની બોરડીમાંથી આખ ચઢાવવાની હોય તે જાતમાંથી તેટલાજ માપની ઉપલી છાલ સફાઈથી ટાઢી લઈ પ્રથમના રોપમાં બરાબર બેમાડી દેવી, ગામડું કાઢતી અગર મુક્તી વેળાએ બે કાટા વચ્ચે જે આખ રહેલી હોય તેને જરાપણ ઇંચ થવા દેવી નહિ નવીન આખ ચઢાવવામાં આવે તે બહુ પુલેલી અગર છેક ઉડી ન હોવી જોઈએ ગામડું બરાબર બેસાડ્યા પછી સુતરીયા મીથુ પાચેની સુતરની દોરીથી આખ સીવાયના બીજા બધા બાજને બાધી લેવા અને તેમ કરતા આખ ખુલ્લી રહે તેમ કરવું.

૧૦ આંખમાંથી ક્યારે ઝાડ તૈયાર થાય

આખ ચઢાવ્યા પછી લગભગ આઠ દિવસ પછી તે પુલશે એટલે જાણવું કે આખ ચઢી ગઈ છે, ત્યાર બાદ બાકીની અસલ છોડ ઉપર જે આખો રહી હોય તે બધાનો નાશ કરવો, એટલે ચઢાવેલી નવીન આખને જોર મળશે અને જલદીથી નીકળી આવશે. આખ ચઢાવ્યા પછી બરાબર એક વરસ પછી તેને મોર (પુલ) આવશે અને ફળ પણ બેસશે પણ બીજા વરસ પછી પુખ્ત ઉતરના ઝાડની પેઠે આખ ચઢાવેલી બોરડીને પણ ફળ આવવા માડશે.

૧૧ ખાતર

૧ હાડકાના ભુકા	૨૦ શેર
૨ મીઠું	૩ શેર
૩ એરડીનો ખોળ	૫ શેર
૪ સુકા થોરનો એક બારોઠ૦ શેર	

કુલ ૬૮ શેર

ઉપર બતાવેલા પ્રમાણમાં ખાતર આપવાથી દરેક બોરડીના ઝાડને જોઈતા પ્રમાણમાં ખાતરનું પોષક દ્રવ્ય મળી રહે છે, એટલે

ત્રણ ચાર વરસ સુધી ખાસ કરીને ખાતર આપવાની જરૂર રહેતી નથી.
૧૨ કુલને બહાર આવવાની મોસમ અને તે પહેલાં
ઝાડની માવજત.

બોરડીના ઝાડને ચોમાસાની શરૂઆતમા પુલ આવે છે. માટે તે પહેલા નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર છે વૈશાખ જોઠ માસમા બોરડીના પાન પીળા થઈ લગભગ બધા પડી જાય છે અને તેના રસની ચલનક્રિયા એ મહિનામા બંધ પડી જાય છે જો આ મોસમમા કોઈ બીજા કારણથી ઝાડનાં પાન પડવા ન માટે તે તેના થડની આજુબાજુની માટી કોદાળીથી જોદી કાઢી મુળીઆ ઉઘાડા કરવા એટલે ઝાડનો રસ થડ અને ડાળીઓમાથી નીચે મુળી આમા આવશે એટલુજ નહિ પણ મુળીઆને ધન પહોચવાથી તે-ઓની હ મેશની કામગીરીમા પણ અટકાવ થશે, સારા કુલ આવવા માટે દરેક પુલઝાડને અમુક મુદત સુધી આરામ આપવાની જરૂર છે.

૨ ડાળીયોની કાપણી યા છાંટણી

આ ઉપરાંત એજ અરસામા ઝાડની સુકાઈ ગયેલી ડાળીયો તથા નિર્માલ્ય ડાળીઓને કાતરવાના બોજરથી કાપી નાખવી જોઈએ. જાપાની અનુભવીઓના મત મુજબ આપણે ફળઝાડ ઉછેરીએ છીએ તે તેના થડ, ડાખળા તથા પાનના જથ્થાને માટે ઉછેરના નથી પણ તેના ફળ માટે ઉછેરીએ છીએ, માટે બને ત્યાં સુધી દરેક ફળ-ઝાડને ઝાંછામા ઝોછી મહેનતે વધારેમા વધારે અને ઉચી જાતનાં ફળ આવ તે પ્રમાણે આપણે જોઈતી ફળવણી આપી શકીએ છીએ, અમારા અનુભવ મુજબ ઉપરના લખાણમા જરા પણ અ-તિશયોક્તિ નથી, ઉલટું કેટલાક પુલઝાડોની ઉપર અજમાયશ માટે કરેલા અખતરાથી અમે એમ સાબીત કરીશું છે કે દરેક જાતના ફળ-ઝાડને આપણે આપણી મરજી પ્રમાણે ફળ આપવાની દરજ પાડી શકવાની શક્તિ ધરાવીએ છીએ.

૧૩ વરસાદની મોસમમાં કરવાની માવજત

જોઠ મહિનાની આખરે બોરડીને નવા પાન આવશે તે અરસામાં ઝાડોના મૂળીયા પર માટી નાખવી આ વખતે હાથનું સહેલુ ખાતર દર ઝાડ દીઠ એક ટોપલી તથા તેટલીજ તળાવની માટી આપવાથી ઝાડને ફાયદો થાય છે.

૧૪ ફળ આછાં કરવાં જોઇએ.

ઝાડને ફળ બહુ આવ્યાં હોય અને ડાળીઓ ભાગી જશે એમ લાગે તો વધારે જણાતા ફળને તોડી નાખવા, તેથી બાકી રહેલા ફળનું પોષણ પણ ઠીક થશે અને ઝાડને હરકત આવશે નહિ બોર-ડીના બોર પોષ મહિના પછી પાકવા માડે છે ઉચ્ચી જાતના બોર અરધાં કાઢ્યાં પાક્યાં ઉતારી લખ વાસના કડીયામા ભરી બહાર મામ મોઢલી આપવા કારણ કે તદ્દન પાકા ફળ ઉતારી રેલ્વે માર્ગે તેજ રિશ્તિમા મોકલવાથી બગડા જવાનો સંભવ રહે છે આ મુજબ ફળ મોકલી શકાય તેમ ન હોય અગર ભાવ સારો ઉપજતો ન હોય તો પરિપકવ થયેલા ફળ ઉતારી લેવા અને તાપમા તેઓનો ગળ સુકાઇ જાય ત્યાં સુધી સુકવવા તદ્દન સુકાઇ જાય એટલે બગડવાનો સંભવ રહેતો નથી આવી રીતે સુકવેલા બોર મુમ્મ સુરત વિગેરેના બજારોમા જથ્થાબદ વેચાય છે અને તેની કિંમત પણ સારી ઉપજે છે.

૧૫ રોગ વિગેરે—બોરના ઝાડને જીવજંતુથી મહાન હાની થવાના દાખલા બન્યા નથી

૧ વાનસ્પતિક રોગો

આખા વિગેરે ઝાડો પર વાદો નામનો વાનસ્પતિક રોગ થાય છે તે જ રોગ બોરડીના ઝાડ પર પણ હુમલો કરે છે અને નિર-કુશ્મ રીતે તેને વધવા દેવામા આવે તો ઝાડને અત થોડા વખતમાં આવી જાય છે વાદાની ઉત્પત્તિ તથા ફેલાવાનો વખતે તથા તેના નાશના સાધનો સમ્બંધી આમાના પ્રકરણમા હકીકત લખી છે આ સિવાય બીજો કોઈ વાનસ્પતિકરોગ બોરના ઝાડપર હુમલો કરવાનું જાણવામા નથી

૨ જીવજંતુ

સફેદ રોગાનની છાંટથી ઢકાયેલી ધનેડાની જાતના જીવડા બોર-ડીના ઝાડની કુમળી ડાળીઓ પાંદડાં તથા થડ ઉપર હનરોની સંખ્યામા જોવામાં આવે છે જીવડા ચોમાસાની શરૂઆત સુધી ડાળ સાથે ચોટી રહી તેના જીવનપ્રવાહનો નાશ કરવાની ધુનમા મચ્યા રહે છે નર માદાની શોધમા જાય છે આ જીવડાનો નાશ કરવા સારું તેઓ સમાધીરથ હોય ત્યારે ઊપાયો હાથમા લેવા જોઈએ હાથથી વીણી નાખવાથી અને એક વખત સમુજાગો નાશ કરવામા આવવાથી તેઓના તરફથી ફરીને ત્રાસ થતો નથી

૩ લાખના જતુઓ.

બોરના ફળમા સળો પડી ખાવા લાયક બોર રહેતા નથી, સળો પડવાનુ મુખ્ય કારણ જાડની માવજતમા ખામીને લીધે હોય છે. જાડને એક વખત ફળ આવી ગયા પછી ફટલીક વખતે બીજો બહાર (ફાલ) પણ ઉનાળામા આવે છે અને આ બહારનો નાશ કરવામા નહિ આવે તો ચોમાસાના ફળોમા એ રોગ આવે છે, માટે સાગ ફળની આશા રાખનારે ઉનાળાનો બહાર આવે તો તેનો નાશ કરવા અગર એ બહાર આવતા પુલ આવે ત્યારે મુળીઆ ઉધાડા કરી નાખવાથી ફળ આવતા નથી અને જે પુલ આવેલા હોય છે તે પડી જાય છે.

૪ પાન ખાનારી યેળ

બોરડીના પાન ખાકને એક જાતનો કીડો રેશમનો કોશેટો ખનાવે છે, આપણ એક જાતનો રોગ હોવાથી ખાગના માલીકે રેશમ લેવાની ધુન્ધા રાખવી નહિ, બીજા એક સફેદ યેળ થાય છે આ યેળનુ કુદુ ચોમાસામા મમાધી અવરથામાયા રીકળી વરસાદની મોસમમા બોરના નવીન નીકળેના પાનની ટોચમા સખ્યા મધ ઇડા મુકે છે અને તેમાથી આઠ દિવસ પછી કાળા ડોડા વાળી સેકડો યેળ નીકળી બોરના પાનનો નાશ કરી તેના ફળ લાવવાની શક્તિમા ઘટારો કરે છે આ યેળ અગર તેના ઈડા જોવામા આવતા અને તો નાશ કરવા ખાસ જરૂરનો છે.

૫ સળો ન લાગવાનો ઉપાય

બોરના ફળને યેળને લીધે જે સળો લાગે છે, તેનો નાશ કરવા માટે દર જાડ દીઠ બશેર મીઠુ ચોમાસાની શરૂઆતમા ખાતર સાથે આપવુ એટલે બોરમા સળો લાગતો નથી, એમ માનવામા આવે છે પણ અમારી માન્યતા મુજબ સળો નહિ લાગવા દેવાને મીઠુ સીધી રીતે સહાનુભુત થવુ નથી પણ આડકતરી રીતે જાડના રસમા મીઠાની અસરથી એવી કપ્પક અસર થાય છે કે જેથી કાંતો બોરની જાય છે, અગર જલદીથી ફળ આવે છે આમ મોસમ આગળ પાછળ થવાથી બોરડી અદર જે ઇયેળ પેસે છે. તેની માદાને પોતાના ઇડા મુકવાને વખત મળતો નથી, અને તેથી બોરને સળો લાગતો નથી.

૧૬ બોરના બગીચાનો ખર્ચ તથા—ઉપજ

સાથેના પત્રિશિષ્ટમા બતાવ્યા પ્રમાણે એક વિધા જેટલી જમીનમા બોરનો બગીચો બનાવવામા આવતા દર વિધે કુલ ઉપજ રૂ. ૧૦૦ થી ૨૦૦ સુધી આવે છે ને દર વિધે ખર્ચ રૂ. ૩૫ થી ૭૦ સુધી થાય છે

૧૭ બોરના બગીચાની ઉમર

સાધારણ રીતે બોરના બગીચાની ખરી ઉમર દસ વરસની આલેખવામા આવે છે ત્યાર પછી ઝાડનું ઉત્પન્ન ઓછું થતું જાય છે આ બગીચો ચાલુ રાખવા માટે બોરડીના ઝાડોની ઉમર પાંચ વરસની થાય એટલે બે ઝાડોની વચ્ચે નવીન રોપાણું કરવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ એટલે ફળદ્રાડની ઉત્પત્તિને કાર્ષ પશુ જાતને આચકો લાગ્યા શિવાય શરૂ થયેલું ઉત્પન્ન ચલુ રહે છે

૧૮ ફળમાં સુધારો કરી શકાય તેમ છે કે કેમ ?

જુદા જુદા ઝાડપર જુદી જુદી જાતની કલમ (આખ) ચઢાવવાથી ફળનો આકાર, સ્વાદ તથા લહેજતમા ધણો સારો સુધારો કરી શકાય છે અને આ સુધારો ડાળીયા સિવાયની બોરની જુદી જુદી જાતોની ઉત્પત્તિ કરવાની હદ સુધીમા જઈ શકાય તેમ છે.

૧૯ બોરનો ફળઝાડોનો બગીચો એકદર રીતે

લાભકારક છે કે કેમ ?

જ્યા પાણીની સવડ વગરની જમીનમા તેમજ ખાડા ટેકરા વાળી તેમજ પાણીના પ્રવાહને બીધે ધોનાણ વાળી હોય તેની જમીનમા પણ આ ઝાડનું વાવેતર થઈ શકે છે તેમજ એનું એકદર ઉત્પન્ન જોતા ખીજા કીમતિ ફળ ઝાડ કરતા આ બગીચો ઉતરે તેમ નથી, એકદર રીતે બોરનું ઝાડ વિરોધ પડતી હરકનો તથા મોસમની પ્રતિકુળતાઓ સામે પોતાનો નિભાવ સારી રીતે કરી શકે છે વળી બેનરના શેઠા પર જ્યા જુના જગથી બોરડીના ઝાડો ઉગ્યા હોય તે જગ્યાએ ઉગી જાતના બોરના ઝાડો થોડી મુદતમા તૈયાર કરી શકાય છે, આખા ચીકુ વિગેરે વિશેષ મુદતે તૈયાર થતાં ઝાડોના બગીચામા જલદી ફળ આપે તેની જાનનું આ ઝાડ હાલથી અને દસ વરસ પછી તેને કાપી નાખવામા આવે એટલે ખીજા ફળ ઝાડો ફળ આપતા થાય છે એટલે ઉગી જાતના બગીચાની પ્રાથમિક તક્યારી માટે આ ઝાડ ઉપયોગી છે

૨૦ એક વીઘામાં ઝાડની સખ્યા

બોરના ઝાડ ૧૫-૧૫ ૫૬૨ ૫૬૨ ફુટના અતરે રોપવામાં આવે તો એક વિઘામાં સરેરાશ ૧૨૦ ઝાડો આવી શકે એવો આશરો કાઢવામાં આવે છે

એક વિઘાના ૨૬૫૦૦ ચોરસ ફુટ થાય છે બોરના બગીચાના પ્લેન માથેના જરૂરીયાત ઝાડો માથે જુદા લગત આપવામાં આવેલો છે તે ઉપરથી બોરના બગીચાની શરૂઆત કેવી રીતે કરવી તે જાણવામાં આવશે

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ੨੧ ੨੨ ੨੩

[illegible]

[illegible]

(૧૪)

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૧ બોર

નકશાની સમજૂતી

૧ સાથેનો નકશો એક વિધાનો છે

૨ લઘ્વાર્ધ ઉત્તર દક્ષિણ ૨૪૦ ફુટ

૩ પહોળાઈ-પૂર્વ પશ્ચિમ ૧૨૦ ફુટ

૪ બોરનું દરેક ઝાડ ૫૬૨ ૫૬૨ ફુટના અંતરે છે અને તેની નિશાની૦ છે

૫ એરડાની વચ્ચેનું અંતર ૭૧ ફુટ છે અને તેની નિશાની x છે

૬ દક્ષિણ તથા પશ્ચિમની બાજુએ પવનના રોકાણુ સારૂ તથા કસમી બોરને રોકા આપવા સારૂ પાંચ પાંચ ફુટના અંતરે બાવળના ઝાડ વાવવા તેની નિશાની ૦ આવા ૨ ગથી બનાવી છે

૭ બોરની આખ ચઢાવ્યા પછી ત્રીજો વરસે ક્ષેરકા કાઢી નાખવા.

૮ કસમ ચઢાવ્યા બાદ પાંચમે વરસે બોરના બે ઝાડની વચ્ચે નવીન બોરના રોપ ઉડેરવા

૯ એક વિધામા ઉપરના હિસાબે નીચે મુજબ ઝાડો આવશે.

(૧) બોર ૧૦૫ ઝાડ

(૨) એરડા ૩૪૫ „

(૩) બાવળ ૬૬ „

ગુજરાતનો કૂળબાગ

૨ જમકૂળ

૧ જમીન-ગુજરાતની જમીન [કાઠીયાવાડ અને દક્ષિણ ભાગ સિવાય) તદ્દન ભાડાની બનેલી છે, તેથી જમકૂળ માટે ઉત્તમ છે, એમાં થક નથી તેમાં ખામ કરીતે વડોદરા, અમદાવાદ અને ઘોળકાની ગોરાકુ રેતાળ જમીન ખાસ અનુકૂળ છે ઉત્તર ગુજરાતની જમીન તપામતા મિઠ્ઠુ થી શરૂ કરીતે આબુની તળેટી સુધીની જમીન ઉચ્ચકટિમધમાં ચતારા કૂળ ઝાડો ઉત્તમ રીતે ઉત્પન્ન કરી શકે તેવી છે. ઉપર જણાવેલી જમીનના સરાસરી નમુનાનું પૃથ્થકજી નીચે મુજબ છે

૧ રેતી	૮૮ ૧-૩ ટકા
૨ પોટાસ	૦ ૩ ટકા
૩ નાયટ્રોજન	૦૦૦ ૫ ટકા
૪ ફોસ્ફોરિક એસીડ (થિડો)	

ઉપર જણાવ્યા મુજબ આ જમીનમાં ફોસ્ફોરિક એસીડને ભાગ અત્ય પ્રમાણમાં હોવાથી દરેક કૂળ ઝાડને ઉન્નમરના પ્રમાણમાં ખારીક લુકો કરેલા હ ડકા અથવા માછનાના ખાતરનો દર વરસે જોઈતા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ફોસ્ફોરિક એસીડની ખોટ પુરી પડશે, અને નાયટ્રોજનની ખોટ જાણના ખાતરથી પુરી પાડી શકાશે વડોદરા તરફની જમીનમાં માત્રારજી રીતે ચુનાનું પ્રમાણ આબુ હોય છે અમદાવાદ તથા ઘોળકા તરફની જમીનમાં ચુનો જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં હોય છે વળી કૂળ ઝાડોના ટુક ચુદ્દમાં અજાયમ જેવો વધારો અને તળ જમીનનું બધારજી તપાસતા પાલજીકર રેટના કેટલાક ભાગમાં ચુનો તથા પોટાસનું પ્રમાણ બહુ સારા જથ્થામાં હોવાનું અનુમાન થાય છે

૧ જમીનનો કેળવ રૂઠી-જમકૂળના બાગ માટે નિચાણુત્તમ જમીન પમદ કરવી નહિ, તેમજ જે જમીનમાં પાણી ભરાઈ રહેતું હોય તે જમીન પણ એવા મગીયાને માટે કામતી નથી, બગીચાની જમીન કામી હોય તો તળ જમીન તપાસતી પીડ માટી તળની

જમીન હોય તો જમકૂળના રોપ માટે કરવાના ખાડા તેટલા હિંચ ખોદવાની જરૂર પડે છે. ફટનેક ઠેકાણે કળી ચીકણી જમીન સાથે આડ પુટ હિંચ દળની હોય છે, અને તેની નીચે પીળી માટીવાળી જમીન આવેલી હોય છે કળી ચીકણી જમીનમારી સહેલાઈથી પાણી બહાર ન કળી શકતું નથી, મટે આવી જગ્યાએ આડ પુટ હિંચ ખાડા ખોદવાની જરૂર છે ખાડાઓ વીથ વીથ પુટને અંતરે કરવા જોઈએ સાધારણ નીચે ગોરાકુ યા રેતાળ જમીનમાં દરેક ખાડાની હિંચ ૩' ૪' ૫' તથા ત્રણ પુટની હોવી જ જોઈએ એક વિધામાં આવા ખાડા ૬૬ આવશે ચૈત્ર મહિનામાં ખાડા ખોદવા અને એ મહિના સુધી સૂર્યનો તાપ ખાડાની અંદરના ભાગમાં જરા-જરા લાગશે, અને તેથી જમીનની અંદર રહેતો ગોરાક, સહેલાઈથી મળી આવે તેવી રિયાતમાં આવશે એમાંસાની યજ્ઞાત પહેલાં દરેક ખાડામાં નીચે જણાવ્યા મુજબ ખાતર તૈયાર કરી તે ખાડાકે લેવાથી મથાળા સુધી ભરી દેવો

૩ પ્રથમનું ખાતર—

- ૧ છાણનું સરેલું ખાતર એ ટોપલી (એક ટોપલી ૨૦ રતલ)
- ૨ રાખ અડધી ટોપલી
- ૩ સુકાં પાન એક ટોપલી
- ૪ યુનો શેર ૦૧ અંધો
- ૫ મીઠું શેર ૦૧ અંધો,
- ૬ એરડીનો ખોળ ૧ શેર

હિંચ મુજબ દરેક ખાડામાં ખાતર નાખી તેને જમીન ઉપર અડધા ફુટ સુધી ભરી દેવો

૪ જમકૂળના પ્રકાર—જમકૂળના વર્ગમાં જાણુ તથા ગુલાબ જાણુના ફળ-ઝાડો આવે છે, પણ તેના ખામ બગીચા બનાવવામાં આવતા નથી. જમકૂળના વર્ગ-મીન્ટેસી હોવાથી બીજા ફળ ઝાડો (સાધારણ) સાથે એને ઘાડો સળધ નથી. ટોપણ જમકૂળના રોપ હિંચર આખાની રક્તમ ક્રેતમદર તે ઉત્તર હિંચરતાનમાં ચઢાવવામાં આવી છે તેવી ભિન્ન ભત્તીની કલમથી ઉત્પન્ન થયેલી આખાની કેરીમાં જમકૂળને ત્રિવ વાસ કાયમને માટે ટકી રહે છે એટલે જો કોઈ માણસને તેવા આખાની કેરી અથવા મધ કરીને આપવામાં આવે તો ઠંણા સિવાયનું જમકૂળ ખાય છે એવો તેને બાસ

થાય છે. જમફળની ખે મુખ્ય જાત છે તેમા એકનો મર્જ સફેદ હોય છે અને બીજો લાલ હોય છે હીં-સ્તાનમાં જમફળની જે જાતો થાય છે તે જુદી જુદી હોય છે પણ આંખાની પેઠે તેઓને ખાસ નામ આપવામાં આવ્યા નથી, પણ જે તે જગ્યાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે દાખલા તરીકે ખનારસ કાથી તરફ મોટા જમફળની જે જાત થાય છે તેને ખનારસી જમફળ કહેવામાં આવે છે ગુજરાતમાં ત્રણ જગ્યાના જમફળ વખણાય છે ધોળકા, અમદાવાદ અને વડોદરા આ ત્રણે જાનોના વજન તથા મીઠાશમાં તફાવત હોય છે

	વડોદરા	અમદાવાદ	ધોળકા
	ઐસ	ઐસ	ઐસ
૧ વજન	૫-૧	૩-૦	૪-૨
૨ મીઠાશ	૧૮ ડિગ્રી	૧૭ ડિગ્રી	૨૨ ડિગ્રી

ઉપર જણાવેલો તફાવત જો મેલેય નહિ પણ હજી પાણી જમીનનું બધારણ, તથા ઝાડો માવજતની જેટલો ફેર પડે છે તેટલો ઉપરની જાતોમાં જણાય છે

૫ વાવેતર—જમફળીનું વાવેતર વધુ કઠીને બીજાની થાય છે ઉચી જાતની જમફળીમાં પાકા ફળમાંથી, પાણીની બીજ જુદા કરી, રાખ સથે ભેળવી દેવા, અને ધરતીનું તૈયાર કરી તેમાં બીજને એકેક વેતને હેટે માગી સાથે રાખી દેવા ફળમાંથી તુલ બીજ કાઢી રોપવાથી, જલદીથી ડાળી જાય છે પણ જેમ જેમ ફળમાંથી બીજ છુટા કાઢવાનો વખત વધુ થાય છે, તેમ તેમ તેની ઉગવાની શક્તિમાં ઘટાડો થતો જાય છે માટે ખાતના સુધી ફળમાંથી કાઢેના તાજા બીજ વાવવાનો વડીલ રાખવો જેડે બીજ સિવાય આપવાથી જમફળોનો વધારો કરી શકાય છે, એક વરમના વધારાની ડાળીની છાત ચપ્પી કાપવી અને પાણી સઘાઈ ન જઈ તે સાફ તેમાં કાઢ સળી રાખવી, પછી તે કાપેલા લાખને જમીનમાં દાખી, તે ઉપર માટી વાળવી, અને તે જગ્યાએ ભેજ રાખવો, થોડા વખત એટલે એકાદ મહીનામાં કાપેલી જગ્યાએથી, મુળ પુટશે અને તેની ખાતરી કરવા સારૂ અસલ ઝાડ સાથે લાગેલી ડાળમાં અડધો કાપ મુકવો, એટલે મુળ ઝાડમાંથી જતા રસનો તેટલો અટકાવ થશે, આમ થવાથી કામેલી આપના છાતને મુળ પુટેલા હશે તો તે

છોડ તાજી સ્થિતિમાં રહેશે તેમ જણાય તો એક અઠવાડિયાની મુદતમાં પ્રથમનો મોકલો કાપ વધારતા જવું અને છેવટે તે બાકી રાહન છુટો પાડી નાખવો અને એ પ્રમાણે છુટો પડેના છોડ સ્વ-તંત્ર થઈ જ્યાં જરૂર પડે ત્યાં લઈ જઈને રોપી શકાય છે

આ બંને રીત ઉપરાંત જમફળના બીજમાંથી છોડ તૈયાર કરી જ્યારે દોઢ વરસનો થાય ત્યારે તે છોડને જુદા કુડામાં લઈ તે ઉચી જાતની જમફળના ઝાડ આગળ લઈ જવો અને તેટલા જ વરસની વધેની ડાળી સાથે તે છોડનો સંબંધ કરી તેના ઉપર પાટો બાંધવો આમરે દોઢ મહિના પછી બંને છોડનો સંબંધ પૂર્ણ થઈ ગયેલો જણાયતો મુળ જમફળની ડાળનો ભાગ અલગ કરી દેવો અને કુડામાંના છોડનો ઉપરનો ભાગ કલમ કરેલી જગ્યાએથી ચાર આગળ છોડી દઈ કાપી નાખવો સાદી રીતે કલમથી તૈયાર કરેલા જમફળના રોપ ઉત્તર ૧૬ દુરતાનના બગીચાઓમાં મોટા જગ્યામાં વેચવામાં આવે છે, તેમજ અગ્રા તાલુકામાં જાળઓ જમફળ, સતરા વિગેરેની કનમો જગ્યાએ ગુજરાતમાં વેચે છે ખાસ કરીને જમફળની આવી રીતે વેચાતી કનમો ખરેખર કલમ હોતી નથી પણ બીજામાંથી તૈયાર કરેલા રોપને ગોળ વાળી ઉપર નીચેની જગ્યાએ દોરી બાંધી લઈ, જ્યારે એકજ છોડના બે ભાગો મળી જાય ત્યારે ગોળ વાળેલો ભાગ કાપી નાખવામાં આવે છે એટલે બીજામાંથી તૈયાર કરેલો રોપ કલમ જેવો દેખાય છે ધોળકા તથા અમદાવાદના જમફળના બગીચાઓમાં બીજામાંથી તૈયાર કરેલા રોપ પ્રચ્છીસ રૂપીઆના સેકડાના ભાવથી વેચાય છે બગીચો બનાવવાને ખાહેશ રાખનાર હસમે આવા છોડ વેચાતા મગારી મગીચામાં રોપવા અને પછી તેના ઉપર જેવી જાતની કામ બાંધી હોય તે કલમ સહરાનપુર, લખનૌના પ્રખ્યાત બગીચામાંથી મંગાવી લઈ અસલ બીજના રોપ ઉપર તે કલમ ચઢાવવા તજવીજ કરવી

૬ રોપણી-ઉપર મત વેલી રીત પ્રમાણે તૈયાર કરેલા ખાડામાં આવશ્યુ માસની શરૂઆતમાં એકેક રોપ વીશ વીશ પુટના અંતરે રોપી દેવો અને છોડની આબુઆબુની માટી જોરથી દબાવવી છોડના ટેકાને ચાર એક હાકડી એ ખાડામાં ખોસાડે તેની સાથે નરમાસથી છોડને બાંધવો, કારણ કે ટેકો ન હોવાથી છોડ પવનને લીધે હાલી જાય છે, અને મુળીયા બરાબર ચોટતા નથી બગીચાની દ્રષ્ટિ તથા પશિમ

દિશામાં પાગરા અગર ખાસડીયા ફળના રોપ માત્ર સાત પુટના અંતરે રોપી દેવા (જુઓ નકશો) એટલે પવનથી મગીઆનું રક્ષણ થઈ શકશે, એક વરસના રોપ રોપ્યા પછી ત્રીજા વરસે જામફળીને ફળ આવવાની શરૂઆત થાય છે તે મુદત દરમ્યાન દર સાત ફુટને અંતરે એકેક પપૈયાનો રોપ રોપવાથી જામફળના ફળ આવતા સુધી ઉત્પન્ન આવે છે પપૈયાને આઠમા માસથી ફળની શરૂઆત થાય છે. અને એ ઝાડ ત્રણ વરસ સુધી પુર જોમમાં હોય છે, જામફળીના બગીચામાં ફળનું ઉત્પન્ન શરૂ થાય એટલે પપૈયાના ઝાડ કાપી નાખવા જરૂરના છે (જુઓ નકશો)

૭ પાકની મોસમ—જામફળીના ઝાડને આખું વરસ પાણી આપવાથી હમેશા ફળ આપ્યા કરે છે, પણ તેમ થવાથી ફળો નાના તથા સખ્યાના થોડા આવે છે, તેથી બગીચાવાળાએ એકજ મહાર લેવો જરૂરનો છે વડોદરામાં એકજ (અષાડ) મૃગ બહાર લેવામાં આવે છે અને તેના પુલની શરૂઆત અષાડ માસમાં થાય છે વડોદરાની આબુઆબુના ભાગેમાં ઝાડના મુળ ઉધાળી કરવા તથા ડાળી-ઝોની છાટણી કરવામાં આવતી નથી પણ જ્યારે ફેબ્રુઆરી (માઠ મહીનામાં) ના અરસામાં પાક પુરો થાય છે ત્યારે ઝાડને પાણી આપવાનું કામ બંધ કરવામાં આવે છે પાણી બંધ કરવાથી ઝાડની શુદ્ધિ અટકે છે, અને તેને જોષ્ઠતા આરામ મળે છે આ વખતે વધારાના પાન વીજેરે ખરી જાય છે ત્યાર બાદ ચોમાસની શરૂઆતમાં ઝાડોને પુલ (મૃગ બહાર) આવે છે અને આ બહારનો પાક ગોળ મહીનામાં તૈયાર થાય છે. અમદાવાદ તરફ એપ્રિલ મહીનાની શરૂઆતમાં જામફળીના ઝાડની આબુઆબુની જમીન કાદાગીથી ઝોડવામાં આવે છે અને એ મહીનાની આખર સુધી પાણી આપવાનું બંધ કરવાથી વરસાદની શરૂઆત સાથે પુનઃ પણ શરૂઆત થાય છે ઉપરની બંને જગ્યાએ પદ્ધતિસર મુળ ઉધાડી કરવાનો ક્રિયા કરવામાં આવતી ન હોવાથી ઝાડના પ્રમાણમાં ફળ આવતા નથી. જામફળીના ફળ-બાગરા ઝાડોની માવજત કરવામાં પ્રથમ સૂત્ર એ છે કે આપણે ફળ ઝાડોને તેના પાન તથા લાકડાના વધારા માટે ઉછેરતા નથી, પણ તેના ફળ લેવા માટે ઉછેરીએ છીએ તેની દરેક બગીચાવાળાએ ઝોઝામાં ઝોઝા ખરચથી વધારેના વધારે ફળ થોડામાં થોડી મુદતમાં ફળઝાડને નુકસાન કીધા સિવાય લાવવાને

પ્રયાસ કરવો જોઈએ આ સૂત્ર મુજબ જાપાનમાં જે જે ફળ ઝાડો થાય છે, તેની વ્યવસ્થા જુદી જુદી હોય છે આપણા કુત્ર ઝાડોને ઉપરની હકીકત બરાબર લાગુ પડે છે અને જાપાનીસ ધોરણ પર કામ કરવાથી આપણા બગીચાઓમાં ફળોમાં એકદમ મહાન ફેરફાર થવાનો હરેક સંભવ છે ઉપરના ધોરણને અનુસરી જામફળીના ફળ—ઝાડને નીચે મુજબ માવજત આપવી જોઈએ

૮ જાપાનીસ પદ્ધતિનું અનુકરણ —જામફળનો ફક્ત મૃગ-બહાર જ લેવામાં આવે તો લગભગ ફેસુઆરીની આખર સુધીમાં લગભગ બધો પાક લાઇ લેવ મા આવે છે પાક ઉતારી લીધા પછી ઝાડની છાટણી અગર માખત-રાશી થવાની જરૂર છે, જામફળીના ઝાડમાં એક મોયમના ઉગાડવાની નાની ડાખળીને કળ આવે છે, તે હકીકત બારીકીથી અવલોકન કરીધથી માનુષ પડશે તેમજ આવી એક મોયમની ડાળી એક જ વખત ફળ આપે છે અને બીજી કોઈ વખતે તે ડાળીને ફળ આવતા નથી ધીમે ધીમે આ ડાળી સુકાઈ જાય છે એટલે આવી ફળ આપેલી ડાળીને નિરર્થક કાપમ રાખવાની જરૂર નથી આવી ડાળીઓ તથા બીજી સુકાવા માટેની ડાળીઓ ઝાડને બોજાઈ છે, તેથી સાખ્તરશી કરવાની કાનરથી પ્રથમ સુની ડાળીઓ તથા ફળ આપેલી ન ની ડાળીઓ કાપી નાખવાની ખાસ જરૂર છે આ કામની શરૂઆત કરતી વખતે એ કામ કટાળા-વાળુ લાગશે પણ એક વરસ શરૂઆત કરવામાં આવતા બીજે વરસે ફક્ત ફળ આવી ગયેલી ડાળીઓનોજ નાગ કરવાનો હોય છે. ઉપર મુજબની ડાળીઓની છાટણી કીચા પછી ઝાડોને મુદલ પછી આપવાનું નથી ત્યારમાઠ એપ્રિલ માસની શરૂઆતમાં ઝાડના મુગ ઉલાડા કરવા જોઈએ સાંપારણ રીતે ઝાડનો જેટલો પેાવે થય છે ત્યાં સુની પ્રથમના ત્રણ વરસમાં તેના ખોરાક લેવાના મુગીયા વધેના હોય છે એટલે પ્રથમ તેટલી જગ્યામાં, ગોળ કુડાળે ખોદવાની જરૂર છે આપણો હેતુ પેાવાની આગળ જતાં મુગને અટકાવવાનો છે તેથી જેને મુગ આગળ વધેના માનુષ પડે, તેને ધારવાગી કાનરથી કાપી નાખવા, ઉપરાંત નાના જાળાવાળાં મુગીયા તથા કોઢી થયેના મુગ પણ કાપી નાખી બહાર નાંદી નાખવા પછી ફળ ઝાડના ધોરણથી તે તેના અડ સુધીની જમીન છાછરી ખોદી કાઢવી, અને તમામ મુગીયા ઉધાડાં કરી નાખવા, ઉલાડા કીધાં પછી ઝાડની તાકાત પ્રમાણે દશ દિવસથી

એક મહિના સુધી એ ઝાડ એ સ્થિતિમા રાખવું, એટલે ઝાડ ઉપરના ઘણા ખરા પાન નીચે ખરી જશે અને ઝાડને જોઇએ તેવો આરામ મળશે

રોહિણી નક્ષત્રમા દર ઝાડ દીઠ નીચે પ્રમાણે ખાતર આપી તમામ ખાડાઓ સુકા પડેલા પાન તથા ઉપલી માટીથી પુરી દેવા, અડી ચારે બાજુ ઉચાણવાળી રાખી બદારની બાજુ કુડાગામા પાણી ફેરે તેવી વ્યવસ્થા રાખવી આમ કરવાથી ઝાડને જે જગ્યાએ પાણીની જરૂર હોય છે ત્યાજ જોઇતા પ્રમાણમા મળી આવે છે. (જુઓ પ્લેન)

૯ ખાતર—ઝાડ ત્રીજે વરસે ફળ આપવાની શરૂઆત કરે છે માટે તે વરસથી ઉપર જણાવેલા અરસામા દર ઝાડ દીઠ નીચે મુજબ ખાતર આપવું

ગારાડું તથા રેતાળ જમીન માટે

૧ છાણનું ખાતર	૨૦ રતલ
૨ તળાવની માટી	૧૦ રતલ
૩ રાખની એક ટોપલી	૧૦ રતલ
૪ આમડીઆના થર આમળનો વેસ્ટ	૫ રતલ
૫ એરડીઆનો ખોળ	૨ રતલ

ઉપર મુજબ ખાતર લઇ તેને માટી સાથે સાગી રીતે ભેળવવું. ઉધાડા કરેલા મુળ ઉપર પ્રથમ સુકાઇને પડી ગયેલા જમડીની પાનનો થર નાખવો, અને તેના ઉપર તૈયાર કરેલું ખાતર પાથરી દેવું ખાતર આપ્યા પછી તુર્ત ભરપુર પાણી આપવું, અને જરૂર હોય તો વરસાદ પહેલા બીજું પાણી આપવું એટલે ફુલ આવવાની શરૂઆત થશે. વરસાદની શરૂઆત પહેલાં ઉપર મુજબ તૈયાર કરેલાં ફળઝાડોને બીજા બગીચા કરતા જલદીથી પુલ આવશે અને તેથી તે ફળનો ખર્ચ ભાવ પણ સારો ઉપજશે

૧૦ પાણી—જમડીના ઝાડને જેઇએ તે કરતાં વધુ પાણી આપવાથી નુકસાન થાય છે અમદાવાદનાં આબુઆબુનાં બગીચામાં જમડીના ઝાડને અક્ટોબર માસથી ફેબ્રુઆરી મહિના સુધી બાર જમત પાણી આપવામાં આવે છે પણ ધોળકામાં વીસથી પચીસ જમત પાણી આપવાનો વહીવટ છે અમદાવાદની જમીન ધોળકા કરતાં વિશેષ રેતાળ છે છતાં આટલા થોડા પાણીથી અમદાવાદને

બગીચો લગભગ વીસ વરમ સુધી સારા ફળ ઉત્પન્ન કરે છે પણ ધોળકાના બગીચાનું, સારા ફળ આપવાનું જીવન, ફક્ત દશ વરસનું જ ગણાય છે. એટલે વધુ પાણી આપવાથી જનમફળના ઝાડને નુકશાન થાય છે તેમજ પાણીનો પણ વધારાનો નીરથક ખર્ચ થાય છે તે જુદો. અમારા અભીપ્રાય પ્રમાણે ફેબ્રુઆરીથી બે મહીના સુધી ઝાડને સંપૂર્ણ આરામ આપવો એટલે આ મુદતમા મુદત પાણી આપવું નહીં, ત્યાર પછી મે માસની આખરે ઝાડને ખાતર આપ્યા બાદ એકાદ બે પાણી આપવા જોઈએ. ચોમાસામાં પાણી આપવાની જરૂર નથી. ચોમાસુ વીત્યા બાદ અક્ટોબર મહીનાથી તે ફેબ્રુઆરી સુધી નીચે મુજબ આર પાણી આપવાં.

અક્ટોબર	૪ પાણી
નવે મર	૪ પાણી
ડિસેમ્બર	૩ પાણી
જાન્યુઆરી	૨ પાણી
ફેબ્રુઆરી	૧ પાણી

૧૨ ઝાડ વચ્ચે થતા પાક-જનમફળના રોપ રોપાના પ્રથમના વરમથી તે લગભગ ૩૧ વરમ સુધી કુળળી, મટાટાં, લીંડા, મેડી, મરચા રીંગણી વગેરે પાકા લઈ શકાય છે એથે વરસે ફળની શરૂઆત થતા પછી કાંઈ પણ જાતનો પાક લેવો નહિ, અને બે ઝાડ વચ્ચેની જગ્યા હમેશાં પ્લેનેટ જીનીઅર હો (સીલાયતી કરાખી) અગર દેશ કરમડીના ચોખ્ખી રાખની, ફળો ઝોઝા કરવા-ફેટનીક વખતે જનમફળના પુન જીવવામા એક ડાળીપર આપવાની, ઝાડપરના બધા ફળો જોઈએ તે પ્રમાણમાં વવતા નથી તેટલા સાર મેટા ફળ રાખવા માટે કેટલીક વંળા બહુ પુન હોય તો તેને ઝોઝા કરવામાં જરૂર પડે છે

૧૨ રોગ વગેરે—જનમફળનું ઝાડ એવું નીરોગી છે કે, અત્યાર ત્રીસ ત્રીસ પણ રોમ (વાર્ષિક અગર જીવજીત) એ ઝાડપર જોવામા આવ્યો નથી ફક્ત આખા તથા બોગડીપર થને વાદો નામનો વાર્ષિક રોગ એનાપર જોવામા આવે છે વાદો અત્યાર વગેરે એ હોડ મીન ઝાડપર પોતાના મુગ પાથની પોતાનું પોષણ કરે છે જ્યાં આ હોડ જોવામા આવે છે કે તેના મુગવાળી આખી મળી ગાળી નાખવી અને તેને ફલ આવવા દેવા નહિ આમ કરવાથી વાદાને ફેલાવ અટકાવે જાય

૧૩ બગીચાનો ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન-સાથેના પત્રકમા બનતાબ્યા પ્રમાણે એક વીધા જેટલી જમીનમા જમકળતો બગીચો બનાવતા ખર્ચ ૩ ૩૫ અને ફળ આબ્યા પછીનુ ઉત્પન્ન ૩ ૧૧૩ થી ૩ ૧૨૭ સુધી આવે છે

૧૪ બગીચાની ઉમ્મર—જમકળીના બગીચાનુ ખરેખર્ક ઉત્પન્ન ફળ આવવાની શરૂઆત થયા પછી વીસ વરસની મુદત સુધી આવે છે ત્યાર પછી બગીચો રાખી મુકવાથી એકદર રીતે શુકસાન થાય છે એજ જમીનમાં એ બગીચાનુ ઉત્પન્ન ચાલુ રાખવું હોય તો દશમા વરસથી બે ઝાડની વચ્ચેના ગાળામા નવીન રોપ રોપવા એટલે જીનો બગીચો કાપી નાખ્યા બાદ પણ ઉત્પન્ન પ્રથમના જેવુજ ચાલુ રહેશે

૧૫ ફળમાં સુધારો—શુજરાતમા હાલ ત્રણ મુખ્ય જાતો જોવામા આવે છે એ જાતના રોપ ઉપર કાશી સહરાનપુર વીગેરે નવીન કલમો મગાવી જીની જાત સુધારી શકાય તેમ છે જમકળમા જેમ ઠળીયાનુ પ્રમાણુ ઓછુ હોય તેમ તે ફળ સારૂ કહેવાય છે ફળમા ઠળીયા ઓછા કરવા માટે તેમજ સદરહુ ઠળીયાને વધુ નરમ તથા પોચા કરવા સારૂ આપણે ત્યા જીદી જીદી તરકીબો કરવામાં આવે છે કેટલેક ઠેકાણે જમકળીના ઠળીયાને વાવતા પહેલા આમલીના ખટાસમા કેટલાક કલાક સુધી રાખી મુકવામાં આવે છે કેટલેક ઠેકાણે દુધમા ચોર્વીસ કલાક પલાળી રાખી વાવવામા આવે છે પણ અમારી માન્યતા મુજબ ઠળીયા ઓછા કરવાને માટે ઉપરના ઇલાજો કદ કામમા આવે તેમ નથી જાપાનમાં આવી જાતના ઠળીયા ઓછા કરવા માટે ફળ ઝાડના પુલના નર-કેસરો પ્રથમ તત્ત્વ કાઢી નાખવામા આવે છે અને પછી બીજા પુષ્પના નર-કેસરના પરામના રજકણો જેમ અને તેમ ઓછા પ્રમાણુમા લઇ તેમાના ઓ કેસરને ફળદારી બનાવવામા આવે છે આમ થવાથી પુલના કોષની અદર રહેલા બીજ ઓછામા ઓછી સખ્યા ફળીત થાય છે અને જેટલા બીજ આ મુજબ ફળીત થાય છે તેમાના ઘણા ખરા બીજ-માથી જીવીબ્યના બીજ પેદા થાય છે એટલે જેમ ઓછા પ્રમાણુમાં નર-પુષ્પના પરાગો ઓ-કોષની અદર દાખલ કરવામાં આવે તેટલા ઓછા બીજ ફળમા ઓછા થાય ઉપરની રીટીથી જાપાનીસ લોકોએ પોતાના કેટલાક ફળ ઝાડોમાંથી બીજનુ પ્રમાણુ ઘણુ કમતી કરી

નાખ્યુ છે અમારા જાત અનુભવથી ઉપરની હકીકતથી બીજા ઓર્થ થઈ શકે છે એમ અમે સાબીતી સાથે બતાવી શકીએ તેમ છે. વડોદરા ફાર્મ'૨ ઉપરની રીત મુજબ પ્રયોગોની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી, પણ તે પ્રયોગોને છેવટ સુધી વળગી રહેવાને અનુકૂળ સંયોગો ન આવવાથી શરૂ કરેલા અખતરા છોડી દેવાની જરૂર પડી હતી. તોપણ એક વરસના અનુભવથી બીજીની સખ્યા ઓછી થઈ શકે છે, એ વાત ખરી જણાય છે.

૧૬ જામફળનો બગીચો એકદર રીતે ફાયદાકારક છે એ વાતની કોઈ ના પાડી શકે તેમ નથી પણ પ્રથમથી ઉપર બતાવેલી તમામ બાબતોમાં સંપૂર્ણ ધ્યાન આપી કામ કરવાથી જ ફતેહમદ થવાય છે. ઉચી જાતના મોટા ફળો ઉત્પન્ન કરવાથી બજારમાં તેની સારી કિંમત ઉપજવી શકાય છે તેમજ બજારમાં આ જાતના ફળો સાવા-રણુ રીતે આવક થતા પહેલાં આપણા ફળ જલદીથી લાવી બજારમાં રજુ કરવાથી ફળની કિંમત સારી ઉપજે છે વરસાદની નિયમીત મોસમ પહેલાં બગીચાને પાણી આપવાથી જલદીથી ફળ આણી શકાય છે

૧૭ એક વીંઘામાં ફળ ઝાડની સખ્યા—ફળ ઝાડોની વચ્ચેનું અંતર ૨૦'x૨૦' નું રાખવાથી એક વીંઘા જમીનમાં ૬૬ ઝાડો આવે છે. બગીચાનું પવનથી રક્ષણ માટે બીજા ઝાડો કાંઈ દિશામાં રોપવાની જરૂર છે, તથા પ્રથમના ત્રણ વરસમાં બીજા ફળો કેવી રીતે રોપવા જોઈએ વીંગેરે હકીકત બતાવનારા પ્લેન આ સાથે સામેલ કરવામાં આવ્યો છે, તે ઉપરથી જામફળનો બગીચો બનાવવાની ઇચ્છા રાખનાર દરેક હંસમ ઉપરની વ્યવહારીક સુચનાઓનો અક્ષરસર અમલ કરેથી સંપૂર્ણ ફતેહ મેળવશે એમાં શક નથી.

૧૮ ગ્રીજરાતનો—ફૂળ બામ.

॥ अथ ॥

[illegible]

ગુજરાતનો-ફળ બાગ.
૨ ભાગફળ

સમીક્ષા "૨" = ૨૦, ૫૧૮

अव

पञ्चम

॥१॥

ਉਸਤ

ગુજરાતના ફળખાગ

૨ જમફળ

૧ નકસાની સમજુતી—ઉતર--દક્ષિણ-૧ માઈ ૨૪૦ ફુટ (મને માજુતી) પુર્વ-પશ્ચિમ-પરોળાઈ-૧૧૦ ફુટ (મને ખાજુતી)

ચોક્કડીવાળા-જમફળના રોપ-દરેક રોપ વચ્ચેનું અંતર વીશ ફુટ એક વિઘામા ૬૬ ફળ ઝાડ આવશે

• મીડાવાળા-પપૈયાના રોપ એક વિઘામા ૧૧૦ રોપ

• ટપકા નિશાળવાળા-ખાનડીઆ ફળના રોપ-દક્ષિણ-પશ્ચિમ એ ત્રણે ખાજુ થઈને આગરે ૭૫ છોડ દરેક છોડ વચ્ચેનું અંતર સાત સાત ફુટ

પાણી પાવાની પદ્ધતિ કડાળા મીરટમથી રાખવામા આવી છે આ મુજબ પાણી આવવાથી પાણીના મચાળ થાય છે ઝાડને જે જગ્યાએ પાણી જોઈએ ત્યાં મળે છે ફળ ઝાડ મિલાવના બીજા રોપ પપૈયાને પણ જુદા પાણી ૧૫૫ પડતું નથી અને બે ઝાડને વચ્ચે શયાળા નાળામા ઉતર દક્ષિણ અને ચોમાસાની મોસમમા ચારે ખાજુ ખેડવાથી ઝાડો તદુરસ્ત સ્થિતિમા રહે છે

ખેડ કુચવાની પદ્ધતિ—આ બગીચામા પ્લીનેટ જુનીઅર હો (વિલાયતી કરમ) થી જમીનને ચોખી રાખવામા આવે તેની રીતે બગીચાનો પ્લોટ તૈયાર કરવામા આવ્યો છે ફળ ઝાડોની વચ્ચેની જમીનમા કોઈ પણ જાતનું ધામ કચરૂ વિગેરે ઉગવા દેવાથી આરોગ્યતામા વાધો આવે છે ફળ ઝાડને ફળની શરૂઆત થતાં મુઘી પપૈયાનું ઉત્પન્ન લેવાનું છે ત્યાર પછી પપૈયાના છોડને પણ કાપી નાખવાનો છે

ગુજરાતનો ફળખાગ

૩ ચીકું

૧ ઝાડની ઓળખ વર્ગ તથા જાત વીગેરે—રાયણ મહુડા, બોરસળી અને ચીકું એ બધા એક જ વર્ગના ઝાડો છે એટલે ચીકું કલમ ઉપર જણાવેલા કોઈ પણ ઝાડના રોપ ઉપર ચઢાવી શકાય છે મહુડાના રોપ ઉપર ચીકુંની કનમ ચઢાવવાથી ફળ વધુ સ્વાદુ અને લહેજતવાળું થાય છે એમ અનુભવ કહે છે

ચીકુનુ ઝાડ એક શોભાના ઝાડ તરીકે પણ ઉપયોગી છે બીજા માથી તૈયાર કરેલા ઝાડની કુદ ઉચાઇ દસથી પંદર ફુટ જેટલી હોય છે પણ મહુડાના રોપ ઉપર તેની કનમ ચઢાવવાથી ઉપજતુ ઝાડ તેથી વિશેષ ઉચાઇનુ થાય છે ચીકુની ડાળીઓ છેક જમીનથી તે મથાળા સુધી કાટખુણાના આકારથી વધે છે અને તેથી ડાળી-ઓની કુલ ગોઠવણુ એક ચકરના જેવી હોવાથી ઝાડનો એકદર દેખાવ પૈડાના આરા જેવો હોય છે ચીકુના પાન સીતાફળ જેવા આકારના હોય છે ડાળીઓ ઉપર પાનની ગોઠવણુ ઝુમખાના આકારમા હોવાથી એકદર ઝાડનુ દશ્ય મળનુ જણાય છે પાનનો રંગ હમેશા લીલા ચળકતા રંગનો હોય છે ધુનનો સાધાગચુ દેખાવ મકુલ કુલના જેવો જણાય છે પણ તેમા કાઠ પણ જાનતો સુરાસ્ર હોતો નથી, તેમજ ઝકુન ધુવના જેવુ એ ધુવ સુદર પણ હોતુ નથી ધુવ ઝુમખામા આવે છે, અને વાચુ ખરૂં પાનની નિચે હકાયેલુ હોય છે ફળનો દેખાવ પણ અનુપમ જેવો હોય છે લાકડાના ભુસાનો ગોળ ટડો બનાવેન હોય તેવો મદાગનો દેખાવ જણાય છે કાચા ફળને નખ લગાડવાથી તેમાથી ચીકણુ સફેદ રસ મહાર નીકળે છે આની સ્થિતિમા પણ ફળ મીઠાશવાગુ હોય છે પણ ખાવાથી ગળામા ધુચો માઝે છે જ્યારે ફળ પરીપકવ થાય છે ત્યારે તેનો રંગ કાળાશ પડતો હોય છે કાચો અવસ્થામા અદરના ગર્ભનો રંગ સફેદ હોય છે તેમા પણ કેટલેક દે ફાર થાય છે પરીપકવ ફળ સ્વાદમા ધણુ મીઠુ અને લહેજતદાર હોય છે ફળની બહારનો ભાગ અગર છોન એટલી બધી પાતળી હોય છે કે છોલ સાથે ફળ ખાવાથી સ્વાદમા ફેર પડતો નથી ફળનો આકાર બહારથી તદ્દન આખો ગોળ હોય છે પણ કાપતા તેની અદર દશથી બાર ભુદા ભુદા ભાગ પડેલા હોય છે એટલે ફળનો બહારનો આકાર અદરના ભાગો સુચવતો નથી ગર્ભના મધ્ય ભાગમા સાધારણુ રીતે ત્રણુ લામા કાળા માવાદાર બીજ હેય છે.

૨ લાયક જમીન તથા તેનો માવજત—સાધારણુ રીતે દરીયા કિનારા પાસેની જમીન ચીકુનુ ઝાડ સૌથી વિશેષ પસંદ કરે છે ગોવામા એ ઝાડો સારા પ્રમાણુમા જેવામા આવે છે દક્ષિણ દેશની કાળાશ પડતી જમીન પણ એ ઝાડને માટે સારા છે તદ્દન કાળી જમીન બહુ ઉડા ફળવાળી હોય તેમા આ ઝાડો સારી રીતે

વધી શકતા નથી યુનાવાળી જમીનમાં મરડીઆનો વિશેષ ભાગ ચીકુના ઝાડને પમદ નથી જે જમીનમાં મરડીઆ વિશેષ હોય અને તેવી જમીનમાં ચીકુના છાડ વાવવાનો પ્રમગ આવે તો દરેક ઝાડને માટે પ્રથમ જે ખાડો કરવામાં આવે તે વધુ ઉઝાડનો તેમજ વધુ પહોળાઈનો રાખવો માટી સાથે મળેના મોટા મરડીઆ હોય તે કાઢી નાખવા ખાડાની અદરની માટી વિશેષ રેતાળ જણાય તો તળાવની માટીથી ખાડો ભરી દેવો જોઈએ આમ છતાં જે જમીનમાં યુનાનો મુદ્દ ભાગ હોતો નથી ત્યાં ચીકુના ઝાડને ખોરાક તરીકે નો આપવાની જરૂર પડે છે આ ઝાડનું સ્થાન દરીઆ ખાસે હોવાથી તેના તથા ફળના બધારણમાં મીઠાના ખારનો મોટો ભાગ આવે છે દરીયાથી વિશેષ દૂર આવેના પરદેશમાં એ ઝાડ ને સારૂ ખાનગમાં મીઠું અવશ્ય આપવું જોઈએ લાલ રેતાળ જમીનની સાથે દરીયાની પાડોશ એ ઝાડ ઉપર ઘણી જ ઉત્તમ અસર કરે છે રેતીના કમી ભાગવાળી જમીન તથા બેમર જમીન ચીકુના બગીચા મટે ઉત્તમ છે તેમજ તદન બીનાશ મિત્રાચની અતિ શુષ્ક હવામાં એ ઝાડ મારી વૃદ્ધિ કરી શકતું નથી, પાંજણપુર સ્વમ્યા મા પશ્ચિમના તરફના ધાનેગ તાનુકાવાળા પ્રદેશમાં ઝાડ સારી રીતે થાય તેમ નથી તે મિત્રાચના તમામ ભાગમાં ચીકુ ઝાડ બહુ સારી રિચતિમાં વર્ધ શકે તેમ છે

જે જમીનમાં ચીકુના ગેપ વાવવાના હોય તે ખેતરમાં નક-શામાં બતાવ્યા પ્રમાણે નીચે વીમ કુટના સગખા અતરે બેથી ત્રણ ફૂટ ઉઝા અને એકથી મે કુટ પહોળા ખાડા એ રીત મે મહીનામાં ખોદી કાઢવા અને તેની અદરની જમીનને ઉનાળાના સખ્ત તાપમાં તપવા દેવી ચોમાસાની શરૂઆત થાય તે પહેલાં દરેક ખાડામાં ધામ તથા મુકા થોર તથા છાણા વિગેરે નાખી તે ભાગ સળગાવી મુકવો જે બગીચાની જમીન માટીવાળી હોય તો તેવી જમીનમાં ધાસ કચર તથા મુકા થોર બાળવાની ખામ જરૂર છે તેથી બે કાયદા થાય છે એકતો નકામુ કચરની અને દલુ વીગેરેના બીજ વિશ પામે છે તથા ખાડાની અદર રહેલો ખોરાક છુટો પડી ગ્રાહ્ય રચતીમાં આવે છે અને ભારે માગીવાળી જમીન હલકી થાય છે

૩ ખાતર—ઉપર જણાવેલ બાળવાની ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી દરેક ખાડામાં નીચે મુજબ ખાતર તૈયાર કરી ભેળવીને એક રસ કરી આપવું

- ૧ બકરીની લીડી ૨૦ રતલ
 ૨ માછલાનુ ખાતર ૧૦ ,, (મળી શકે ત્યાં)
 ૩ મીઠું ૧ ,,
 ૪ યુનો ૧ રતલ (જમીનમાં યુનો ન હોય તોજ)
 ૫ રાખ ૧૦ ,,

 કુલ ૪૨ રતલ

ઉપર જણાવેલ ખાતર સાથે પ્રથમ ખાડામાંથી ખોદી કાઢેલી માટી મીશ્રીત કરી આખો ખાડો જમીન સપાટીથી ચાર ઈંચ વધુ દેખાય તેવી રીતે ભરી દેવો તેના ઉપર વરમાદ થશે એટલે ખાડો જમીનનાં મપાટી બરાબર બેસી જશે ફળ-ઝાડ વાગ્યા પહેલાં આ ખાતર આપવાનું છે ત્યાર પછી દર બીજો મહિને બકરાની લીડી તથા તળાવની માટી સરખા ભાગે લઈ દરેક ઝાડને આપના રહે વાથી ઝાડનો વધારો જલ્દીથી થાય છે રોપ વાગ્યા પછી પાંચમા વરસે ડુલની શરૂઆત થાય છે તેથી પાંચમા વરસથી દરેક ઝાડ દીઠ પ્રથમ જણાવેલું ખાતર અકટોબર મહીનાની આખરે આપવું જરૂરનું છે

૪ ઉત્પત્તિ તથા રોપણ-ચીકુની ઉત્પત્તિ બે રીતે કરવામાં આવે છે બીજામાંથી રોપ કરીને અગર ઝાડની ડાળીયો વાવીને નવીન રોપ તૈયાર કરવામાં આવે છે બીજી રીતથી જે રોપ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે તે બીજના રોપ કરતાં વધુ મજબુત અને તન્દુરસ્ત હોય છે બીજમાંથી રોપ તૈયાર કરતાં વધુ વખત જાય છે તેથી ઝાડની નીચેની ડાળીયો જે હમેશા જમીન સાથેજ પથરાયેલી હોય છે તેને વાવીને નવીન રોપ તૈયાર કરવા જોઈએ વળી લાખી મુદત સુધી બગીચાનું ઉત્પન્ન ટકી રહે તેટલા સારૂ મહુડાનાં એક વરસના રોપ તૈયાર કરી તેના ઉપર ઉચી જાતનાં ચીકુની કવચ બાંધવાથી પણ ફળ-ઝાડ જલ્દીથી તૈયાર થાય છે બીજમાંથી રોપ તૈયાર કરવા સારૂ ઉચી જાતના ફળ મગાવી તેમાંથી ઠંપીયા બુદ્ધા પાડવા અને કુવાની પાસે એક ક્યારો ૬'x૬' ડુટ લંબાઈ પહોળાઈ-વાળો તૈયાર કરી બજાએ કુવોને છોટે બીજ રોપી દેવા ચીકુના ફળ પાકતાની મોતમ માર્ચ-એપ્રિલ હોય છે તેથી એ માસમાં ફળ મગાવવામાં આવે તો છાયાવાળી જગ્યાએ સદરહુ બીજ ફળમાંથી

કાઢીને તુર્ત રોપી દેતા. કારણકે જેમ જેમ બીજા જીના થતા જાય છે તેમ તેમ તેની ઉગવાની શક્તિ કમી થતી જાય છે ક્યારાની અદરનુ ક્યાર નીંદાણુ વગેરેથી જમીન સાફ રાખવાથી રોપ જાડીથી તૈયાર થાય છે રોપની આજીમાજીની જગ્યા નરમ તથા પોચી રાખવી કારણકે ચીકુના મુળીઆ તેની ડાળીની સમાન્તર લીટીમા વધે છે ચોમાસાનો મોસમમા ક્યારામા વધારાનુ પાણી હોય તેને નીકાસ કરવાની તજવીજ રાખવી જોઈએ કારણકે ચીકુના રોપમા જોઈએ તે કરતા વધુ વખત પાણી રહેવાથી તેને જલદીથી નાશ થાય છે દર ત્રીજે મહીને રોપને એરડીતો ખોળ તથા બકરાની લીટીનો ત્રીણો લુકા તથા બારીક લુકા કરેલા મુકા પાન એ ત્રણોનું મીશ્રણ ખાતર તરીકે આપવુ રોપ બીજા વરસના શ્રાવણ મહીનામા એક વરમ ઉપરના રોપ થાય એટલે ઉપર જણાવ્યા મુજબ તૈયાર કરેલા ખાડામા દરેક રોપને રોપવો ધરવાડીયામાથી રોપ કાઢવી વખતે બહુ સાવચેતી રાખવી અને તેના ઉપરના મુળીયાને ઇજા ન આવે તેવી રીતે રોપ ઉપાડવો જે દિવસે રોપ ઉપાડવાના હોય તેને આગલે દિવસ ધરવાડીયાને પાણી આપવુ પછી બીજે દિવસે વિકાસતી મીઠા જે પાવડા લઈ રોપના ચડથી એક એક પુટ છેટે રાખી બને બાજુથી પાવડાને જમીનમા ખોમી છોડને અંદર માટી સાથે ઉચકી લેવો એટલે તેના સમાન્તર મુળીયાને જરાપણ નુકશાન થવા પામશે નહિ છોડની માટી માથેના ભાગનો સમાવેશ થાય તેટલી જમીન તૈયાર કરેના ખાડામાથી આઘી પાછી કરી તેમા છોડ મુકી દેવો, અને ત્યાર પછી આજીમાજીની માટી ખુમ દમાવવી અને તુર્ત પાણી આપવુ દર ત્રીજે દિવસે મુળ ચોટે ત્યાં સુધી પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો

ચીકુની ચાપથી તૈયાર કરેલી કનમો પુના, ગણેશ, ખીણ, ગાડન વસંધ, ગાર્ડન તથા મુમ્મ તથા પુનાના કલમ વેચનારાઓને ત્યાંથી તૈયાર મળે છે, ત્યાંથી મગાવી લઈ સાથેના અપેલા નકશા મુજબ તૈયાર ખાડામા રોપી દેતી તથા આટ્ટીમા બતાવ્યા મુજબ દર દર પુટને અતરે જેઠ મહીનામા (મેતી આખરે) બબ્બે કુટ ઉડા ખાડા કરી તેમા ફેળના રોપ આગળથી રોપી નાખવા. બગીચાની દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ બાજુએ નકશામા બતાવ્યા પ્રમાણે ખાસડીયા જાતની ફેળના રોપ એવડા રોપવામા એટલે મગીયાનુ રક્ષણ પવન

વીગેરેથી થઈ શકશે તે મિત્રાય બીજી કેળા મોરી જાનની રોપી કે બેનો એક બગીચો સામાન્ય રીતે દશ વરમ મધી ફળ આપવા કરે છે પણ તેનું ખર્ચ ઉત્પન્ન પાંચ વરમ મુઠી ગામી છડે વગરે બીજા કતીન ઝાડના રોપ એક વરમના થાય એટલે દબીજ તથા પશ્ચીમ બાજુની કેળ સિવાયની તમામ કેળા કાઢી નાખી બગીચામાં ફક્ત ચીકુના ઝાડગ રહેવા દેવા

મહુડાના રોપ પ્રથમ તૈયાર કરવા હોય તો માટી નાના કુડામાં પ્રથમ માટી નાખી બીજથી રોપ ઉગાડવા આ રોપ એક વરમના થાય એટલે ચીકુના જુના ઝાડ હોય તો તેની પામે રોપના કુડા લઈ જઈ ડાળી સાથે રોપ મેળવી બનતેની મરખા મ પની અતર દાલ કાઢી નાખી કેળના સુકા પાનથી બને ભામ બાધી તેના ઉપર ચીકણી માટીનો લેપ કરીને પાટો બાધી દેવો એટલે બે મહિનાના મુદતમાં બનતેનો સયોગ થઈ જાય એટલે અમર ઝાડથી ડાળીનો ભાગ કાપી લઈ મુજ રોપના મથાળાનો ભાગ કાપી નાખવો, અને પછી આપણે ઉપર કહી ગયા મુજમ તૈયાર થયેલી કલમના કુડાને ભાગી નાખી માટી સાથે ઘેડાને તૈયાર કરેના બાડામાં રોપી દેવો

રોપણુ-સાથેના તૈયાર કરેલા નકશા મુજમ ચીકુના બગીચામાં રોપણુ થવાનું છે એટલે આપણે ઉપર કહી ગયા તેમ નીમ વીસ પુટને અતરે માર્યું—એપ્રિલમાં ખાડા ખોદી તૈયાર કરવા તેની સાથે નીચાનીવાળી જગ્યાએ બે પુટ ઉડા ખાડા પણ કરી જગ આ ખાડામાં પ્રથમ એટલે જેઠ મામની આખરે કેળના રોપ રોપી દેવા કેળના રોપ વચ્ચેનું અતર દરેક છોડતી વચ્ચે દશ પુટ અને દરેક હારની વચ્ચે વીસ પુટ રહેશે તેજ વખતે ખાતર વગેરેથી ચીકુના રોપ આવવાના ખાડા પણ ભરી દેવા અને નુકશામાં બતાવ્યા મુજબ કેળને પાણી આપવાની શરૂઆત કરી દેવી વરમાદના શરૂઆત થાય એટલે ફળવતી કેળની આબુબાબુની જમીન ખેડી નાખવી અને તેમાં શજીના બીજ બેવડીને ઓગણીથી વાવી દેવા શ્રાવણ મહનાની શરૂઆતમાં શજીને જમીનની અદર ખેડી નાખવું અને બધો ભાગ દબાવી દેવો ત્યાર પછી પદર દિવસ પછી વીસ વીસ પુટને અતરે જ્યા પ્રથમ ખાડા કરેલા હતા તેમાં ચીકુના રોપ રોપી દેવા અને નકશામાં બતાવ્યા પ્રમાણે નીકો બનાવી પણી આપવાની શરૂઆત કરવી

૫ પાણી—ચીકુના મુળ બીજા ઝાડોની માફક હિડા જતાં હોવાથી તેને વધુ પાણી આપવાની જરૂર પડે છે તેમજ તેના બ-ગીચાની હવા વિશેષ કરીને ભેજવાળી રહે તે હેતુથી ફળના રોપ તેની સાથેજ રોપવામા આવે છે નકશામા બતાવ્યા પ્રમાણે ગોળો-કાર વતુળમા પાણી આપવું સાધારણ રીતે ચીકુના મુળ દર વરસે એક ફુટ (ઘેરાવમા) વધતા હોવાથી, જેમ જેમ મુળ વધતા જાય તેમ તેમ તેના ગોળ વધતો જશે એટલે પાચમા વરસના રોપ થાય. ત્યારે ઝાડના થડની આજુબાજુ દશ ફુટના બ્યાસ જેટલી જગ્યામા તેના મુળ વધેલા હશે અને દરેક ફળ ઝાડના ફળાળાનો આકાર નકશામા બતાવેલ આકૃતી મુજબ થઈ રહેશે. પાચ વરસ પછી તેના મુળને આગળ વધતા અટકાવવા જોઈએ પહેલાં પાચ વરસ સુધી ચોમાસાની મુદત બાદ કરીને નીચે મુજબ પાણી આપવું જોઈએ.

મહીને

પાણીની સખ્યા

૧ અક્ટોબર
૨ નવેમ્બર
૩ ડિસેમ્બર
૪ જાનેવારી
૫ ફેબ્રુઆરી
૬ માર્ચ
૭ એપ્રિલ
૮ મે
૯ જુન

૪
૪
૪
૪
૪
૫
૬
૬
૪

કુલ ૪૧

છઠ્ઠા વરસથી ફળની શરૂઆત થાય ત્યારે નીચે પ્રમાણે પાણી આપવાનું છે

૧ નવેમ્બર
૨ ડિસેમ્બર
૩ જાનેવારી
૪ ફેબ્રુઆરી
૫ માર્ચ

૩
૪
૪
૪
૫

કુલ ૨૦

માર્ચ મહિનામા ફળ ઉતરી જાય છે એટલે ત્યાર પછી એ ઝાડોને પાણી આપવાની જરૂર રહેતી નથી.

૬ ફુલની મોસમ અને તે વખતે કરવાની તજવીજ-
ઝાડ પાંચ વરસના થાય એટલે તેને ફુલ આવે છે તેથી છઠ્ઠા વર-
સની શરૂઆતના એકઠોઅર મહિનામાં પાણી આપવાનું કામ
બંધ કરવું અને તેના ઘેરાવા જેટલી જમીનમાંના મુળ ઉઘાડાં કરી
નાખવા એ વખતે ઘેરાવાની બરાબર જતા મુળ પાણીદાર કાતરથી
કાપી નાખવા, અને ઘેરાવાની બહારની બાજુથી બુટ્ટી કાઢાળીથી
મુળીઆની બાજુબાજુની માટી ખોદવાની તજવીજ કરવી આ મુજબ
ખોદવાનું કામ કરવાથી મુળઆને વધુ ઇજા થશે નહિ આપણે
હેતુ એ છે કે મુળીઆને ઇજા કરવાથી સાધારણ રીતે હર હમેશની
આવું ક્રિયામા અટકાવ થશે અને ઝાડની ઉપલી બાજુનો રસ પ્રવાહ
પોતાનું કાર્ય બદલી નીચે મુળીઆમા થયેલા નુકસાનને પહોંચી
વળવા આવશે એટલે ઝાડનો ધણો ખરો રમ મુળમા એકઠો થશે
અને વધુ ઘટ્ટ બનશે પાનમાંથી જીવન રસનું પ્રમાણ ઓછું થઈ
જવાથી તેનો રંગ પીળો પડતો જશે અને ધીમે ધીમે ધણા ખરા
પાન હેઠે પડવા માડશે પોતાની પાંચ વરસની જીવંતીમા ઝાડને
ઉપર મુજબ અનુભવ ન થયેલો હોવાથી જીવન-પ્રવાહમા
ઉપરના અચાનક ફેરફારને તે મહત્ત્વ કરી શકશે નહિ અને નવીન
આપત્તી આવેલી જાણી કુદરતનો અતીત હેતુ પાગ પાડવા સારૂ
તમામ જીવન રસનો જથ્થો એકઠો કરી ઝાડની ડાળીઓમા પૂણ
ત્વરાથી મોકલાવશે ઝાડના રસનું એકદમ ડાળીમા નવીન રીતે
પ્રવેશ થવું એટલે નવીન ફુલની શરૂઆત થઈ ઝાડની તાકાત પ્રમાણે
ધણા ખરા પાન નીચે પડી જાય એટલે આગળ જણાવેલું આતર
તથા ખોદી કાઢેલી માટી એ બંને ભેગાં કરી ઝાડના મુળીઆ ઢાકી
ફેવા અને નવેમ્બર મહિનાની શરૂઆતમા પ્રથમનું પાણી ભરપૂર
આપવું પછી ઉપર જણાવ્યા મુજબ પાણી આપવા કરવું ફળ
ખેસવાની શરૂઆત થાય તે વખતે પાણી થોડું કમતી કરવું, કારણ
કે આ વખતે વિશેષ પ્રમાણમા પાણી આપવાથી ફળનો મોટો
ભાગ પડી જાય છે ફળ ખેડા પછી ઝાડ તન્દુરસ્ત રહે તેવી રીતે
પાણી આપવું અને ઝાડની નીચેની જમીન ખુરપાથી હમેશા નરમ
અને પોચી રાખવી

ઉપર મુજબ જાડને પાણી આપવાનું કામ ફળ ઉતારી લીધા સુધી ચાલુ નાખવું ત્યાર પછી પાણી બંધ કરવાનું છે

સાધા જી રીતે ચીકુના જાડની એક વરમના ઉગાવાની ડાળી-એને ફળ ખેસ છે માટે ફળ ઉતારી લીધા પછી મુખ્ય ડાળી પર જેટની એક રસના ઉગવાની ડાળીએ હોય તે પૈકી ફળ આવેલી ડાળીએને ફગથી ફળ આપવાના નથી, માટે તેને ખાતરથી કાપી નાખ્યા જાગ જેટની ડાળી વધેલી હોય તેમાંથી મેં ડાળી સૌથી વધુ મશકત હોય તેવી ગહેવા દેવી, અને બાકીની કાપી નાખવી, ફળ આવવાની શરૂઆત થયાને પહેલે વરસે આ મુજબ શાખત રાશીની કીચા કરવાથી બને વરસે સારી સશકત ડાળીઓને જ સારા મોટા ફળ આવશે અને ફળ આવેલી ડાળીએ ઉપર જ શાખત રાશીની કીચા કરવાનું કામ બાકી રહેશે એટલે આ કામ બીજા વરસથી પદ્ધતિસર થઇ જશે

૭ ફળનો પાક-આપણે આગળ ઉપર કહી ગયા તેમ ચીકુના ફળ જુમખામાં આવે છે પણ દરેક જુમખામાં એક કે બે ફળ મોટા થાય છે પાચમા વ સધી ફળ આવવાની શરૂઆત થાય છે તે દશમાં વરસ સુધી સારી રીતે ફળ આવે છે દશમાં વરસ પછી જાડનું દિવન વરસો વરસ ઘટતું જાય છે ફળ પાકવાની મોસમ માર્ચ મહીના છે દર જાડે એકસોથી પાચસો સુધી ફળ આવે છે મુમખના જુમખામાં ચીકુની કીમત બહુ સારી ઉપજે છે વળી તાપના મહીનામાં એ ફળ તૈયાર થતા હોવાથી ઠંડા મેવા તરીકે એનો બહોળો ઉપયોગ થાય છે આઠ આનાથી દોઢ રૂપિયે ડઝન સુધી ગણતરી બધ ફળોનું વેચાણ મુમખના જુમખામાં થાય છે મુમખ સીવાયના બીજા નાના શહેરમાં એની કીમત જોઇએ તેની ઉપજતી નથી. બીજા ફળ જાડેની તુલનામાં ચીકુનું જાડ ફળ આપવામાં સૌથી વધુ કીમતી ગણાય છે પણ એ જાડ ધણી વરસ સુધી પહોંચતું ન હોવાથી ચીકુના બગીચામાં દર પાચ વરસે નવીન રોપ વાવવાની જરૂર પડે છે

૮ ફળ જાડ વચ્ચેના પાકો-દક્ષિણ ગુજરાતમાં ચીકુના બગીચામાં જાડની વચ્ચેની જગામાં પહેલા પાચ વરસમાં બાગાયતી પાકો જેવકે મરચા, રીંગણા, ધાણા, મેથી, બટાટા, કુચળી લેવાય તો કાંઈ વાધો નથી પણ ઉત્તર ગુજરાતની સુષી હવાને

માટે અમારા અહીપ્રાય મુજબ કેળના છેડ (નકશામા મતાબ્દ પ્રમાણે) રોપવાની ખામ જરૂર છે કારણ કે ચીકુનું મુળ રહેડાણ દરિયાકિનારો હેવાથી તેને હમેશા બીનાશવાળી હવાની ખામ જરૂર પડે છે કેળના વાવેતરથી આ પ્રશ્નનો નીકાલ થઈ જાય છે. વળી કેળનું ઉત્પન્ન રોપવા પછી ખીજ વરમથી શરૂ થાય છે અને આપણે ફળ આપતું ઉત્પન્ન મેળીએ ત્યાં સુધી ખીજ ખાચાવતી પાકા જેવું જ ઉત્પન્ન મળી શકે છે છંદે વરસે જ્યારે નવીન રીતે રોપેલા ચીકુના છેડ એક વરમ ઉપરના થઈ જાય ત્યારે દક્ષિણ પશ્ચિમ ખામું મિનાવના છેડ રહેવા દેવા નહીં અને જુના છેડ તેની જગ્યાએની કાઠી નાંખી નીકા પૂર્વ, પશ્ચિમ રાખતી પડશે, અને તેટલ અતરે પાછા નવીન કેળના રોપ રોપી શકાશે, કેળના વાવેતરમા એટલું ખામ ધ્યાન આપવાનું છે કે, કેળને પુષ્કળ ખાતર જોઈએ છે તેની નીકાને આપવામા આવતા ખાતરમા જાયનું ઘડેલું ખાતર નીકાન, દળ દશ ટોપલી (ટોપલી=૨૦ રતલ) આપતું જોઈએ તથા કેળનું પુન નીકા પછી ઝાડ દીડ ખે શેર એરડાને ભૂંકા કરેના જોળ આપવો કેળની લુમ કિનારી લીલા પછી તેના અમલ છેડને ત્રણ ફુટનું થડ ગાળી મારીને ભાગ કાપી નાખવો અને તેના ખીજ થીનામારી એક મજબુત થીનો રહેવા દઈ મારીના કાઠી લઈ, ખાજ જગ્યાએ રોપવા અગર વેચી દેવા

૯ ઝાડના તથા ફળના રોગ

અત્યાર સુધી કાષ્ઠપત્ર જાતો રોગ (જીવજંતુ મા વનસ્પતિક) ચીકુના ઝાડને લાગુ હોય એવું જણાતું નથી

૧૦ બગીચાનું ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

આ સાથે લાગુ કરેના કાષ્ઠક ઉપરથી જોતા ચીકુના બગીચાનું ઉત્પન્ન પાંચમા વરમથી રૂ ૨૦૦ થી ૬૦૦ સુધી આવેતું જણવામા આવ્યું છે અને દર વિધાનો ખર્ચ લગભગ રૂ ૧૧૧ થાય છે.

૧૧ બગીચાની ઉમ્મર

ખીજ ફળ ઝાડો સાથે સરખાવતા ચીકુના બગીચાની ઉમ્મર થોડી આલેખાય છે, વાવેતર થયા પછી પાંચમે વરસે અને ફળની શરૂઆત થાય છે, અને ખીજ પાંચ વરસ સુધી સારા ફળનું ઉત્પન્ન આપે છે, ત્યાર પછી ઉત્પન્ન ઓછું થતું જાય છે એટલે એનાજ ઝાડોને કાયમ રાખવાથી ઉલટું નુકસાન થાય છે. એજ વ્યવસ્થા

બગીચો જગ્યાએ કા મ ગામવાની ધુળા ધરાવનારાઓએ નુકશાનમં-
બનાવેલા મુજબ પહેલા રોપવામાં આવેલા ઝાડોની ઉમ્મર પાંચ વર-
સથી થાય એટલે નીશાની ડગની જગ્યાએ જુના ઝાડોમાંથી તૈયાર
કરેલા ડીંગ રોપવા એટલે જ્યારે જુના ઝાડો ધરડા થયે ત્યારે
નવીન રોપને ફળ આવવાની શરૂઆત થયે અને તેથી બગીચાનું
ઉત્પન્ન કાયમ રહેશે

૧૨ ફળમા સુધો

ઝાડની પદ્ધતિસર શાખત ગણી દરવાથી તેમજ પોય વખતે
પાણી તથા ઉપર જણાવેલું ખાતર આપવાથી ફળ મારા અત મોટ
આવે છે તેમજ આખા વરમમાં પ્રથમ પ્રથમ પાક ન લેતા એટલે
મોસમનો પાક લેવાની તેની કીમત પણ સારી ઉપજશે આના
જણાયા પ્રમાણે મહુડાના રોપ ઉપર ચીકુની ઉચી ખાતની કાંમ
અદાવવાથી ફળમાં સારો સુરાગે થવાની આગ ગળી જાય, તે
ઉપરાંત ઝાડમાં એ દર આયુષ્યમાં પણ અકૃતીથી વપારો થયે

૧૩ ફળનું પેકીંગ વીગર

ચીકુના ફળને મુલાઈ જેવા શહેરમાં મોડનાવ્યા રીતિયને 'મે
તેવી કીમત આપશે નહીં, બીજા ફળોની માફક ચીકુને પેક કરીને
મોકલવાથી તેની ઉપરની છાત પાતળી હોવાથી ફળ મગડી જવાના
અશ્વ રહેશે તેથી નાના વાસના કરડીયામાં અડકુ ડાકન ફળ ખાંધી
તેના ઉપર લીના પાન દાકરા, અને આના નાના કરડીયા એક મોટા
કરડીયામાં પેક કરી તેના ઉપર દાકણ ઢાંકે બહારગમ મોકલવાથી
ફળમાં બીગાડ થતો નથી

૧૪ એક વિધામાં ફળઝાડની સંખ્યા

એક સીવામાં કુલ ૬૬ ફળ ઝાડો આવે છે તે ઉપરાંત બગી-
ચાની અરના ભાગમાં કેળના રોપ ૧૮૮ આવે છે એકદર રીતે
બરાબર મલાળ રાખવાથી ચીકુનો બગીચો ખુબ લાભકારક છે પણ
શુ ગતમાં એ ફળ ઝાડનું વાવેતર આર્થિક દૃષ્ટિએ કરવામાં આવતું
નથી પણ કેટલાક મર્ગ ચાઓમાં એક નવાઈના ઝોડ તરીકે એ ઝાડ
જોવામાં આવે છે એના ફળ ઉપરાંત દરેક ઝાડ દીઠ દરવરસે છ થી
આઠ કરીંગ (નવીન રોપા) પણ તૈયાર થાય છે એટલે ધીમે
ધીમે આ બગીચો વધારાની પણ સવડ હોય છે

ਦੀ.

4/22/2014 10:58 AM

[illegible]

ગુજરાતનો ફળ બાગ

૩ ચીકે (ચાકુ)

આમ આપના ની મોસમ અને મુદત	ફલ તથા ફળ ખાવવાની મોસમ	ખાંડના રોગ તથા ફળ પાકવાની જગ જન્તુ	મોસમ	આડ દીક ફળનું ઉત્પ ન	ફળ આડના બગીચા બનાવતા દર વીધાને પ્રાથમીક ખર્ચ	ફળ આવતા સુધી થનારો ખર્ચ
૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
અટોનનર, આડ ની તાકાત પ્રમાણે	નવેમ્બરની શરૂ આતમા ફલ આવે	શરૂ થયું ગતનો રોગ	ચાલુ અગ્રિન	૩૧ યી દશ સુધી	૧૧૬ રૂપીયા	૩૦ ૫૧૬
દશ દીવસથી ઓછ મહીનો	છે ફળ પાકવાની મુદત માર્ચ અગ્રિન	હાન ના		બાકર ભાવ પ્રમાણે		

ગ્રામરાતનો ફળ બાગ

૩ થીફે (ચાક)

ફળ દેવના વરમ સુધી આવે છે	ફળની શરૂઆત થયા પછી દર વરસે સરાસરી ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન	ફળ જાડના મળીયાનું દ વીરે આવતું ઉત્પન્ન	ફળ આપના ના સિદ્ધત પુરે થયા પછી કરવાના તબીબ	ફળમા સધારો વધારો ૦ વાની સુચના	આ ફળ ઝાડ તે બગીચો એક દર ર તે નફાકારક છે કે કેમ	ફળને બહાર ગામ મા ફલવા માટે પેક કરવા બદલ સુચના
૨૦	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
ફળ આવનાની શરૂઆત એટલે પાંચમા વરસથી તે દશમા વરસ સુધી પાંચમા વરસથી તે દશમા વરસ સુધી પાંચ વરસ	૧ સ ખર્ચ ઉત્પન્ન ૧ ૧૧૬ ૨ ૧૦૦ ૩ ૧૦૦ ૪ ૧૦૦ ૫ ૧૦૦ ૬ ૮૦	૩ ૬૬ વી ૬૦૦ ૧૫૦ ૧૫૦ ૧૫૦ ૧૬૬ ૨૦૦	જે ઝાડની વચ્ચે પાંચ મા વરસે નીચી રોપ વાવવા	આ ઝાડ પાંચમા વરસ સુધી સારા ફળ આવે છે માટી મહુડા જેવા અસત રોપ ઉપર ચીકની ફલમ ચલાવવામા આ આવથી ફળ આ વ્યાપ સિદ્ધતવથી શકે તેમ છે	બગર બાગ સારો હોય તેા મહુ નફાકારક છે	ખાસ ફરીતે સુખાખના બગરમા એક ફળની ખરી કામત આવે છે વાસની નાની ટોપલી થોમા ફળતે કાચળ તથા લીલા પાનથી પેક ફરી બધા આવા નાના ફરડીયાને એક મોટા ફરડીયામા મોકલવા બેગરબ

ગુજરાતનો કુળબાગ.

ચીકુ

નકશાની સમજૂતી —

ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઈ ૨૪૦ યુટ

પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઈ ૧૧૦ યુટ

૦ ચીકુના કુળ ઝાડ દરેક ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૨૦' યુટ

x ૨૦ એક વીધામા ૬૬ કુળ ઝાડ

૦ સોનેરી કેળના રોપ દરેક ઝાડ વચ્ચે અંતર ૧૦'

x ૨૦ યુટ એક વિધામા ૧૪૪ રોપ

xપાચમા વરસના પ્રથમના ઝાડ થયા પછી નવીન ચીકનઃ રોપ પ્રથમની મુખ્ય એક વીધામા ૬૬ આશરે આ છોડ વાવ્યા પછી એક વરસના થયા પછી કેળના બધા રોપ કાઢી નાખવાના છે એટલે ફક્ત એ જગ્યાએ ચીકુના છોડ રહેશે પ્રથમના ઝાડો દશ વરસના થયા એટલે તે કાઢી નાખવામા આવશે ત્યારે આ નવીન રોપને કુળ આવતા થશે

૦ પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ બંને બાજુના પવનથી રક્ષણ સારું કેળના રોપ ખેવડા રોપવામા આવ્યા છે એટલે પશ્ચિમ બાજુએ ૨૫ રોપ આવશે બંને રોપ વચ્ચેનું અંતર ૫'x૧૦'

૦ દક્ષિણ બાજુએ ઉપર પ્રમાણે ૪૮ રોપ આવશે તેનું અંતર ઉપર મુજબ રહેશે

પાણી પાવાની પદ્ધતિ —

આ નકશામા વર્તુળ પદ્ધતિથી પાણી પાવાથી પાણીનો બચાવ થાય છે એટલુંજ નહિ, પણ વધારાનું પાણી બરાબ રહી નુકસાન થતું નથી. આ પદ્ધતિથી ચોમાસામા કુળ ઝાડની તેમજ કેળની આબુબાબુ ખેડ કરવાના ઓળંગેથી જમીન સાફ કરવામા આવે છે પાણી પાવાની નીક મોન્થુન (ચોમાસુ) કળથી કરવામા આવે તો મળુરીનો ધણો બચાવ થાય છે આ નીક ૧૨ ઇંચ ઉડી તથા નીચેથી ૬ ઇંચ પહોળી રાખવાની છે અને નીકને છેડે ૯ ઇંચનું પાટીયું રાખવું નીક નીકળવાની જગ્યા વધુ ઢોળાવવાળી હોય તો એક નીકમા આવા ધણા પાટીયાં રાખવાથી ઝાડોને જોષએ તેટલું પાણી મળી શકશે

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૪ દ્રાક્ષ.

૧ વર્ગ, ઓળખ, તથા વર્ણન.

દ્રાક્ષની વીનીફેરા નામની જાત આખા હિંદુસ્થાનમાં વાવેતર તરીકે ઉપયોગમાં આવે છે. ઘણા જુના વખતથી દ્રાક્ષનું વાવેતર થયેલાનું અનુમાન થાય છે, જમાનાના સુવારાની પાઠળ પાઠળ તેની શરૂઆત થયેલી હોવી જોઈએ. દ્રાક્ષી કુલ ૧૫૦ જાતો છે. નેમાંથી વીનીફેરા જાતની બોકરી નામની જાત ૫૫૬ કરવામાં આવે છે તેનું ઉત્પન્ન મોટા પ્રમાણમાં હોવાથી અને ગુજરાતના હવા પાણીને અનુકુળ હોવાથી તેના વાવેતર માટે સલાહ આપવામાં આવે છે. બોકરીના વેના સારી રીતે ઉગે છે અને કુલ ૫૫ મહુ આવે છે. પાન લીના અને ખાંડાવાળા હોય છે. કુનના જુમ્પા સાધાગળુ ઝદનાં હોઈ જ્યારે પરીપક્વ થાય છે ત્યારે તેનો રંગ લાલ થાય છે. દ્રાક્ષના વેજા થાય છે એટલે તેને માડના અગર કે ઇ બીજા જાદવી ઉગનારા ઝાડપર ચઢાવવામાં આવે છે.

૨ જમીન તથા હવાપાણી

સાધારણ કાળી જમીન જેને તળ જમીનમાં મરડીયા હોય તેની જમીન દ્રાક્ષને માટે મૌયો ઉત્તમ ગણાય છે. ગોરાકુ ખેમર જમીન જેમાં રેતીનો ભાગ પચામ ટકાથી ઓછો હોય તેની જમીનમાં પણ દ્રાક્ષ સારી થાય છે. તદ્દન રેતાળ જમીનમાં સેન્ડ્રીય પાર્થોનું પ્રમાણ વધુ હોય ત્યાંજ એના વાવેતર માટે બનામણ કાં શકાય. યુગ્ગ વરમાદવાળા ભાગમાં દ્રાક્ષ મારી થી નથી ૨૫ થી ૪૦ ઇંચ સુધીના વરમાદવાળા પ્રદેશમાં દ્રાક્ષ ઉત્તમ રીતે ઉગાડી શકાય છે. હિંદુસ્થાનમાં નારીક અને ડવેટા એ બંને ઠંડાણે દ્રાક્ષ મોટા પ્રમાણમાં વધાય છે. નારીકની લના ભેજવાળી છે અને ડવેટાની સુતી છે. એટલે આના વીપરીત મયોગોમાં પણ દ્રાક્ષનું વાવેતર થાય છે. એ પણ ઉગાડુ છે. પવનના સપાટા તથા નોફાન દ્રાક્ષથી મકન થતા નથી ઉપર મુજબ મયોગો તપાસી દ્રાક્ષને માટે જગ્યા પસંદ કરી તેને તૈયાર કરી જોઈએ એક વખત વાવેતર થતા પછી એક થઈ

એકે તેમ ન હોવાથી આગલો પાક લઈ લેવામા આવે કે તુર્ત ઉડી ખેડથી ખેતરને આકુ ઉભુ ખેડી નાખવુ જોઈએ હરીયાળી તથા ચીડો જેવા છોડ ઉડા મુળવાળા હોવાથી પ્રથમ જમીનન ઉડી ખેડી સપાટ બનાવી ઉનાળામા મોટા કરમથી ફળવરી. આમ કરવાથી ઉડા મુળવાળા નીંદાણુનો નાશ થશે ચોમાસાની શરૂઆતમા દર વીધે દોઢ મણુ શણુ અગર ગુવાર વાી દેવા અને છ અઢવાડીયા પછી તેને ધુવ આવે તે પહેલા અગર તે અરસામા વીનાયતી હળથી આડી ઉભી ખેડી ખરોબર જમીન સાથે દાટી દેગ (અર્થાત્ તેને ઉપયોગ લીના ખાતર તરીકે કરવો) આથી જમીનને ડુમાશ મુખરશે અને તેમાના ખોરાકમા વધારો થશે, ત્યાર બાદ અકટોખર અગર નવેખરમા ખીજ સારી ખેડ કરી ઉપર મુજબ ખેડ કરવાથી દ્રાક્ષના વેલા જલદીથી મુગ નાખે છે, અને ખગમ નીંદામણુના ડોડ વધવાની ખીક રહેતી નથી

૩ ખાતર

ફળ-ઝાડને રમાયણીક કૃત્રીમ ખાતરોથી કેવો ફાયદો થય છે તે ખાતરમા આપણે ત્યા હજુ થોડા અખતરા થયા કે યુરોપ, અમેરીકા, તથા જર્મનીના ખડુનો કૃત્રીમ ખાતરોથી ઉત્તમ પાક મેળવે છે સાગ ખેડુનોએ એક માનાણુ નિયમ એવો હોવા જોઈએ કે જમીનમા પાક રૂપી જે વસ્તુઓ લઈ લેવામા આવે છે તે બધી તમામ વસ્તુઓ તેના રહેજ વધુ પ્રમાણુમા જમીનને પાડી સોયની જોઈએ ખેતી । તમામ છોડ હવામાથી લઈ થી લઈ ટકા ખોરા- મેળવે છે અને એકથી પાચ ટકા બાકી રહેત ખોરાક જમીન- માથી મેળવે છે તેમા પોટાસ, ચુનો, લાખડ, ફોસ્ફોરીક એસીડ અને ગધકનો સમાવેશ થાય છે ફળના મધ્યસ્થમા ખામ કરીને પોટાસ અને ફોસ્ફોરીક એસીડનો મોટો ભાગ આવ છે, નાઇટ્રોજન મોટા પ્રમાણુમા આપવાથી લાકડાનો તથા પાનનો વધારો થાય છે તેથી ફળની સખ્યા વધારવા અને જાત સુધારના માટે થોડો નાઇટ્રોજન અને પોટાસ તથા ફોસ્ફોરીક એસીડ આપવાની જરૂર છે. દ્રાક્ષના એક પાકમા આપણે શી શી વસ્તુઓ જમીનમાથી લઈ લઈએ છીએ તે ખાતર વચાર કરી શુ હાલ તુર્ત નાઇટ્રોજન ઘોડી દઈને દ્રાક્ષના ફુલ તથા વેલામા નીચે જણાવ્યા મુજબ ખોરાકનો સત્વ જણાય છે —

(૪૬)

	પોટામ ટકા ફેસ્ફેરીક એસીડ	
દ્રાક્ષ (ફળ) ની રાખ	૪૩ .૨	૧૯-૧૧
વેના (વધારાના)	૩૫૪૮	૧૫-૨૮

દ્રાક્ષ અગર વેનાનો એક ટન જમીનમાંથી નીચે ત્રણાણે ખોરાકના સત્ત્વો ખેંચી લે છે

દ્રાક્ષ (એક ટન)	૧૧	૮૭	રતલ ખનીજ
વેના (એક ટન)	૪૬	૦૦	,, ,,

દ્રાક્ષના વેલાને વર્ષમાં બે વાર ફળ આવે છે, તથા બે વખત તેની છાટણી થાય છે એક એકર (દોઢ વ્રિડુ) માંથી વધારાના વેનાનું વજન બે ટન (એક ટન=૫૬ મણ) થાય છે એટલે એક એકરમાંથી માથું સુ'ત્રીમાં લગભગ છ ટન જેટલું વજન ખેંચી લેનારા આવે છે આ ઉપરાંત ચોમાસમાં ૪ ખાટો ખડાર આવે આવે છે તેનું વજન એકર દીઠ એક ટન ગણીએ તો કુલ વજન સાત ટન થાય છે તેમાં ખાટા ખડારના વેનાના વધારાનું વજન બે ટન ઉમેરવાથી કુલ નવ ટન વજન થયું આ નવ ટન વજન જમીનમાંથી ૮૩ થી ૯૨ ન્તન ખનીજ પાંચ ખેંચી લે છે તે ઉપરાંત દ્રાક્ષના વેના ચક્રાવર્ત માટે પાગરાના છોડ વગાય છે તે અને ધારા નિદાણ વિગેરે અનુક્રમણમાં ખોરાકના ગતિ ખેંચી લેતા દશે ઉપર જણાવેલ ખનીજ ૫ થ મા ૬૮ ટન પોટામ અને સુમારે ૩૦ રતન ફેસ્ફેરીક ટ્રેનીડ ગુડેના છે દ્રાક્ષના વેલો ઉપર જણાવેલ વજનનો ખેરક દર વચ્ચે એક એકર જમીનમાંથી દ્રાક્ષનો છોડ ૧૦૫ રતલ પોટામ અને ૫૦ રતલ ફેસ્ફેરીક એસીડ લઈ લે છે જમીનનો કમ ટકારી રાખવાને ઉપર જણાવેલ સત્ત્વો આપણે તેને ખીજા રૂપમાં પાછા આપના જોઈએ.

નાશીકના ખગીયાત્રાગ્રાઓ ખાતર તરીકે જાણીતું ખાતર, ચરકીનું ખાતર અગર શુદ્ધ રાઈનો કચરો એમાંથી એક આપે છે દર વિગેરે ૪૦ થી ૬૦ ગાડા (એક ગાડુ ૬ ટન) આપતામાં આવેલ છે, ઉપર જણાવેલ ખાતરમાં નીચે મુજબ ખોરાકના તત્ત્વો રહેલા છે

૧ જાચનું ખાતર	પોટામ ટકા	ફેસ્ફેરીક	એસીડ ટકા
	૦-૪૪	૦-૧ થી	૦-૨૫
૨ સુધરાઈ કચરો	૦-૬૦	૦-૫૦	
૩ સોનખત અગર			

ચરકીનું ખાતર	૦-૯૦	૧-૮
--------------	------	-----

સોનખત અગર ચરકીના ખાતરમાં દ્રાક્ષનો ખોતક પુરતો પ્રમાણમાં મળે તેમ છે. ગુજરાતમાં આ ખાતરનો પ્રચાર નહિ જેના જ છે એટલે સાધારણ ખેડુન હાથનું અગર કચરાનું ખાતર વાપરે એ સ્વાભાવિક છે આ ખોત પુરી પાડવા સાંચ રમયણી કૃત્રીમ ખાતરો જેવાકે નફેડે આંધ્ર પોટાસ અને સુપર ફોસ્ફેટ વાપરવા જોઈએ સ્ટ્રેટ આંધ્ર પોટાસમાં ૨૮ થી ૩૧ ટકા પોટાસ રહેલો છે અને સુપર ફોસ્ફેટમાં ૨૧ ટકા ફોસ્ફોરિક એસીડ રહેલો છે તેથી વધારાના ખાતર તરીકે દર એકરે ૨ થી ૩ હટ્ટવેટ સ્ટ્રેટ આંધ્ર પોટાસ (દરેક વેના પર ૪ થી ૭ ઔન્સ) અને ૧ થી ૧.૫ હટ્ટવેટ સુપર ફોસ્ફેટ (દર વેના પર ૨ થી ૩ ઔન્સ) આપવામાં આવે તો હાથનું ખાતર એકલું આપવાથી જે ખોત જાય છે તે ટુંગી પડશે.

દ્રાક્ષના બગીચામાં ખાતર આપવાનો વખત જાણવાની ખામ જરૂર છે નાશિકમાં દ્રાક્ષની એપ્રિલની છાંટણી થયા પછી ખાતર આપવાનો રીવાજ છે એપ્રિલની છાંટણી પછી સાર પાકની આશા રાખવામાં આવતી નથી, તોપણ મુખ્ય ખાતર અક્ટોબર છાંટણી પછી અપાતું નથી તેનાં ધરણો તપાસતા એમ જણાય છે કે દ્રાક્ષના ગ્રંથ મોસમના વધેલા વેલા ઉપર જે આખો આવે છે તેમાંથી ફળ આવવાની શાંતિઓ નીકળે છે છાંટણી થયા પછી ત્રણ અઠવાડીયા બાદ પ્રથમના પુલનો બહાર આવે છે દ્રાક્ષના વેલા તથા ડાળઓમાં એકત્ર થયેલા ખોત ઉપર આ આખો પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે, અને જો આ ડાળઓ નબળા અને કાચી હોય તો તેને કુલ આવર્તા નથી પણ ફક્ત મજબુત અને પરિપક્વ ડાળોએનેજ પુલનો હુમલો આવે છે અર્થાત્ સારી ડાળો થયા માટે સારા પોષણની જરૂર છે અને આ કાણોને લીધે જ એપ્રિલની છાંટણી (ચૈત્ર-વૈશાખની, પછી ખાતર આપવાની પદ્ધતી કાયદાકારક જણાય છે હાથનું અગર સુધરાઇતું ખાતર એપ્રિલની છાંટણી પછી અને તાત્કાલિક અસર ઉત્પન્ન કરે એવાં રસાયણીક (કૃત્રીમ) ખાતરો જેવા કે સ્ટ્રેટ આંધ્ર પોટાસ અને ફોસ્ફોરિક એસીડ અક્ટોબરની છાંટણી પછી આપવાની પદ્ધતી રાખવી જોઈએ હાલ રસાયણીક ખાતરોની મેઘવારી થઈ છે એટલે તેને બદલે ચરકીના ખોળ વેલા દીઠ બળે શરૂ આપવો જરૂરનો છે.

૪ ઉત્પત્તિ તથા રોપણ-પ્રાક્ષનો છોડ રોપ લાગવાને માટે બહુ જ રહેના છે વેવાના કોઈ પણ જાગને અતુકુળ સયોગો મળતા તુર્ત મળીઆ મુકે છે અને તેથી પ્રાક્ષ રોપવાનું કામ વેના થઈ જ કરવામાં આવે છે પ્રાક્ષ વાવેતર (અ) બીજથી (ઘ) કતમથી અને (ક) વેના દાખનાથી થઈ શકે છે

(અ) બીજથી વાવેતર — મીજમાંથી પ્રાક્ષનું વાવેતર કરવામાં આવે ત્યારે ફળ આવવાને ત્રણ થી ૪ વર્ષ લાગે છે એટલે મીજનું વાવેતર કલ્પદારક નથી તેમ છતાં તેમાં કેટલાક ગુણો રહેના છે વેના રોપનાથી અસત જેની જ જાત ઉત્પન્ન થાય છે પણ મીજમાંથી વાવેતર થાય તો હમેશાં એમ થતું નથી કુદરતી રીતે અગર અંદરમાંનાં ડારણથી કોઈ કોઈ વખત બીજમાંથી જુદીજ જાત નીકળી આવે છે આવી ગેતથી પ્રાક્ષની કેટલાંક ઉત્પન્ન જાતો ઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે

(ઘ) વેનાથી વાવેતર — બટ્ટોમર (ભાદરવા) મહીનામાં ફળને માટે પ્રાક્ષની છાટણી કરવામાં આવે છે, ત્યારે વેનામાંથી રોપવાને જોઈતા વલા લાગને અલગ રાખવામાં આવે છે એપ્રોતની છાટણી પછી જે ડાળો વંચી હોય તેની ડાળો (એક મોસમના વલા રાત્રી) પચ્છ કરવામાં આવે છે વેનામાંથી રોપવાનો કટકો કાપતી વખતે નીચેનો કાપ ગાંઠની તદ્દત નીચે મુકવો અને ઉપરનો કાપ ગાંઠની રહેજ ઉપર મુકવો રોપવાનો દરેક કટકો નવથી અગીયાર ઈંચ લાંબો રાખવો અને કટકામાં ૪ થી ૬ સુધી મારી વધેની આખી હોતી જોઈએ આ કટકાઓ ગાંધીને રોપતાં પહેલાં બારથી ચોત્તરમ કનાડ અગાઉ પાણીમાં રાખી મુકવા અને પછી રોપ માટે તૈયાર કરવા ક્યારામાં રોપવા રોપવાનો દરેક ક્યારો ચાર છુટ પહોળો હોય જોઈએ અને મે ક્યારા વચ્ચે એક હાથ (દોઢ ફુટ) ન અંતર રહેતું જોઈએ એટલે એક માણસ ત્યાં બેસીને નિમણુ ત્રિગેરે કામ કરી શકે ઉપર મુજબ તૈયાર કરેલા કટકા હમેશાં બબ્બેના જોડકામાં રોપવા કટકાની દરેક હારની વચ્ચેનું અંતર નવ ઇંચ અને દરેક કટકાની વચ્ચેનું અંતર છ ઇંચ રાખવું પ્રથમનો ચાસ કાઢી તેમાં બબ્બે કટીંગ છ છ ઇંચને છેટે રોપવાં, ત્યાર પછી નવ ઇંચને છેટે મીજો ચાસ કાઢવો એટલે તેમાંની માટી-થી પ્રથમના ધાસના કટકાઓ બે થી ત્રણ આખ સુધી ઢાંકા

જશે, કટકાની આબુખાબુ જોરથી માટી દમાવવી આખો ક્યારેય રોપ મ્મ રહે એટલે સારી રીતે પાણી આપવું અને ફર્યાદે કે પાચમ દીવસે પાણી આપતા રહેવું ચાર પાચ અઠવાડીયા પછી આખો ધડવાની શરૂઆત કરશે. ત્યાર પછી છઠે અગર સાતમે દીવસે પાણી આપવું, નિદાણ વગેરે નકામા છોડ ઉગે તે કાઢી નાખવા, પણ તેમ કરતા રોપેલા કટકાઓને કાષ્ટ ઇજા આવે નહીં તે જ્યાનમાં રાખવું આ કટકાઓ નવેમ્બરની શરૂઆતમાં રોપવામાં આવે એટલે ડીસેમ્બર માસની આખર સુધીમાં તેને નાનાં મુળીયા કુટયા હશે અને વેનાઓ પણ પાચથી છ મ્મ વધ્યા હશે એટલે જન્યુઆરી મામની શરૂઆતમાં ફરીથી તેને ખેતરમાં રોપવા કયાગમાં રોપવામાં આવેન કટકાઓમાંથી લગભગ ૭૦ થી ૮૦ ટકા સુધી રોપ તૈયાર થશે આવી રીતે રોપ તૈયાર કરવાનો ખર્ચ થોડો આવે છે કારણ કે દ્રાક્ષની છાટણી વખતે વેનાઓ ફેંકી દેખાન છે અગર માળી મુકવામાં આવે છે. નારીકમાં છાટણીની મોસમમાં આવા કટકાઓ મહુ નસ્તી કોમતે મળે છે, વળી આ કટકાઓ એક અઠવાડીયા સુધી ઊગી શકવાની શક્તિ ધરાવે છે, અને તેથી પેષ્ટ અગર પાર્મલથી વેનાઓ બહારગામથી મગાવીને રોપી શકાય છે

(ક) કલમ ચઢાવવી —અહીંની બધી જાતો ખીની ફેરા નામના વર્ગમાંથી પેદા થયેલી છે આ વર્ગ અમુક “ ફાઇલોક્સીરા ” નામના જંતુથી બહુ હરકત થાય છે અમેરીકામાં “ રાઇવેસીયા ” નામની એક જાત થાય છે તે જાતને ઉપર જણાવેલા જંતુથી નુકશાન થતું નથી, આનો લાભ લઇને વીની ફેરા જાતિના પસંદ કરેલી જાતની “ રાઇવેસીયા ” વર્ગના વેના ઉપર કલમ માધરામાં આવે છે કલમ ચઢાવવાનો ખીજો ફાયદો એ છે કે જે જાતો અત્યંત નાણુક હોવાથી કટકાથી ઊગતી નથી તેવી જાતો કલમ ચઢાવવાથી બહુ વધે છે જે કે આમ કરવાથી કલમ ચઢાવેલા વેલાનું જોર નરમ થાય છે ખર્ચ પણ તેથી ફળના પ્રમાણમાં વધારો થાય છે અને ફળનું કદ મોટું થઇ ફળવાની ડાળીઓ પાસે પાસે એસે છે, વળી ફળ વધુ રમાજી અને વધારે સાકરના પ્રમાણમાં વધારો થાય છે મી હસમેનના અભિપ્રાય મુજબ “ કલમ ચઢાવવાથી એક રીતે મુળ છોડનો તેમજ તેના ઉપર ચઢાવેલા છોડનો એક રીતે પ્રતિબંધ થવાથી વધારે ફળ જલ્દી ઉત્પન્ન થવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે

નાશિકમાં દરેક છોડ તથા હારની વચ્ચે છથી સાત ફુટ અગર

પાય હાથનું અતર રાખવામાં આવે છે આટલું અતર રાખવાથી જાને બાળુથી ખેડ કરી શકાય છે સતારા જીલ્લામાં નવ નવ ડુટને અતરે દ્રાક્ષ રોપાય છે, અને તેની ચારે બાજુ ચાર ટેકા ઉભા કરી તેની ઉપર દ્રાક્ષના વેલા ચઢાવવામાં આવે છે પણ આ રીતથી સારી ખેડ થઈ શકતી નથી નાશિકની પદ્ધતિથી ચારે તરફથી ખેડ કરી શકાય છે. તૈયાર કરેલા ખેતરમાં દેશી હળથી સાત સાત ડુટને છોટે આરા પાડી સીવા અને પછી તેટલાજ અંતરે ઉપરના ઉપરના માસને કાટ ખુણે આડા માસ પાડી જવા મામ કરનાથી દરેક ચોક સાત કુટ લાભો અને સાત ડુટ પહોળો થશે. અને તેના મધ્ય ભાગે દ્રાક્ષનો દેલો આવશે દરેક ચોકમાં નવ ઇંચ સમચોરસ એક ખાડો રોપ રોપવા સારૂ કચ્ચો ઉપર નુજીય તૈયાર કરેલા નવ ઇંચના સમચોરસ ખાડામાં જન-યુઆની મહીનાના પહેલા અઠનાડીયામાં ધરવાડીયામાં તૈયાર કરેલા રોપ લાવી રોપી દેવા દરેક રોપ માથે થોડી થોડી માટી લાવવી એટલે રોપને તદ્દન થોડું (નાહિ જેવું જ) નુકસાન થશે અને જાદીથી નવી જમ્યાએ નવા મુળ તૈયાર થઈ રોપ જાદીથી ચોટી જશે રોપ રોપ્યા પહેલા દરેક ખાડામાં સારૂ કાહેલું છાણનું ખાતર માટી સાથે મેળવીને નાખવું અને છોડ રોપીને ખુબ દમાવવો ત્યાર પછી તુર્ત પાણી આપવું અને દર ત્રીજે મોથે દિવસે પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો અને છોડ બરાબર ચોટી જાય એટલે દર ૫ દર દિવસે પાણી આપવું

૫ વેલાની કેળવણી

દર પખવાડીએ અગર પાણી આપવાના આગલા દિવસે દ્રાક્ષના રોપાની આબુમાબુની જમીન ખુરપીથી પોચો કરવો ઉપર જણાવેલો બધી તજવીજ કરનામાં આવે તો ફક્ત આરો (પોષ) માસના બીજા અઠવાડીયામાં વેના કુટવાની શરૂઆત થશે આ વખતે અરધી રોપલી (૫ રતન) પાદડાનું ખાતર દરેક વેલાને આપવું ખાતર અપાયા આદ વેલા ચઢાવવાની શરૂઆત કરી દ્રાક્ષના વાવેતરમાં વેલા ચઢાવવા અને છાટણી કરવી એ બે બહુ મહત્વની બાબતો છે વેલાના જીદા જીદા ભાગોને કેની રીતે કેળવીને ચઢાવવા તેને વેલાની કેળવણી કહે છે અને નકામી તથા વધારાની ડાળીઓ કાપી નાખી થોડી ડાળી રાખી તેના ઉપર વધુ ફળ લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો તેને દ્રાક્ષની છાટણી કહે છે દ્રાક્ષના વેલાને “સગવડ ખાતર” કેળવ

વામ' આવે છે પણ ' અમુક અસર પેદા કરવા માટે ' જાટણી કરવામાં આવે છે વેજાને કેળવવાના જુદા જુદા પ્રકાર છે અને તેમાં કેટલાક ફાયદાકારક પણ છે પણ એટલી વાત તો નક્કી છે કે દ્રાક્ષના વેલા જમીન ઉપર પડી રહેવથી તેને સારા ફળ આવતા નથી નિચેની પદ્ધતિ મુજબ વેનાને કેળવણી આપવી જોઈએ

દ્રાક્ષનો વેલો જેમ જેમ વધે છે તેમ તેમ પાનની નીચેથી મીજ ડાળો ફુટે છે અને વધે છે આના મધ્ય વેનાને વધવા દેવાથી ધણી વેજાનો જમાર એકઠો થશે અને તેથી મુખ્ય વેલો વધી શકશે નહિ ફક્ત બે અગર ત્રણ મુખ્ય વેના ચાર ફુટ સુધી વધવા દેના એટલે બે ત્રણ મુખ્યવેલા સિવાયના વેલાને વધતા અટકાવવા જોઈએ. મુખ્ય વેલાપર વધારાના વેલા નીકળે તેને અગ્રુદાથી તોડી નાખવા પણ તેમ કરતા ગાંઠ અગળના પાનને કાઢ પણ ઇલા ચાય નહિ તે ખ્યાનમાં રાખવું.

દ્રાક્ષના વેના વધે છે ત્યારે તેઓ ટેકા આપ્યા સિવાય ઉભા રહી શકતા નથી તેથી ટેકા આપવા માટે છ ફુટ લાંબા કાંઈ પણ ઝાડના સાકા, વેલાની પાસે એક ફુટ ઉંડા ઘાલી દેવા, જેમ જેમ વેલા વધે તેમ તેમ સાધાની સાથે ફળના રેષાથી વેનાને માવનાજીવ વધારાના વેના ફુટે તેને સુટી નાખવા સાધારણ રીતે મુખ્ય વેનાથી નવ ઇંચ સુધી લમાઇનો વેનો વધે તેને હાથથી ચુટી નાખવો. કારણ કે કોઈ વખત તદ્દન નાના વેના ચુટી નાખવાથી મુખ્ય વેનાને અડચણ આવે છે જમીનની નીચેથી બીજો વેલો નીકળે તેન " પીલો " કહેવામાં આવે છે મુખ્ય વેના નેરથી ઉચ્ચતા હોય ત્યારે પીલાઓને દાખી ધાનવા જોઈએ કાંઈ કારણને લીધે મુખ્ય વેલો સારી હાલતમાં ન હોય ત્યારે આગ પીનાને વધવા દઇને તેઓને પાછળથી મુખ્ય વેલાનો જગ્યા આપવી ઉપર જણાવેલી મધી ક્રિયા વખતસર કરવામાં આવે તો એપ્રિલ માસની અંતર્યામાં અગર મે માસની શરૂઆતમાં મુખ્ય વેલા ચારી સાડા ચાર ફુટ સુધી વધી જશે એપ્રિલ મહિનાની શરૂઆતમાં મુખ્ય વેલાની ટોચમાં થતા વધારાના વેલાને સભાળપૂર્વક ચુટી નાખવા અને જ્યારે મુખ્ય વેલા ચોરથી સાડા ચાર ફુટ વધે એટલે વેલાનો ઉગનો ભાગ ચુટી નાખવો અને નીચેના ચાર અગર પાંચ ફાટા વધવા દેવા, આ ફાટાઓ વધીને વેના થશે અને તેને આપણે ' બીજા પ્રકારના વેલા ' ના નામથી ઓળખીશું

ઉપર જણાવેલા “ બીજા પ્રકારના વેલા ” વધવા માડશે એટલે પ્રથમ આપવામાં આવેલા ૭૩૫ થી દ્રાક્ષના વેલાનો ભાર મહન થઈ શકશે નહીં તેથી દક્ષણમાં જેને “ પાગરા ” કહે છે અને ઉત્તર ગુજરાતમાં “ વીલાયતી ” કહે છે તેની સાત સાત ફુટ ઉંચાઈની ડાળીઓ દરેક ખામણા ઉપર દોઢ ફુટ સુધી જમીનમાં દાટવી પાગરાની ડાળીઓ અટ ચોટ છે અને જાદીથી વધે છે તેથી દ્રાક્ષના વેલા ચઢાવવામાં આ ઝાડ ખાસ ઉપયોગી છે પાગરાના ઝાડ સાથે દ્રાક્ષના વેલા ત્રણ જગ્યાએ બાધવા બાધવામાં ફક્ત ફેળના રેષાનોજ ઉપયોગ કરવો વેલાને ફેળવવાથી નીચે મુજબ ફાયદા થાય છે —

- ૧ આખા છોડની શક્તિ સરખે ભાગે વહેંચાય છે
- ૨ છાટણીની કચા સહેલાઈથી કરી શકાય છે
- ૩ ફળને હવા તથા અજીવાળાનો પુરેપુરો લાભ મળે છે
- ૪ દવા વિગેરે છાટવાનું કામ સપુણું રીતે થઈ શકે છે

૬ દ્રાક્ષનો પ્રથમની છાટણી

આપણે આગળ જોઈ ગયા, તેમ દ્રાક્ષના કટકા અકટોપર મહીનામાં ધરવાડીયામાં રોપવામાં આવે છે, પછી જન્યુઆરી માનમાં એતરમાં રોપાય છે અને જુન મહીનામાં મુખ્ય વેલાની ટોચ આગળ બીજા પ્રકારના ચાર પાચ વેલા ફુટે છે, અને વધે છે. અને સપ્ટેમ્બર મહિનાની આખર સુધીમાં દ્રાક્ષના વેલાના વાવેતરનું પહેલું વર્ષ પૂરું થાય છે અને આ વખત સુધીમાં બીજા પ્રકારના વેલાઓ છ માન ફુટ સુધી વધ્યા હશે તેમજ ફુટવાની જગ્યા આગળથી થોડાક ઈંચ સુધીનું લાંબકું પણ વડું સખત થયું હશે, આ ડાળીઓમાંથી આવતી મોમમમાં ફળ ઉત્પન્ન થશે નથી મારા ફળ લાવવા માટે તે વેલાઓની છાટણી કરી જરૂરની છે દ્રાક્ષના વેલાને ચાલુ મોસમમાં ઉગતી ડાળીઓ પરજ ફળ આવે કે બીજા પ્રકારના વેલા પરની બધી આખો વધવા દેવામાં આવે તો તે વેલાની બધી શક્તિ ધણી જગ્યાએ વહેંચાઈ જરા એટલે એ આખામાંથી જે નવી ડાળીઓ પુટશે તેતદ્વન નાજુક હશે અને તેને ફળ આવશે નહીં, આવું પરીણામ આવતું અટકાવવા માટે બીજા પ્રકારની ડાળીમાંથી પ્રથમની ત્રણ ચાર અંધિ રહેવા દઈને બાકીનો ભાગ કાપી નાખવો જોઈએ ઉપર મુજબ રહેવા દીધેલી આખોમાં એક બે આખો પુટશે અને તેમને ફળ આવશે. ડાળના મુળ આગળ એક બે આખ પુટવા

સિવાયની રહેશે. કારણકે ઉગતી ટોચની તદ્દન પાસેની આખમાં દ્રાક્ષના વેલાના રસ પ્રથમ વહેવા માટે છે, એટલે ખીજા પ્રકારની ડાળીની બે ત્રણ આખ રહેવા દષ્ટબાહીની કાપી નાખતી તેને “પ્રથમ છાટણીની ક્રિયા” કહેવામાં આવે છે. દ્રાક્ષનું વાવેતર થવા પછીના અકટોબર મહીનાના આખરે પ્રથમની છાટણી કરવામાં આવે છે.

છાટણીની ક્રિયા થવા પછી દ્રાક્ષના મગીયામાં આડી તથા ઉભી ખેડ કરવી, અને આ ખેડ કરવા માટે ચાગ પુટ છ ઇંચની જુમરી વાપરવી, એટલે બળદ પાને ચાલશે અને વેનાને કાંઈ અડચણ આવશે નહિ. દ્રાક્ષના વેલાની તદ્દન નજીક હળ લાઇ જવાની જરૂર નથી. તોપણ દરેક હારમાં ચારથી પાંચ ચાસ આવશે આ ખેડ દેતી હળથી કરવી ત્રણ સનાહભરેલી છે ખેડ કરીને પછી પાણી પાવાના ક્યારા હમેશા મુજબ મનાવવા.

છાટણી પછી પદર દીવમે આખો પુટવા માડશે, આ વખતે ઉગતી આખને એક જાતનું જતું ખાઇ જાય છે, અને તેથી તે ડાળને પછીને વરમે ફળ આવતા નથી આ જીવડાને પકડી તેઓનો નાશ કરવાની જરૂર છે. છાટણી થવા પછી વેના તદ્દન ઉઘાડા થઇ જાય છે તેથી આ જતુઓને સત્તાવાનો જગા રોવાની પડે છે આ વખતે વેનાના માથા ઉપર ફળના પાનની સુકાવેલી ચીરો બાંધવાથી આ જતુઓ નેમા આશ્રય લે છે અને તેઓ એક જગ્યાએ એકઠા થાય છે. પછી આખી ચીપ લાઇને પાણીમાં જતુઓને ડુમાડી દેવામાં આવે છે. આખમાંથી ત્રણ ચાર પાનવાળી ડાળી થાય ત્યાં સુધી આ મુજબ દરરોજ જતુઓનો નાશ કરવાની જરૂર છે. ડાળીઓ પાંચથી છ ઇંચની થાય એટલે તેને પાણી આપવું, અને સાર પછી દર દશમે અગર પાંચમે દીવમે પાણી આપવું પાણી આપતાં પડેલા દરેક વખતે વેલાની આબુમાબુની માટી ખુરપીથી પોચી કરવી. જોઇએ બે વર્ષથી વચારે મુક્તની માટી ઉપર કાર્બ પચ્છ પીચો નીકળે તો તેને “પાણીનો પીનો” કહેવામાં આવે છે. આના પીનાઓ તથા જમીનમાંથી નીકળતા પીનાઓ હમેશા કાઢી નાખવા જોઇએ.

આ સ્થિતિમાં વેલાઓ ફેળના રેખાથી બાંધી શકાશે નહિ તેવી કાચાની દોરીથી વેના બાંધવા દ્રાક્ષના વેલાને ત્રણ જગ્યાએથી બાંધવો. ખીજા પ્રકારની ડાળીઓમાંથી ઉગના ફાટાના પચ્ચામ ઝાડા અને સાતમા પાનની સામે પુવનો ગુરૂજો આવે છે અને તેમાંથી

ફળનો ઝુમળો થાય છે અને તે માર્યું મામમા પાકે છે ફળ પાક્યા પછી તેને કાઢી લઇને એજ વરસે દ્રાક્ષના વેનાની બીજી અગર એ-
પ્રીલની છાટણી કરવામા આવે છે

૭ દ્રાક્ષની બીજી અગર એપ્રીલની છાટણી

આપણે આગળ જોઇએ ગયા તેમ બીજા પ્રકારની ડાળ ઉપર એક બે પુટયા સિવાયની આખો રહી હશે તેમાથી આ વખતે ફક્ત એકજ આખ રહેવા દઇને બીજો બધો ભાગ કાપી નાખવો. અને તેમાથી જે પીના પુટશે તેને બીજી મોઝમમા ફળ આવશે

છાટણી થઇ ગયા બાદ આખા બગીચાને ફરીથી સપૂર્ણ રીતે ખેડી નાખવો અને પાણીને માટે નવેસરથી ક્યારા બનાવવા શરૂઆતના પાણી અગાઉ દરેક વેલાને એક ટોપ (૨૦ જેટ) ચરફીનું અગર કોહેલું છાણનું ખાતર આપવું જીવન માસની શરૂઆત સુધી દર દશ અગર બાર દીનસે પાણી આપતા રહેવું વરમાદની શરૂઆત થયા પછી પાણી આપવાની જરૂર નથી

બીજી છાટણી થઇ ગયા પછી ઉપર જણાવેલા જ તુએને ફળનાં પાનમાં પકવવા અને તેઓનો નાશ કરો. આમ મને વખત તજવીજ રાખ્યાથી આ જતુની મજ્યા ધરી ગઇ તેઓનો મમુળગો નાન થઇ જશે નાશિકમા દ્રાક્ષને નષ્ટમા બે વખત ફળ આવે છે પ્રથમ એપ્રીલની છાટણી પછી અને બીજી અક્ટોબરની છાટણી પછી પ્રથમના પાકને મીઠા બહાર અને બીજા પાકને મીઠા બહાર કહેવામા આવે છે એપ્રીલની છાટણી થઇ ગયા પછી બીજી કાંઇ વધારાની તજવીજ કરવાની નથી જમીનપર પડી ગયેલા વેલાને ટેકાપર ચઢાવવા વિલાયતીના ટેકા ભાગી ગયા હોય તો તેને સીધા ડરવા અને વેલાને સીધા રાખી તેની સાથે બાધી લેવા એ સિવાય અક્ટોબરની છાટણી સુધી બીજી કાંઇ તજવીજ કરવાની નથી

અક્ટોબર માસમા “ મીઠા બહાર ” ને માટે ફરીથી ત્રણ ચાર આખ રાખીને બીજા પ્રકારની ડાળીઓ કાપી નાખવી બગીચામા એડ કરવી અને પાણી માટે નકશામા બતાવ્યા મુજબ ખામણ કરવા, જતુ વજેરેનો નાશ કરવો અને જે વેલાને સખત રીતે બધ બાધેલા હોય તો તે ઢીલા કરવા ને મરના પહેલાં અઠવાડીયામા પ્રથમ પાણી આપવું અને ત્યાર પછી દશ અગર બાર દિવસે પાણી આપવું દરેક વખતે પાણી આપતા પહેલાં જમીનને સહેજ સહેજ ખોદી પોચી કરવી

(૫૫)

(ત્રીજી વરસ)

મીઠા બહારનો પાક લીધા પછી એપ્રિલની શરૂઆતમાં તેની છાટણી કરવી આ વખતે પણ મુળ આગળની એક બે આખ રહેવા દધ બાકીની ડાળો કાપી નાખવી એટલે રાખવામાં આવેલો બધી ડાળો પુટશે અને આવતી મોસમને માટે “ બીજા પ્રકારની ડાળો ” તૈયાર થશે. આ આખોની પાસે પુટ્યા સિવાયની બીજા બે ત્રણ આખો હોય છે તેને વધારાની આખો કહેવામાં આવે છે તેમાંથી પણ થોડી આખો ઉધડીને કામમાં આપશે અને તેમ થવાથી બીજા પ્રકારની ડાળોની સખ્યા મોટી થશે. છાટણીની ક્રિયા વખતે આખની તદ્દન પાસેજ પા ઇચ ઉપ થી કાપ મુકવો સડી ગયેલી ડાળીઓ તથા આખો કાઢી નાખવી અને જમીનની માવગ ત ઉપર કહી ગયા મુજબ કચ્વી આખોમાંથી નવથા બાર ઇંચ વલા વધે અને પુલ આવે ત્યા સુધી પાણી આપવું નહીં નવેબર માસના બીજા અડવાડીયામાં સાધારણ રીતે પાણી અપાય છે, ત્યાર પછી બાર અગર દશ દીવમને અતરે પાણી આપવું અને પાણી આપ્યા અગાઉ જમીનને ખુરપ થી હલાવવી

૮ દ્રાક્ષની વાર્ષિક મસાગત

બીજા અને ત્રીજા વર્ષમાં જે મસાગત કરવામાં આવે છે તે ઉપ થી વાંચકે જાણ્યું હશે કે નાશિકમાં દર વરસ બે વખત દ્રાક્ષની છાટણી કરવામાં આવે છે કાગણુ કે ત્યા એના વેનાને વધવાની બે મોસમ હોય છે ગાંધ મોસમમાં જે વેલા થયા હોય તેને ફળ બેસતા હોવાથી દ્રાક્ષના વેલાનો વધારા શરૂ થાય તે પહેલા તેની છાટણી થવી જોઈએ માર્ચ માસની આખરે મીઠા બહારના તમામ ફળો વીણી લેવામાં આવે કે તરત છાટણીની ક્રિયાનો વખત શરૂ થાય છે અક્ટોબરની છાટણી વખતે ત્રણ ચાર આખો રહેવા દેવામાં આવે છે તેને “ ફળ આપનારી આખો ” કહેવામાં આવે છે એપ્રિલની છાટણીમાં ફક્ત એકજ આખ રહેવા દેવી જોઈએ અક્ટોબરની છાટણીમાં સ્પર (એટલે ફળ આપનારી આખ) ને લાખો રાખવે. અને એપ્રિલની છાટણી વખતે જેમ બને તેમ સ્પરને ટુકડા રાખવે. આ મુજબ થવાથી દ્રાક્ષનો સાધારણ ધાટ પણ સારો જળવાઈ રહે છે, અને વલા પણ જોઈએ એટલા રાખી શકાય છે છાટણી માટે કચો વખત ઉત્તમ છે તેનો આધાર જુદા જુદા સયોગોપર રહેલો

છે માર્યના છેલ્લા અડવાડીયામાં અગર એપ્રીલના પહેલા અડવાડી-
યામાં છાટણીનો વખત રાખવો છાટણી કરેલી ડાંગો, વેલા વિગેરે
એકઠું કરીને બગીચાની બહાર કાઢી નાખવું, અને તે તમામને એકજ
કરી બાળી નાખી તેની રાખનો ફરીથી ખાતર તરીક ઉપયોગ કરવો,
એથી નુકશાનગરક છવાતનો નાશ થઈ જશે.

છાટણી થયા પછી ભુની છાલ સહેનાઈથી નીકળી આવે છે
માટે તેને કાઢી લેવાની અવસ્ય જરૂર છે નહિ તો ઉપર જથ્થાવેન
જતુઓ તેમાં આશ્રય લે છે.

એપ્રોલમાં છાટણી કરેલી આખમાડી વેના ઝુટીને તેને પાચમે
અગર જો અડવાડીયે ઘૂલ આવે છે વરમાદને લીવે આ ફળો પા-
કતાં નથી તેથી તે નકામાં છે આ પાકને ‘ ખટો મહાર ’ કહે
વામાં આવે છે અને તેના ફળની કિંમત પણ થોડી ઉપજે છે.
વારવા છાટણીની કિંમતી છે. નમળા પડી જાય છે તેથી આ
બહારના ફળ એમે ન પહેના કુલને ચુટી લેવા જોઈએ.

આગષ્ટ માસમાં દ્રાક્ષના વેનાપર “ ભુરી ” નામના વાનસ્પ-
તિક રોગનો હુમલો થાય છે, ત્યારે પાન પીકા અને નમળા પડી
મથેના માનુસ પડે છે રોગની અમર પ્રથમ પાન ઉપર થઈ હો-
વાથી છોડના ઉપયોગમાં આવવો કાયો રમ તેઓ મનારી શરૂ
નહિ અને તેથી છોડ નદુરસ્ત રહેતો નથી આ કારણને લીધે
“ ભુરી ” ના રોગથી પાતનો મથાવ કરવાની જરૂર છે અને માટે
મે મામની અધાયમાં “ બેરો મિશ્રણ ” અને સામુના પાણીનો
દ્રાક્ષના વેલાપર છટકાવ કરવાની જરૂર છે આથી દ્રાક્ષના પાન
અકટોચર મહિનાની છાટણી સુધી તન્દુરસ્ત હાલમાં રહે છે મે
મામમાં છટકાવ થયા પડી પાતનો જે વધારો થશે તેના ઉપર
“ ભુરી ” ની અમર વાગી જ થોડી થશે.

પાગમના છોડ જલ્દીથી વધે છે તેથી દ્રાક્ષના વેનાને જોતી
હવા તથા ઉત્તમ મળતો નથી તેથી એક મે ઉની ડાંગે રહેતા
દંધને બાકાની આડી અવળા ડાંગો કાપી નાંખી, અને દેરને ખવ-
ડાવી દેવી પાગરાના પાન તથા કુમળી ડાંગો ઢોર જલ્દીથી ખાઈ
જાય છે.

ઉપરનો છટકાવ કરીને પડી જનારે આખા બગીચાની દ્રાક્ષને
ફ્રન આવી રહે ત્યારે ફરીથી એકવાર “ બેરો મિશ્રણ ” નો છટ

કાવ કરવો પુલો ઉઘડવ ની શરૂઆત કરે એટલે પ્રથમ પાણી આપવું અને ત્યાર પછી દર બાગમે તેરમે દિવસે પાણી આપવાનો વહિવટ રાખવો વધારે પાણી આપવાથી વેલા, પાન, ગળ અને છેવટે પુલનો કુમાશ બગડી જાય છે માટે દ્રાક્ષને હમેશા નોંધતા પ્રમાણમાં જેમ અને તેમ ઓછું પાણી આપવું બધા ફળ ખેતી રહે એટલે ઉપરના કરતા “ અર્ધી શક્તિવાળા ” બોરડો મિશ્રણનો છટકાવ કરવો ઉપર મુજબ કર્યા છતા “ ભુરીની ” બસર માલુમ પડે તો “ ચોથા બાગની શક્તિવાળા બોરડો મિશ્રણનો છટકવ દ્રાક્ષના ઝુમખા ઉપર કરવો અમુક છોડ અગર જાનો અમુક ભાગ અમુક હેતુ પાર પાડવા સાર કાપી નાખવો તેને છાટણી કહેવામાં આવે છે એમાં વધતી જતી ગળને ચુટી નાખવી, ઝડતી ગળ તથા મુળીઆ કાપી નાખવા તેમજ ઉપરની ટોચ તથા વધારાની કાળાઓનો પણ કાપવા વિચેરેનો સમાવેશ થાય છે

દ્રાક્ષની છાટણી નીચેના મુદ્દાઓ માટે કરવામાં આવે છે —

- ૧ બગચાના માલીફની મરજી મુજબ દ્રાક્ષના વેલાનો આધાર બનાવવા માટે
- ૨ દ્રાક્ષની આબુખાબુના બીજા વેલામાં વહેચાઈ જતી શક્તિને કાચેલી જગ્યાએ ઉપયોગ થવા માટે
- ૩ છોડમાં વધુ જોર આવવા સાર
- ૪ સારા અને વધુ ફળ અવવા માટે
- ૫ વધારની ગળાઓ પુરતી હોય તેના અટકાવ માટે

ટુકમાં દ્રાક્ષની છાટણીનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે ગઈ મોસમમાં હોવા લાકડામાંથી જે ગળાઓ થાય છે તેના મુળ પાસે ફળના ઝુમખા આવે છે

બીજા દેશોમાં દ્રાક્ષને વધવાની ફક્ત એક જ મોસમ હોય છે અને તેથી તેની છાટણી એક જ વખત કરવામાં આવે છે પરંતુ આપણે ત્યાં દ્રાક્ષને વધવાની બે મોસમ હોવાથી બે વખત છાટણી કરવી પડે છે કાચા કે એક મોસમ કરતાં વધુ વખતની તૈયાર થયેલી ગળાઓ જરૂરી ફળ આપતી નથી ફક્ત સવડને ખાતર ઓગ્રીલ તથા ઓકટોપરની છાટણી એમ બે નામ આપ્યા છે

દ્રાક્ષના મોટા પાક માટે ફળ આપનારી ગળાઓની સખ્યા મોટી હોવી જોઈએ જેમ જેમ દ્રાક્ષના વેલાની ઉમ્મર વધતી જાય

છે. તેમ તેમ આરી ડાળીઓનું પ્રમાણ વધતું જાય છે દરેક ફળ આપનારી આખતી પામે બીજી બે ત્રણ વધારાની આખો હોય છે. એમાંથી એક બે આખો નેરથી ધૂટી નીકળે છે અને તે ફળ આપે છે જો આવી આખમાંથી નીકળતી ડાળીઓ નાબુદ હોય તો તે આગ પચ ધૂનની થાય એટલે સુદી નાખતી કેટલીક વખતે એકતે બદલે બે આખો રાખી મુકનામા આવે છે એવી પણ ફળ આપનારી ડાળીની સખ્યા વધુ થાય છે જેમ દ્રાક્ષના વલાની ઉમર મેટી તેમ આવી ડાળીઓની સખ્યા વધારે હોય છે, બાર વરસના એક જુના વેલા પર આરી ચાલીસ ડાળીઓ જોવામા આવી હતી દ્રાક્ષની કેટલીક જતોને થડ આગળની આખોને કુચ આવે છે, કેટલીક જતોમા ચોથી પાચમી અને છઠી આખને ફળ આવે છે માટે કંઈ આખ રહેવા દેવી તે જાત ઉપર આધાર રાખે છે “ ભોકરી ” નામની જાતની ત્રીજી અગર ચોથી આખ વધુ ફળ આપે છે. તેથી આપણે આગળ ખતાવી ગયા તેમ છાંટણીનું કામ થવાની જરૂર છે

છાંટણી વખતે કંઈ જગ્યાએ કાપ મુકવો તેવાત લક્ષ્યમા રાખવા જોઈ છે ગાઠોની વચ્ચેના ભાગ પોચી વસ્તુથી ભરેલો હોય છે. પરંતુ ગાઠ આગળ સખત લાકડાનો થોડો ભાગ હોય છે છાંટણી વખતે ગાંઠની વચ્ચેના ભાગમા કાપ મુકનામા આવે તો તે પોચો હોવાથી સદાચાષ્ટ જગે અને કરેલો ધા જલદીથી રૂઝાય જશે નહિ ગાઠ આગળ લાકડું સખત હોવાથી ત્યાં મુકેલો ધા જલદીથી રૂઝ આવશે આ કારણથી છાંટણીનો ધા છેલ્લી આખ ઉપર જ મુકવા વધારાની ડાળીઓ તથા મુઝાઈ ગયેના વેનાઓ હમેશા કાપી નાખવા અને દ્રાક્ષના થડનું માથું ચોખ્ખું રાખવું જોઈએ એટલે ઉપરથી જોતાં દ્રાક્ષના થડનું માથું પગ જોડું દેખાશે

છાંટણીના ઝોળરો — છાંટણી કરવા માટે ‘ કળવાળી કાતર ’ બહુ સારું ઝોળર છે. આ કાતરથી કાપ બહુ ચોખ્ખો થાય છે અને ડાળીઓ ફાટી જતી નથી બીજા ઝોળરોમા એક મોટા ચપ્પુ તથા એક હાથ આરીની જરૂર પડે છે

૯ દ્રાક્ષની વચ્ચેના પાકો

એક વરસનો વેલો થયા પછી તેને દ્રાક્ષ આવવાની શરૂઆત થાય છે તથા પ્રથમના વરસમા સારી ખેડ કરી, નિદાશ વિગેરેનો સમુગ્ગો નાશ કરવાની જરૂર હોવાથી દ્રાક્ષની વચ્ચે કોઈપણ પ્રકાર

રનો પાક લેવાની અમે બલામણુ કરી શકતા નથી દ્રાક્ષાનુ વાવેતર સાત સાત ધુટને અતરે થતુ હોવાથી તેમજ આ પાક ખાતરનો બહોળો ઉપયોગ કરતો હોવાથી બીજો કોષ પણુ પાક વચ્ચે લેવાની જરૂર નથી દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ એ બંને બાજુએ પવનના સપાટાથી પાકનુ રક્ષણ થવા સારૂ નકશામા બતાવ્યા મુજબ પાચ ધુટને અતરે ખાસડીયા કેળનુ વાવેતર કરવાની જરૂર છે પેશાવર તરફ દ્રાક્ષના બગીચાની આરે બાજુ કાઢવની ભીંત કરવામા આવે છે એટલે પવન તથા જગલી જનવરોથી તેનુ રક્ષણ થઇ શકે

૧૦ દ્રાક્ષના શત્રુઓ

(અ) જીવજતુ વિગેરે-દ્રાક્ષના વેલા ઉપર ઠી પડતુ એક લાલ રંગનુ જતુ થાય છે તે પાનનો નાશ કરે છે છાટણી થયા પછી નવી આખો નીકળે છે તેના ઉપર આ જતુ હુમલો કરે છે અને તેથી વધુ નુકશાનકારક છે, ઉપર બતાવી ગયા તેમ કેળનાં પાનમા જતુ-ઓને પકડી તેઓનો નાશ કરવો એટલેજ રસ્તો છે આ સિવાય દ્રાક્ષને બીજા જીવજતુ તરફથી નુકશાન થતુ નથી.

(બ) વનસ્પતિક રોગો—મહારના દેશમા ઉગતી દ્રાક્ષને “ભૂરી” ની જાતના ઘણા રોગો નુકશાન કરે છે. પણુ આજે ત્યાં ફક્ત “ભૂરી” નામનો રોગ વધુ અસર કરનારો છે પ્રથમ આ રોગ દ્રાક્ષના પાદ-ડાંની બંને બાજુએ સફેદ ગોળ ટપકાના આકારમા માલુમ પડે છે પછી ટપકા મોટા થઇ એક બીજા સાથે મળી જાય છે અને પાન ઉપર લોટનો છટકાવ થયો હોય એવો દેખાવ આપે છે ત્યાર પછી દ્રાક્ષના ફુલ તથા ફળ પર અસર કરે છે રોગ લાગુ થયેલો ભાગ વધતો નથી પરંતુ સ કાચાઇ જાય છે પુલના જે ભાગને આ રોગની અસર થયેલી હોય છે તેને ફળ આવતા નથી અને જે આવે છે તે રોગીષ્ટ હોય છે રોગીષ્ટ ફળો અનિયમીત રીતે મોટા થાય છે પણ બરાબર પાકતા નથી ‘ભૂરી’ નો રોગ જુલાઇ અગર ઑગસ્ટ માસમા દેખાવ આપે છે અને ફરીથી નવેમ્બર માસમા પણુ દેખાય છે.

રોગનો અટકાવ—છાયાવાળી તેમજ જે જમીનમા પાણી ભરાઈ રહે તથા જે જગ્યાએ હવાનો આવજાવ સારો ન હોય તેવી જગ્યાએ દ્રાક્ષનુ વાવેતર કરવુ નહિ વેલા બહુ પાસે પાસે રાખવા નહિ વેલાઓ હમેશા તદુરસ્ત સ્થિતિમા રહે એવો બ દોખરત રાખવો આ ઉપરાંત “બોરડો મિશ્રણના” છટકાવ આગળથી કરવાની તજવીજ કરવી.

બોરડો મિશ્રણ તૈયાર કરવાની રીત —

મોરચુથુ	૧૨ રતલ
કળી ચુનો	૧૮ ,,
પાણી	૧૦૦૦ ,,

એક લાકડાના પીપમા ૩૦ રતલ ગરમ પાણી ભરીને તેમાં મોરચુથુ ઓગાળવું તથા એક રોલમા ચુનાનું પાણી બનાવવું. બીજા એક લાકડાના પીપમા ૩૦૦ થી ૪૦૦ રતલ પાણી ભરીને તેમાં આ બંને વસ્તુઓ નાખી અને ખુબ હલાવવું પછી ચપ્પુનું પાનું તેમાં બોળવાથી લાત થઈ જાય તો સમજવું કે મિશ્રણથી હીટા પાન બળી જશે તેટલા માટે નવા ચુધી ચપ્પુના પાનાની ધાર લાલ થાય તકિ ત્યાં સુધી તેમાં વધુ ચુનો ઉમેરતા જવું.

મધુ મળીને ૧૦૦૦ રતલ એટલે ૨૫ મણુ જેટલું પાણી અંધ જાય તેટલું પાણી ઉમેરવું આ મિશ્રણને ‘બોરડો મિશ્રણ’ કહેવામાં આવે છે.

ઉપરના મિશ્રણમાં દશ રતલ નરમ સાચું ઉમેરવાથી વરસાદને હીલે પાન ઉપરનો છટકાવ ધોવાઈ જવાની ખીક રહેતી નથી. “બોરડો મિશ્રણ” થી ાગતો અટકાવ થાય છે પણ રોગ નાશુદ્ધ અતો નથી દ્રાક્ષના વેલા વધવાની શરૂઆત કરે કે છટકાવ કરવાની પણ શરૂઆત કરવી નિચે મુજબ છટકાવ કરાતો દરેક બગીચા-વાળાએ વહિવટ રાખવો —

છટકાવ	મિશ્રણની શક્તિ	છટકાવનો વખત
૧	સાધારણ	નવે મમગનું પહેલું અઠવાડીયું.
૨	અડધી તાકાતવાળું	ડીસેમ્બરનું બીજું અઠવાડીયું
૩	ચોથા ભાગની તાકાતવાળું	જાન્યુઆરી ફેબ્રુઆરીનું ત્રીજું અઠવાડીયું.

નોટ — આ ઉપરાંત મે માસના ત્રીજા અઠવાડીયામાં ઉપરના મિશ્રણમાં અડધા ભાગે માણુ ઉમેરીને છટકાવ કરવો.

૧૧ બગીચાની ઉમ્મર.

દ્રાક્ષના બગીચાની ઉમ્મરનો આધાર તેની જમીનની માવજત ઉપર રહેલો છે. દ્રાક્ષ એક જાંબવંશીય પોરાકે અઢણ કરવાની શક્તિ-વાળો પાક છે તેથી પોરાકે ઉપર એના આયુષ્યનો મોટો ભાગ

આધાર રાખે છે સાધારણ રીતે દશથી પંદર વરસ સુધી દ્રાક્ષના વેલાની યુવાવસ્થા ગણવામાં આવે છે તોપણ પચાસ વરમના જુના વેલા સારી રીતે પાકે આપતા જોવામાં આવ્યા છે આ વેલા તદ્દન તન્દુરસ્ત સ્થિતિમાં હતા અને તેની ઉપરથી બહુ સારો પાક ઉતારવામાં આવતો હતો.

૧૨ દ્રાક્ષની જાતમાં સુધારો

હાલ ફક્ત એક સુધારો કરવાની ખાસ જરૂર છે આગળ ઉપર જોઈ ગયા તેમ આ બધે ત્યાં 'વીનીફેરા' વગની દ્રાક્ષ થાય છે તેને જ તુથી નુકશાન થાય છે જો "વીનીફેરા"ની કલમ અમેરીકન જાત "રાયવેસીયા" ઉપર ચઢાવવામાં આવે તો ઉપર જન્મવેલા જન્તુ આ મુજબ વર્ણુશકર રીતે ઉત્પન્ન થયેલી જાતને નુકશાન કરતા નથી.

૧૩ એક વિધામાં દ્રાક્ષના વેલાની સંખ્યા.

સાત સાત ઝુટને અતરે વાવેતર કરવામાં આવે તો આશરે ૫૨૨ વેલા એક વીધામાં વવાય છે.

૧૪ દ્રાક્ષની સામાન્ય બીજી હુકીકત

વાર્ષિક ખર્ચ દર વીધે રૂ ૧૦૦ જેટલો અડસટવામાં આવ્યો છે ઉત્પન્નતો બધો આધાર દ્રાક્ષના ખાતર, છાટણી અને વેલાની કેળવણી ઉપર રહે છે બધું દુર દ્રાક્ષ મેકેના માફ વાસના નાના કરડીયામાં દ્રાક્ષના જુમખા મુકી તેના ઉપર (દ્રાક્ષના) પાન મુકી કરડીયો બધ કરવો અને આવા નાના કરડીયા એક મોટા કરડીયામાં પેક કરી બહારગામ મોકલી દેવા.

૧૫ નકશાની સમજૂતી

* દ્રાક્ષનો રોપ

x પાંગારાનો છોડ વેલા ચઢાવવા સાફ

|| ખાલી જગ્યા (હ મેશા ખેડ વિગેરેથી સાફ રાખવાની)

+ (દક્ષિણ અને પશ્ચિમ બાજુએ નીક ઉપર)

શેવરી, પાંગરા, અગર ખાસડીયા કેળના છોડ પવનના અટ-

કાવ સાફ

ગુજરાતનો ફેળવ્યાગ.

૪ દ્રાક્ષ

અનુક્રમ નંબર	ફેળ-ગ્રાહ્ય નામ	ગ્રા.નો વર્ગ	વાવવા લાયક દ્રાક્ષની જાતો	લાયક જમીન	જે ગ્રાહ્ય એક વસ્તુનું અંતર	ફેળ ગ્રાહ્ય સંખ્યા	ફેળ આવવાની સિદ્ધત
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૪	દ્રાક્ષ	વીની- ફેરા	૧ ભોઝરી ૨ જે દાણા	૧૦૦ જમીન જેના તળ જમી મા મરડીયા હાય તે તથા બેસર ગોરાકું	૭'૫૦" સાત સાત ૫૮"	૫૨૨	મે તથા નવેમ્બર

ગુજરાતનો ફળખાગ

૪ ઢાક્ષ (ચાહિ)

વાવેતરનો પ્રકાર	રોપ વાવવાની મોસમ	પાણી કેવી રીતે કટલી મેન્તે અપાય છે	ખાતરનો પ્રકાર તથા ઓ દીડ કેટલું આપવું	ફળ લાવવા માટે ડાળીની છાટણી	આરામ આપવાની મોસમ	ફળ લાવવા માટે બીજી મોસમ
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧ બીજથી	અક્ટોબર	દશથી બાર	છાણેનું ખાતર દર છોડે ચાગ ટોપલી (બે મણ) એપ્રિલમાં અતે એરડી નો ખાળ ૨ શેર અક્ટોબરમાં	મીઠા બહાર મીઠા બહાર માટે અક્ટોબર માં અતે ખાટ બહાર માટે એપ્રિલમાં છાટણી કરવી બહાર	મીઠા બહાર મારો લેવા હોય તો ખાટા બહારના ફેવ ચુડી લેવા અતે મોસમમાં આ રામ આપવા	સુકાન ગરેલુ વેના કાઢો ના ખમ વધારાના પીના અગર કોટા નીકળે તેનો નાશ કરેલા મુળીયામાં ખાસ મોસમ કરવાની નથી
૨ ફડી ગથી						
૩ ફલમથી						

ગ્રંથરાતનો ફળભાગ

૪ દ્રાક્ષ (ચાલુ)

આરામની સુદત	પૂલ આવવાની માસિક	જાન રોગ વાનસ્પાતક તથા જીવજંતુ	ફળ પાકવાની મોરમ	ગર દીઠ ફળનું ઉત્પન્ન	ખળીયો ખનાવતા દર વિદ્યોતો પ્રાથમીક ખર્ચ	ફળ આવતા સુધીનો ખર્ચ
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨
ખાટો બહાર ન લેવો હોય તો ઓપ્રાલથી અડોખર સુધી વલાને આરામ આપવાની બર છે.	મે તથા અડોખર (વિશાખ તથા આવર્ણ- ભાદરવ)	૧ ભુરી ૨ દ્રાક્ષના જંતુ ને હિંગતી આખ ખાસ જાય છે તે	સપ્ટેમ્બર (આવર્ણ) ઓપ્રીલ (ચૈત્ર- વૈશાખ	એક રતલથી પાંચ રતલ સુધી	દર વિદ્યો ૩૧ ૧૦૦	૩ ૧૦૦

શ્રીજરાતનો ફળભાગ

૪ દાક્ષ (ચાલુ)

ફળની શરૂઆત થયા પછીદર વર્ષે ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન	ખર્ચીયાનું દર વિશે ઉત્પન્ન	દાક્ષના ખર્ચીયાની ઉત્પન્ન	ફળ—કાડમાં સંધારો	ખર્ચીયા એકદર રીતે ફાયદાકારક છે કે કેમ	દક્ષને બહારના બજારમાં મોકલવા માટે કરવાની તબવીબ
૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
બીજા વરસથી દર વીધે મરાસરી રૂ ૨૦૦ થી ૪૦૦ નું રાખ આપે છે અને ખર્ચ રૂ ૫૦ થી ૧૦૦ સુધી થાય છે	રૂ ૧૦૦થી ૩૦૦ સુધી નફો રહે છે	બાર વરસ સુધી ખર્ચીયાની સુવાસ-સ્થા રહે છે પછી જમીનની માવજત ઉપર પાકનો આધાર રહે છે	અદાની વીનીફ્રેશ ખતતે જ પુથી નકશાન થાય છે તેથી અમેરીકાની " ગ્રામ્પેસીયા " ખતઉપર કાઢિની ખતની કલમ ચલાવવાથી જ પુતો લાયક બોલો રહે છે	સારી માવજત રાખવામાં આવે તો ખર્ચીયા સારો નફો આપે છે	ધોળું દુર ચોક્કસવા માટે દાક્ષિનો એક ઝૂમળા સમાપ્ત શહે તેવા નાના કરડી યામા દાક્ષ મેડી બધા નાના કરડી-યાને મોટા કરડી યામા દાક્ષના પાન રાખી મુશ્કા

रखल १"=१४' ५१८

ਗ੍ਰਿਹਸ਼ਾਸਤ੍ਰ-ਕ੍ਰਿਪਾਮਾਤ੍ਰ

१३५

[illegible]

(૬૭)

ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઈ	૮૪' ફુટ
પૂવ પશ્ચિમ લંબાઈ	૧૪૦' ફુટ

ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઈનું પુર માપ આપવામાં આવ્યું છે એટલે કુલ બાર દ્રાક્ષના છોડ એ માપમાં પુરેપુરા બતાવ્યા છે પૂવ પશ્ચિમના પુરેપુરા ઝાડ બતાવી શકાય નથી પણ ઉપરના હિસાબે ગણતા એક હારમાં ૪૩ ખામણા આવશે એટલે એક વીધામાં દ્રાક્ષના કુલ છોડ ૫૧૬ આવશે

પાણી પાવાની પદ્ધતિ.

દ્રાક્ષના વેનાને અનિશય પાણીની જરૂર નથી તેથી નકશામાં બતાવ્યા પ્રમાણે જેમ બને તેમ કરકસરથી પાણી પાવાની પદ્ધતિ બતાવવામાં આવી છે દ્રાક્ષનું વધારાનું પાણી પાગરાના છોડને મળશે નકશામાં સાફ જગ્યા બતાવી છે તેમાં હરહમેશ એક થવી જોઈએ છાટણી ચલાવ્યા પછી દ્રાક્ષના બગીચાને ચારે તરફ એક થવી જોઈએ તેની વ્યવસ્થા સારૂ ઉપર જણાવેલી પદ્ધતિ અખત્યાર કરવામાં આવી છે

ગુજરાતનો ફળખામ.

૫ સત્રા મોસમ્મી તથા કાગદી લીંબુ

૧ ઝાડની ઝાળખ, વર્ગ અને જાતની હકીકત.

સત્રા મોસમ્મી તથા કાગદી લીંબુ આ ત્રણે ફળ ઝાડો. ગુજરાતની જમીનમાં ફતેહમદ રીતે ઉગાડી શકાય તેમ છે તેથી આ વર્ગના બી ન ફળ ઝાડોને પડતા સુકી ઉરના ત્રણ ઝાડે બાવત વિવેચન કરવું ઉચીત ધારવામાં આવ્યું છે. પપનમ તથા ચીકાત્રા એમ વર્ગમાં આવે છે પણ તેનો ઉપયોગ સામાન્ય હોવાની દૃષ્ટિએ એકતને જોઈએ તેવો ખજાર મળી શકે તેમ નથી ઉપરના ફળ ઝાડોના જેવી માવજત પપનસ વીગેરેને આપવાની હોવાથી જુદી હકીકત લખવામાં આવી નથી. સત્રાના વર્ગમાં ઉપલા ઝાડો સિવાય બીજા ફળ ઝાડો જેવા કે બીજેરા, દડીંગા લીંબુ, મીઠા લીંબુને પણ સમાવેશ થાય છે. સત્રા મોસમ્મીના ઝાડો આખા ચઢાવવાથી ઉચી જાતના થાય છે તેથી પપનસ અગર મીઠા લીંબુના એક વરસના છોડ ઉચી જાતની આખ ચઢાવવા માટે કામે લગાડવામાં આવે છે. સત્રા વર્ગના ઝાડોની સરેરાશ ઉચાઈ વીસથી પચીસ ફુટન હોય છે તેથી વધુ ઉચાઈમાં એ વર્ગના ઝાડો વધતા નથી જપાનીસ પદ્ધતિ મુજબ સત્રાના ઝાડો દશ ફુટથી વધુ ઉચા થવાની જરૂર નથી. તેમજ તેટલી ઉચાઈથી એ ઝાડોને વધવા દેવામાં આવતા નથી તેઓનું કહેવું એમ છે કે આપણે ફળ ઝાડને તેના ફળ માટે ઉછેરીયે છીએ અને નહિ કે તેના પાન, થડ, ડાળીના વધારા માટે તેથી આપણો ઉદ્દેશ ફળને મોટામાં મોટો પાક દુકામાં દુકા મુતમાં અને થોડાના થોડે ખરચ લેવાનો હોવો જોઈએ જપાની લોકો કદમાં દુકા છે તેથી આ સૂત્રને તેઓ મજબુતપણે વળગી રહ્યા છે અને તેમાં કાંઈ અર્થ નથી એમ વિરૂદ્ધ મત ધરાવનારાઓ કહે છે પણ તે સાથે અમો મળતા થઈ શકતા નથી આ નિષ્પન્ના નિષ્ણાત મી ટાકુમોરા સાથે લગભગ સાત આઠ મહિના સુધી આ બાબતનું વ્યવહારીક જ્ઞાન અમોએ સપાદન કરીધું હતું અને તે

ટલા વખતમા સત્રા મોસમી તથા જમફળ એ ત્રણ ફળ ઝાડોપર કરવામા આવેલ પ્રયોગોથી તેઓનુ કહેવુ બરાબર છે એમ અમારી સંપૂર્ણ ખાત્રી થઇ છે વડોદરા ફાર્મ પર રોપવામા આવેલ નાગપુરી તથા સત્રા મોસમીના ફળ ઝાડને કેટલાક વરસો સુધી ફળ આવતા ન હતા પણ મીટોકુ મોરાએ જાતે એ ફળ ઝાડોની ડાળી તથા મુળીયાને અમુક પદ્ધતિસર છાંટણી કરી તેને બીજા મ સથી ડાળી ડાળીએ ફળ આવવાની શરૂઆત થઇ હતી તેવીજ રીતે એમની કૃતીથીજ જમફળીના ફળનુ ઉત્પન્ન પણ વધુ અને વધુ થતુ ગયુ છે એટલે આ ફળ ઝાડ સખધી જે જે હકીકત લખવામા આવશે તે ઉપર જણાવેન સુત્રને વળગીને લખવામા આવી છે

૨ જમીન તથા તેની માવજત

સત્રાને માટે કાળી ચીકણી જમીન (જેમાં પાણી હર હ મેશ્સ ભરાઈ રહેતુ હોય તેવી જમીન) લાયક નથી તેમજ જે જમીનમાં હિડા ચીરા પડી જતા હોય તે જમીન પણ સત્રાને માટે બરાબર નથી જ્યાં ફળ ઝાડને માટે તદ્દન રેતાળ જમીન સૌથી વધુ અનુકુળ છે એમ અમેરીકાના અનુભવી વીદ્વાનોનુ કહેવુ છે કેલીફોર્નિયાનો હાલનો રમણીય ફળદ્રુપ પ્રદેશ એક વખતે કચ્છના રણ જેવુ શુષ્ક મેદાન હતુ ઇગ્નાઝ ક્રાન્સ તથા બીજા પશ્ચિમ તરફના દેશોની સાહસિક પ્રજા પ્રથમ ત્યાં ગઇ ત્યારે ત્યાં રેતી અને ગરમ પવન સીવાય કાંઈ હતુ નહિ આ જગ્યાએ તેલના મોટા કુવાઓ નીકળશે એવા ઉદ્દેશથી ઘણે ઉંડે સુધી બોરીંગ લઇ જવામા આવ્યા. તેલને બદલે આશરે ૨૮૦ ° થી ૩૮૦ ° ફુટની ઉંચાઇએ જતા પાતાળ કુવાઓ નીકળ્યા ત્યાર પછી વસાહત કરી રહેલી પ્રજાએ સત્રા નારગીના મોટા મોટા બગીચાનુ વાવેતર કર્યુ અને હાલ સદરહુ વાવેતર માઇલોના માઇલ સુધી પથરાયુ છે એટલુજ નહિ પણ એટલા મોટા પ્રમાણમા સત્રા વીગેરેના પાક ઉત્પન્ન થાય છે કે ઝાડોની બે હાર વચ્ચે નાની રેલવેથી માલનો હિંદાવ કરવામા આવે છે બદ્દે આખી દુનિયાને હવે ફક્ત કેલીફોર્નિયા પ્રદેશ સત્રાનો મોટો જથ્થો પુરો પાડે છે જમીન તદ્દન રેતાળ છે પણ તેમા આ વગના ઝાડો એટલા બધા અનુકુળ થઇ ગયાં છે કે સત્રાને લીધે જ કેલોફોર્નિયા આ પ્રદેશ બહારની પ્રજાની જાણમાં આવ્યો છે ગુજરાતમા ઉત્તર ગુજરાત સત્રાને માટે સર્વ રાતે અનુકુળ છે તે ઉપરાંત નદી નજી-

દીક આવેલા ભાગો જેના જમીન ખામ ખેસર રેતાળ હોય છે તે જમીનમાં પણ સારી જાતના સત્રા થઈ શકે એમ છે અનુભવી જણાય છે કે જે જમીનમાં યુનાનું પ્રમાણ જેમ વિશેષ હોય છે તેમ તેમાં નીપજતાં સત્રા વિગેરના ફળો વધુ મીઠા અને સ્વાદિષ્ટ હોય છે યુનો ઓછો હોવા માં ઉત્તમ જાતની કલમ પણ ખટાશ વાળા ફળ ઉત્પન્ન કરે છે પણ કાગદી લીજુ થોડા યુનાના પ્રમાણવાળી જમીનમાં મોટા જથ્થામાં ઉત્પન્ન થાય છે એકજ સરખા ખેતરના બે ભાગ કરી એક ભાગમાં કાગદી લીજુનું વાવેતર કરવામાં આવે અને બીજા ભાગમાં સત્રાનું વાવેતર કરવામાં આવે તો ઉગરની હડકતનું રહસ્ય જણાઈ આવશે જે જમીનમાં યુના થોડો હશે તો કાગદી લીજુનો પાક મોટા જથ્થામાં ઉતરશે અને સત્રા વિગેરેના પાક કમી અને ફળમાં ખટાશનો ભાગ વધુ દુરો પાણજીપુર રોટની કેટલીક જમીનનું બધા જ પ્રાથમિક તેમજ દ્વિતીય જાતના પદ્ધતિનું ધોવાણુ તેમજ નદીઓના ભાગથી અને હોવાથી આવ્યા મેવડા ગુજવાળી જમીન સત્રા વગના ઝાડ માટે ખામ વાયક છે મ્યાનીક તપાસ કરના આ પ્રદેશના બીજેગ બહુ વખવાય છે અને આ ઝાડો બહુ જલદીથી વળીને મોટા ડંદના ફળો આપે છે. આ જમીનની અદર રહેવા પોટામ તથા યુનાના તત્વો ઉપરની હડકતને ટેકા આપે છે સત્રા મોસમી જેવા ફળનું વાવેતર આવી અનુકૂળ જગ્યાએ રજુ કરવામાં આવ્યું નથી પણ જે આ દી માં તરફ પ્રવૃત્ત કરવામાં આવે તો કુરી બન્ટીની જગ્યાએ ફળ ફુલથી ભરેલો પ્રદેશ આપણે જોઈ શકીએ પણ આ તરફના ખેડુત લોકો મનીના કામમાં તદ્દન અજ્ઞાન અને થોડામાજ મતેષ વૃત્તિમાં મેઠેના હોવાથી પાનજીપુર રોટની હદબહાર બાજુ કેરી જાતની પ્રવૃત્તિ થાય છે તે તરફ ધ્યાન દેવાનો તેમને અવકાશ નથી

જમીનની માવજત

જે જમીન સત્રાના મગીયા માટે પમદ કરવામાં આવે તેમાં કાષ્ટ પણ જાનનો ખાર ન હોવો જોઈએ શીઆળામાં બની શકે તો વીલાયતી અગર દેશી હળથી જમીનને આડી ઉભી મે વખત ખેડી નાખવી એને આખો ઉનાળો તેને માગી રીને તપવા દેવો વૈશાખ મહીનાની શરૂઆત થાય ત્યારે દર વીને જતાવ્યા પ્રમાણે ખાતર આપી આખી જમીનમાં ફરીથી દેશી હળથી એક બેડ કરવી,

અને જમીનને સરખી સપાટ બનાવી દેવી ૨૦ ફુટ લાંબા અને ૧૦ ફુટ પહોળા કયારા બનાવે તેમા પાણીની નીકની વ્યવસ્થા કરવી. પછી ઊનાળુ શાક ભાજી જેમકે બીડા ગુવાર વગેરેનું વાવેતરે કાવું પાણીની નીક સાથે મકાનના છોડ વાવવા આ શાક ભાજીને પાક આવણું મહિનામા પુરે થઈ જશે એટલે તેન કાઢી લેવા અને પછી પ્રથમ ખાડા કરેલી જગ્યામા નારંગી અગર સત્રાનો રોપ અગર કલમ બરાબર રોપી દેવી અને તેની સાથે વીંછાયતી શાક ભાજી કાપી કુલાવર વિગેરે રોપવું અને પાણીની શરૂઆત કરવી

૩ ખાતર

જમીન તૈયાર કરતી વખતે દર વીંધે વીસ ગાડાં જાણુનું સડેલું ખાતર જમીન સાથે બરાબર ભેળવી દેવું ઉપરાંત ફળ આડના રોપના ખાડામા ખાડા દીક નીચે મુજબ ખાતર આપવું

૧ હાડકાનો ઝીણો ખારીક ભૂકો એક ટોપલી (૧૦) શેર	
૨ રાખ .	અર્ધી ટોપલી ૫ ,
૩ જાણુનું ખાતર	બે " ૨૦ "
૪ એરડાનો ખોળ	૨ "

૩૭ શેર

ઉપર જણાવેલું ખાતર તળાવની કાપવાળી માટી સાથે ભેળવી દઈ આપેા ખાડા ભરી દેવો આ મુજબ ખાતર આપવાથી ફળ આવવાની શરૂઆત થતાં સુધી બીજા ખાતર આપવાની જરૂર રહેતી નથી.

૪ ઉત્પત્તિ તથા રોપાણું

સત્રાની ઉત્પત્તિ બે રીતે ખાસ કરીને કરવામાં આવે છે બીજી અને આખ ચડાવીને બીજી જે સત્રા વગેરેની ઉત્પત્તિ કરવામાં આવે છે તેમા બણેા ભાગ ખટાશનો હોય છે તેથી પ્રથમ બીજી રોપ ઉત્પન્ન કરીને તે એક વરસના થાય એટલે તેના ઉપર ઉંચી જાતના સત્રાની આખ ચડાવવાથી આપણને જેષ્ટમે તે જાતના ઝાડ મળી આવે છે નાગપુરના સત્રા હિંદુસ્તાનના તમામ ભાગોમા વખણાય છે ત્યાના બગીચાવાળાઓ મીઠા લીંબુના બીજમાંથી રોપ ઉત્પન્ન કરીને તેના સત્રા તથા પપનસ ચીકોત્રા વગેરેની કલમ બાંધે છે ઉત્તર હિંદુસ્તાન તરફના માળાઓ મોટા મોટા (દેડગા) લીંબુ

ઉપર સત્રા વિગેરેની કનમ બાધે છે મુઠો એ છે કે જોરમધ વધારો કરી શકે અને મુળીઆ વિગેરે મોટા સમુહમાં ફુટે તેની જાત ઉપર કલમ ચઢાવવી જોઈએ ઉત્તર ગુજરાતમાં (પાનજીપુર સ્વરથાનમાં) બીજોરા (મોટી જાતના ખાટા લીંબુ) સારી જાતના પેદા થાય છે તથા તેના બીજ પણ મોટા હોય છે તેથી બીજોરાના બીજ કાઢી તેને તરતજ ક્યારામાં છ છ ઈંચને છેટે વાળી દેવા હમેશા તાજ બીજ વાપરવા જેમ બીજ જીતા થાય છે તેમ તેઓની જલદી ઉગી નીકળવાની શક્તિ ઓછી થતી જાય છે માધારણુ રીતે શ્રાવણ-ભાદરવા મહિનામાં અગર માહ ફાગણુ માસમાં બીજનું વાવેતર કરવું એટલે બીજ વરસના શ્રાવણ, ભાદરવા અગર માહ ફાગણુ મહિનામાં રોપ એક વરસના થશે નકશામાં લાલ પેનશીનથી નીશાની કરેલી જગ્યાએ શ્રાવણુ મહિનાના ઝરમરીયા વરસાદમાં માટી સાથે રોપી દેવા માહ મહિનામાં રોપવામાં આવેલા રોપને પાણી પાવાની જરૂર પડશે શ્રાવણુ મહિનામાં રોપેલા છોડને આમે કારતક (નવેમ્બર માસ)માં ઉચી જાતના સત્રા અગર મોસમીની આખ ચઢાવવી અને માહ મહિનામાં રોપેલા છોડને અષાઢ મહિનામાં આખ ચઢાવવી ટુકામાં ઉપરજણાવેલા બે મહિનામાં આખ જલ્દીથી મોટી જાય છે આખ લગાવેલી ક્યમો પૈગ સેકડે ૮૦ ટકા માધારણુ રીતે ફળીલુત થાય છે પણ જો સભાળીને આખ લગાડવામાં આવે તો સોએ સો ટકા ફતેહ મદ થવાય છે

૫ ફુલ આવવાની મોસમ

નાગી અને સત્રાની જાતના ફળ ઝાડોને ગુજરાતમાં બે વખત ફુલ આવે છે ફુલ આવવાની મોસમના ચોક્કસ વિભાગો પડેલા હોવાથી તેઓને મૃગ બહાર અને આખા બહારના ઉપનામથી ઓળખવામાં આવે છે

- મોસમનું નામ ફુલ આવવાની મોસ ફળ પાકવાની મોસમ
૧ મૃગ બહાર જીન (વૈશાખ જેઠ) ડીસેમ્બર (માગસર પોષ)
૨ આખા બહાર ડીસેમ્બર (માગસર પોષ) જીન (વૈશાખ જેઠ)

નાગી માટે મૃગ બહારને મૌથી વિશેષ પસંદ કરવામાં આવે છે કારણકે આખે બહારના ફુલ સ્વાદે ખાટા થાય છે તેમજ વરસાદની આરંભમાં ફળો પાકતા હોવાથી વાવા-ઝાડાથી લણા ફળ પડી જાય

છે. અને વળી દરેક જાડના આંત્રિ મહાર લેવામા આવે તો તેની કુળ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિનો જલદીવી નાશ થાય છે. તેવી સૌથી ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે સત્રા નાગગીતા બગીચાનાઓએ એમજ પાક અને તે પશુ મૃગ મદાગજ લેવો. હીસેમ્મર મહિનામા અગર ને અર- સામા પાક ઉતારી લીધા પછી જાડોને પાણી આપવું તદ્દન બધ કરવું અને સપુણું આરામ આપવે. પાણી બધ કરવાથી ડાળીઓ બીજકુલ પુટરો નહીં અને એ વર્ગના જાડોમા ચાતુ સાવની પુટરી ડાળીઓને છોડે પુલ આવતા હોવાથી આમે બહાનને મોર આવશે હિ.

૬ ફુલ આવતા પહેલાં શી તજવીજ કરવી

એમીલ મહીના પુરો થવા આવે એટલે જાડોને પાણી બધ કરવું ત્યાર પછી જાડની આબુખાબુ તેની ડાળીઓના પેલાના સુખારે પ્રથમ બે કુટ ઉડી નીક ચારે તરફથી કરવી અને પછી બહુ ધા- વાળી નહીં એવી કાદાળીથી બહારના ભાગથી થડ તરફ ઉપરની માટી ખોદી મુળ ઉધારા કરવા એ તરફ ખોદેલી નીકની મહાર જે મુળ જતા હોય તેને કળવાળી કાતરથી કાપી નાખવા અને મુળ ઉધારા કરતી વખતે ધ્યાનમા રાખવું કે તમામ મુળો નો નાશ થાય નહિ આપણો ઉદ્દેશ ફક્ત જાડોના કટલાક મૂળને મહેજમાજ ધન પહોચાડવાનો છે જાળીવાળા તથા સુકાએલા અને મરી ગયેના મૂળ કાઢી નાખવા અને જાડને આ સ્થિતિમા દશથી બાર દિવસ સુધી રહેવા દેવું મુળોયાને ધન પહોચાડવાથી જાડનો જીવન રસ ડાળી વાગેરેમાથી મુળોમા તરફ વહેના માડશે એટલું જ નહિ પણ મુળોમાની હમેશની પ્રવૃત્તિમા ખલેલ પહોચવાથી તેમજ પેતાને ધન થયેલી હોવાથી તેઓના હમેશના કાર્ય (રસ તૈયાર કરી ઉપર પહોચાડવાના)મા કાર્ષક અટકાવ થશે હુકામા જાડની દરમિયાની ક્રિયામા આ મુજબ વિશેષ પાડવાથી કુદ ત હમેશનો રસ્તો લે છે કે હવે કુળ ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ જાડને આરામ પણ માડશે ઉપરના પાન પીળા થઇ નીચે પડી જશે અને પાણી બધ થવાથી જાડનો જીવન રસ પણ ઘડી જશે એટલે આ મધા કારણો લેવા થઇને પુલ આવવાને માટે અનુકુળ સયોગો લેવા કરશે જાડની મુળની આબુખાબુ બિનાશનો ભાગ તદ્દન ઓછો થઇ જાય અને ધણી ખરા પાન પડી જાય એટલે દરેક જાડને નીચે મુજબ ખાતર આપી મુળોમા બધ કરી દેવા

ખાતર

૧	છાણુનું સડેલું ખાતર	૨૦	શેર	(રતલ)
૨	ઐરડાનો ખોળ	૨	શેર	" :
૩	રાખ	૨	શેર	"
૪	ચુનો	૧	શેર	"

૨૫

ઉપર મુજબ ૨૫ શેર ખાતર સાથે તળાવની માટી અગ્ર કાપ તેટલા જ પ્રમાણમાં લઈ મુગ ઢાકી દેવા અને પછી ઝાડોને પાણી પાવાની શરૂઆત કરવી

ઝાડની છાટણી

૧૬ ઝાડને ફળ આવવાની શરૂઆત થાય તે વરસે છાટણી કરવાનું કામ ઘોનણુ નોંધએ ગણુ તેમ ન હોવાથી ફળ આવી ગયા પછી ખીજે વ સે આ છાટણીની શરૂઆત કરવી જે ડાળી પરથી ફળ તારી લીધા હોય તેને ફરીથી કઢી પણ ફળ આવવાના નથી માટે પ્રથમનો ફળ આવેલી ડાળીને કાપવી મત્રા નારંગી વિગેરે જાતના ફળ ઝાડોને એક વરસના વચારાની ડાળીએ ફળ આવે છે તેમજ કમ કૌવતથી પાતળી તથા મુડદાન ડાળીઓને કંઈ પણ ફળ આવતા નથી, એ મુદ્દા ધ્યાનમાં રાખવાનો છે એટલે ડાળીઓની છટણી વખતે ઉપર જણાવેલ પ્રકારની ડાળીઓ કાતર વતી કાપી નાખવી તેમજ જે ડાળીઓમાંથી ફળ એવા પહેના પુલ પડી ગયા હોય તેવી ડાળીઓ પણ આવતી મોસમમાં ફળ આપવાને માટે નાલાયક હોવાથી તેવી ડાળીઓ પણ કાપી નાખવી મુગીઆં ઉવાડા કાષા બાદ છાટણીની ક્રિયા કરી એટલે ઝાડના પાન ડાળીઓ વિગેરે જે કચરો પડે છે તેનો પણ ખાતરમાં ઉપયોગ થશે ઝાડની વચ્ચે વચ એરી કેટલીક ડાળીઓ હોય છે કે જેને નોંધએ તેટલો ઉત્તમ હવા અને સુન્નતો તાપ મળી શકતો ન હોવાથી તે ડાળીઓને કઢી પણ ફળ આવતા નથી પણ ઝાડને વધારાનો નાહક બોળે ઉડાવે પડે છે તેવી આવી ડાળીઓ પણ કાપી નાખવી તે ઉપરાંત પુખ્ત ખીચોખીચ આવી રહેલી ડાળીઓને સીંધા કરી નાખવી એ ટલે તમામ ફળને કુદરતી બક્ષીઓનો પુણ્ય લાભ મળશે ખાસ

કરીને સત્રા તથા નારગીના ઝાડમા ડાળીઓ મે પ્રકારની જોવામા આવે છે. એક પ્રકાર ગોળ ડાળીઓનો અને બીજો પ્રકાર ચપટી ડાળીઓનો બારીક અવલોકનથી એમ નહિ કરવામા આવ્યું છે કે ચપટી ડાળીઓને છેડે ફળ કચિત જ આવે છે અને ગોળ ડાળીઓજ ફળ આપે છે ચપટી ડાળીઓને વાઝણી ડાળીઓ તરીકે ઓળખવામા આવે છે તેથી એવી ડાળીઓને છાંટણી વખતે રાખી નાખવી અને ઝાડમા એવી ડાળીઓ જેમ બને તેમ થોડી રહે તે લક્ષ્ય રાખવું જાપાનના લોકો છાંટણીની ક્રિયાને બહુ મહત્વ આપે છે અને કોઈ પણ જાતના ફળ ઝાડ ઉપરથી ફળ ઉતારી લીધા પછી તેમોનું પહેલું કામ ફળ આવેલી ડાળીઓની છાંટણીનું હોય છે અને આ ક્રિયામા તેઓ એટલે દરજ્જે પહેલ્લા છે કે અમુક ઝાડની અમુક ડાળીઓને તેઓ પોતાની ઇચ્છા મુજબ ધારેલી જગ્યાએ ફળ ભાવી શકે છે જુદી જુદી જાતના ફળ ઝાડોના ફળોના જુદા જુદા આકાર પણ બનાવી શકે છે વળી એ લોકો એવો ફાંકો પણ ધરાવી શકે છે કે દર વરસે અમુક ફળ ઝાડોને ફળ આવવા જ જોઈએ આપણે ત્યાં આ દિશામા હજી પુરતી શોધખોળ થઈ નથી પણ ફળ ઝાડોને ખાતર તથા મુરતુ પાણી આપવાથી જ ફળ અગ્યા કરે છે તે ઉપર સતોષ માનવામા આવે છે

૭ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

સાથેના નકશામા ખતાવ્યા મુજબ સત્રા વિગેરેના ફળ ઝાડોને પાણી પાવાનો વહીવટ રાખવાનો છે જ્યાં સુધી ઝાડોને ફળ આવવાની શરૂઆત થાય ત્યાં સુધી ડાળી બાજુએ ખતાવેના કાગથી પાણી પાવાનો વહીવટ રાખવો ફળની શરૂઆત થયાના બીજા વરસથી ક્યારા કાઢી નાખી જમગી બાજુએ નકશામા ખતાવ્યા મુજબ ઝાડ દીક બામણા કરી પાણી આપવું કારણ કે કુતળી શરૂઆત થયા પછી પાણી ક્યારે આપવું અને ક્યારે બંધ કરવું તે પર લક્ષ્ય આપવાની જરૂર રહે છે મૃગ બહાર લેવામા આવે ત્યારે તેના ફળ માગશર પોષ મહીનામા પાકે છે અને મહા આખર સમુજગો પાકે ઉતારી લેવામા આવે છે ફળ પાકી ગયા પછી પાણી તદ્દન બંધ કરવું એટલે મહા મહિનાની શરૂઆતમા પાણી બંધ કરવાનું છે ત્યાર પછી ફાગણ ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમા પાણી આપવાનું નથી આ ત્રણ મહિનામા ઝાડ આરામ લે છે ત્યાર

બાદ ખાતર ત્રિગેરે આપ્યા પછી પાણીની શરૂઆત કરવી ચોમાસામાં પાણી આપવું ની જરૂર નથી પણ બાદરમાં માસમાં એટલે ઉત્તર નક્ષત્રમાં સખા તાપમાં દર છ દિવસે પાણી આપવું શિયાળામાં દર છ દિવસે પાણી આપવું

૮ પાક તૈયાર થવાની મોસમ

મૃગ બહારનો પાક તૈયાર થવાની મોસમ પોષ મહિનામાં આવે છે આ મહિના પછી તાપની શરૂઆત થાય છે તેથી જેમ તાપ વધુ પડે તેમ તેમ ફળ પાકવા ઉપર આવે તે વળી આ મોસમના ફળોને માટે બજારમાં સારો ઉઠાવ થાય છે તેથી નારંગી મટે મૃગ મહારનો પાકજ ઉત્તમ ગણામાં આવે છે મૃગ બહારના પુન આપવાની શરૂઆત જેઠ માસમાં થાય છે એટલે પુવ આઠમાં પછી બરાબર આઠ મહિને ફળ તૈયાર થાય છે ત્યાર પછી માફી રહેલ ત્યાર મહિના ઝાડને આરામ આપવાની મુદ્દન ગણાય છે.

૯ પાક લીધા બાદ કરવાની તજવોજ

પાક લઇ લીધા પછી આપણે ઉપર કહી ગયા પ્રમાણે ઝાડોને પાણી આપવાનું બંધ કરવું ત્યાર પછી જે નાની ડાળીઓને કુદ લાગેલા હોય તે ડાળીઓ કાતરવી કાઢી નાંખવી તેથી માથે પાનળી થોડા રસવાળી તથા મરી મચેલી ડાળીઓ પણ કાપી કાઢી ગયા મુજબ કાઢી નાંખવી પણ ડાળીઓ ત્રિગેરે કપવથી પડેને કચરો પણ ડાળીઓ ત્રિગેરે ઝાડના મૂળ આગળ પડવા રહેશે ત્યાર પછી આગળ જલાવી ગયા તેમ મુળીઓ ઉધાડા કરી ઝાડને સંપૂર્ણ આરામ આપવો વળી ખાંડ પાન પડી જન એટલે મુળીમાં ખાતર ત્રિગેરેથી ઢાંકી દેવા એટલે ઝાડમાંથી પડેલા પાન ડાળીઓ ત્રિગેરે થણુ ખાતર ત્રીકે નપરાશમાં આવી જશે ખાતર આપ્યા પછી પાણી આપવાની તજવોજ કરવી એટલે તરત જ આપવાની શરૂઆત થશે પાક લીધા પછી આ મુદ્દન લગભગ ત્રણથી ચાર મહિના જેટલો થાય છે

૧૦ ફળઝાડ વચ્ચેના પાક.

બગીચાના પ્રથમના ત્રણ વરસમાં રોપેના છોડને ઓછાઓ નહે નહિ તેવી જાતના બાગાયતી પાકો જેવા કે કુંગી વસણ મરચાં રીંગણાં કાખીજ ત્રિગેરે લઇ શકાય છે બનના સુતી ચોમાસાની મુદ્દ-

તમા કોઈ પણ પાક લેવો નહિ પણ ખેતરને હળ તથા કચ્છ ફેરવીને હમેશાં નિદાણ ધાસ વિગેરે કાઢી નાખી ચોકખુ રાખવું શિયાળું પાક લેવામાં વાધો નથી. ફળ ઝાડોને ફળની શરૂઆત થા. પછી ક્યારા કાઢી નાખી ઝાડ તીડ ખામણા કરતા પડશે ત્યાર ૫૬ કોષ્ટ પણ ખતનો પાક ફળ ઝાડો વચ્ચે લેવા નહિ પણ હળ કચ્છ તથા અળદથી આવતી " ભુનોકહો " નો ઉપયોગ કરી ખાગતી જમીન તદ્દન ચોકખી રાખતી ફળ ઝાડ વચ્ચેની જમીનમાં થમ ઉગતા દેવાથી ફળ ઝાડને દરેક રીતે નુકશાન થાય છે એવું હ? મપૂર્ણ રીતે સાબીત કરવામા આવ્યું છે પણ તે જમીન ચોકખી રાખવાથી ફળનું ઉત્પન્ન વધે છે ઝાડ નિરોગી રહે છે અને તેનું આયુષ્ય પણ લાંબુ થાય છે એ વાત વિવિવાદ ઠગવવામાં આવી ?

૧૧ રોગ જીવજનુ તથા તેનો અટકાવ

નારંગી વર્ગના ઝાડોને જીવજનુથી વિશેષ નુકશાન થાય છે. વનસ્પતિક રોગમા વા? વધુ નુકશાન કરે છે આપા ખોગડી તથા એવા ઘણા ઝડ ઉપર આ વ્લો પોતાનું, જીવન ચુભરે છે અને તેના બીજ પક્ષીઓ દ્વારા જીદ જીદ ઝાડો પર ફેનાઈ ઝાડનો રસ ચુસી ઝાડને નાકાસ્તવાન બનાવે કે વાદો જોવામા આવે કે તુરત જ તે ડાળી ત્યાંથી કાપી નાખવો તેના મુળ (ગાંધ ગાઢાવાળી જઆએ હોય છે) તે પણ તદ્દન નાશ કરવો ઝાડોની છાટણી વચ્ચે વાદના વેવા માટે ખાસ શોધ કે વી જોટલે પછી એ રોપ તરફથી કોઈ પણ ખતનું નુકશાન રહેશે નહિ જીવજનુમા મોટું નુકશાન લીલી યેળ કરે છે. આ યેળનો મુખ્ય ખોરાક બીજુ વર્ગના ઝાડોનાં પાન છે ઇંડુ પીજાશ પડતા સફેદ રંગનું હોય છે અને ખાસ કરીને નવી કુટતી કુપગામા શોષ કરવાથી મળી આવે છે સાત આઠ દિવસમા ઇંડામાંથી મેલા કાળાશ પડતા રંગનાળી નાની યેળ બહાર આવી ઉગતા પાનનો ટીશીયો ખાઈ જાય છે અને વખત બ્યા પહેરેક દિવસમા લીલા રંગવાળા ટપકાવાળી મોટી યેળ મોટાં મોટા પાન ખાતી નજરે પડે છે આ યેળ પછીથી મમાથી લીધે તેમાંથી પનગીડુ થઈ નીડળે છે અને તે વર્ગના નરમા ભેગા અર્ધ ઇંડા મુકવાની શરૂઆત કરે છે આ ખામતમા એટલું લક્ષ રાખવાનું છે કે આવચી તથા લીંચુ વર્ગના ઝાડ શિવાય બીજા કોષ્ટ પણ ઝાડ ઉપર આ પતંગીયુ પોતાના ઇંડા મુકતું નથી તેથી નારં-

ગીના બાગમાં આવચીના છોડ રાખવા નહિ અને નરી નીકળતી ડાળીઓ ઉપર ઇંડાની શોખ કરી તેનો હમેશા નાશ કરવાથી લીલી ચેળથી કંઈ નુકશાન થતું નથી લીની ચેળ ઉપરાંત સફેદ જીવડા (વળગી રહેનારા) થી લીંબુ વર્ગના ઝાડોને નુકશાન થાય છે પણ વખતસર આ જીવડાનો નાશ કરવાથી વડું નુકશાન તેમો કરી શકતા નથી નારંગી પાકવાના શરૂઆત રખેને અમુક જાતની માખી પોનાના ઇંડા ફળની છાન કોચીને મુકી જાય છે ઇંડામાંથી ચેળ નીકળી ધીમે ધીમે ફળમાં પેચી જાય છે અને તેથી ફળ ઝાડ ઉપરથી ખરી પડે છે આ રોગનો વધુ ફેલાવો મૃગ-ખડાર મિલાયના પાકોની ઉપર થાય છે તેથી મનના મુડી એકજ જગ્યામાં આવેલા મગીયામાં મૃગ બહારનો જ પાક નેવાનો વડીલટ રાખવો.

૧૨ બગીચાની ઉંમર.

નારંગી વર્ગના ઝાડોની સગમરી ઉંમર પદ્મથી વીસ વરસની ગણાય છે ત્રાજે વધે ફળનું શરૂઆત થાય છે તે લગભગ પદ્મ વગમ સુધી સગમ રહે ફળ આગી શકે છે મગીયો વીસ વરસનો થયા પછી ઝાડની યુગવસ્થા નાજુક થવા માટે છે અને તેથી ફળની ઉત્પત્તિમાં ઘટાડો થતો જાય છે મત્રા નારંગી વર્ગનો ફળ બાગ ઠાઠી નાખ્યા પછી તે જગ્યા ખીન કોઈ પણ ફળ ઝાડના બગીચા મટે લગભગ પાંચ વગમ સુધી લાયક રહેતી નથી. બગીચાવાળા લોકોએ પ્રથમનો બગીચો પદ્મ વગમનો થાય ત્યારે બીજો બગીચો તૈયાર કરવાની શરૂઆત બીજી જગ્યાએ કરવી જોઈએ.

૧૩ ફળમાં સુવાસ

નારંગી ત્રિગેરે ફળઝાડોમાં ઘણો સુવાસો થઈ શકે તેમ છે હિંદુસ્તાનમાં નાગકુરી સત્રા સાચી ઉત્તમ ગણાય છે પણ તે ઉપરાંત બેંગલોરમાં મી પોલ નામના ઓસ્ટ્રેલીઅન ગૃહસ્થે રોયલ જોજ સીડલેય વોર્સીગટન નેવલ, ઓરેન્જ નામની નવીન જાત શોની ઝાઢી છે અને તેની કનમો હિંદુસ્તાનના ઘણા ભાગમાં વેચવામાં આવે છે સદગુ કનમો ઓસ્ટ્રેલીયામાં તૈયાર કરાવીને હિંદુસ્તાનમાં લાવવામાં આવે છે અને તેની કનમ દીઠ કિંમતમાં ભારે અર્થ થાય છે તેટલા સાથે નારંગીનો બગીચો બનાવના ઇચ્છનારા મુહુરતોએ ખાટા લાખુના રોપ ઉઠરી એક વરસના રોપ થાય એટલે ઉપર

જણાવેથી વાસીગટન નેવન ઓરેજની આખ ચઢાવવી એટને ખર્ચના બોજમાં ઉતર્યા સિવાય ઉંચી જાના નારગીનો બગીચો થશે નારગીની બીજ કુટલીક જતો છે તે જાનોમાંથી બનરને અતુકુળ એવી જાનો બગીચામાં દાખન કરવાની તબવીજ હ મેશ થતી જેમજે પજળ તથા ઉતર હિંદુસ્તાનમાં તૈયાર આખ ચઢાવેના રોપ ફરતા વેપારી (માળીઓ) લાગે કે તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી નિષ જતી કતમના ફળો સારા આવતા નથી અને બગીચાનો વજો ખર્ચ નકામો જાય છે આખ ચઢાવ્યા નિવાયતી ડાળીઓ કોષ્ટ રખત વધી જાય છે અને તેની આખ ચઢાવેયુ થડ રમડીન થઈ જઈ સુકાઈ જાય છે અને આખરે અમલ ખટા લાંબુ આની આખો બગીચો નકામો થઈ જાય છે બગીચાવાળામે આ ખામન ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી અને અમલ છોડતી ડાળી જોવામાં આવે કે તુર્ત તેને કાપી નાખવી અમલ ડોડતી ડાળી થડ મરામત થઈને નીકળેની હોય છે, અને તેમાંની ધૂણી ડાળીઓમાં મોટા ડાટા હોય છે તે ઉપરાંત અમલ છોડતા પાદડાનો રંગ કતમી ડાળીના પાન કરતા જુદો જ જાતો હોય છે આ બી નિશાનીઓમાં અમલ ડાળી ઓળખી કાઢી તેનો નાશ કરવો

૧૪ વાર્ષિક ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

આપણે ચાગળ કહી ગયા મુજમ નારગીનો બગીચો તૈયાર કરવામાં પ્રથમના રૂપે દર રીવે રૂપીયા ૧૮૦ સુધીનો ખર્ચ અમલવામાં આવ્યો છે બીજો વરસે બગીચાની દેખરેખ તથા પાણી પાવાનો ખર્ચ બગીચાની અદર કરલ પાક પુરો કરશે ત્રીજા વરસે ખર્ચ રૂ ૫૦ થશે અને ફળનું ઉત્પન્ન પણ એટલું આવશે ચોથા વરસના ખર્ચ એટલો રહે છે પણ ઉત્પન્ન રૂ ૧૮૦ થી ૩૮૦ સુધી થશે, બીજા રના તથા નારગીની ઉત્તમ જાત ઉપર ઉત્પન્નનો ધણો ખાધાર રહેલો છે પણ ખરો આવાર ડોડતી કેળવણી અને દેખરેખ ઉપર જ છે

ગુજરાતનો ફળભાગ

૫ સત્રા, નારગી વગેરે

અનુક્રમ નંબર	ફળ-ઝાડનું નામ	ઝાડનો વર્ગ	ફલમ ચલાવના લાયક બતો	લાયક જમીન	એ ઝાડની એક વિધામાં વચ્ચેનું અંતર (ફુટ)	ફળ ઝાડની સંખ્યા	ફળ આવવાની સિદ્ધત (ફલમ ચલાવ્યા પછી)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫	સત્રા નારગી વગેરે	ફેટસી	૧ નાગફૂડી ૨ સોલ્ટ ૩ નેવન ૪ આરેન્જ	એસર તથા રેનાળ	૧૫+૧૫	૧૨૦	બે વરસ

ગુજરાતનો ફળભાગ

૫ સત્ર, નારંગી વગેરે (ચાલુ)

ફળ ઝાડ ફેવી રીતે વાવવામા આવે છે	રોપ વાવવાની મોસમ	પાણી ફેવી રીતે ફટલી સુધે અ પાય છે	ખાતરનો પ્રકાર તથા ઝાડ દીઠ ફટલુ આપવું	ફળ લાવવા માટે ઝાણની છાટણી	ફળ લાવવા માટે ઝાડના મૂળીયા ઉ ઘાડા કરવાની રીત
૬	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
પ્રથમ રોપ તૈયાર ફેરી તેના ઉપર ભોંયતી જાતની આખ ચઢાવામા આવે છે	આવણી બાદરવો	પ્રથમના ત્રણ વ-રસમા શિયાળામા છ દિનસે અતે ઉનાળામા દર ચાર દિવસે ત્યાર પછી ઝાડની જ ફેરીયાત સુખ્ય	દરેકે ઝાડના પા ડામો આશરે ચા-ળીસ રતલ પ્રથમ આપવું ત્યાર પછી ફળની શરૂઆત થયા બાદ આરામની સુદત પુરી થયા પછી ઝાડ દીઠ શેર ૨૫ વ્યાગળ જણીવ્યા સુજમ આપવું	ફળ આવેલી ડાળીઓ તથા તમામ ફોવત મા ઝાડના મૂળીયા સીવાયની નીચુંવ લેવા ફેરી જળ-ડાળીઓ કાપી ના-વાળા મૂળી ના તથા ખરી ચપટી તથા ઝાડની ઘટા બહાર અસલ ડાળીઓના નાશ કરવો	ફળ લાવવા માટે ઝાડના મૂળીયા ઉ ઘાડા કરવાની રીત

ગુજરાતનો કળખાગ

૫ સત્રા, નારજી વગેરે (ચાલુ)

આરામ આપવા ની મેગમ તથા મુદત	કેન આવડાની મોસમ	ગાડના રોગ તથા જીવજતુ	કળ પાકવાનો મોસમ	ગાડ દીઠ ફળનું ઉત્પન્ન	જગીરો જનાતતા દર વિધાનો પ્રાથમિક ખર્ચ	કળ આવતા સેવી દર વિધે ખર્ચ
૧૫	૦૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
કાગળ, ચૈત્ર, સાખ, જેઠ લ ગભાગ ચાર માસ સુધી ગાડતે ખાસ આરામ આપ વાની જરૂર છે	જેઠ અષાઢ	૧ વાદો ૨ લીલી ચેળ ૩ મેદુ જવડા	ચોષ મહા	૫૦ થી ૧૦૦ દર ગાડે ઉતરે દર ના- રગીની કીમત ૧ અ ડધે આ ૧ ગણતા ગાડ દીઠ તથા રૂપિયા	૩ ૧૦૦	૩ ૧૦૦

ગુજરાતનો ફળબાગ

પ સત્રા, નારગી વગેરે (ચાતુ)

ફળની શરૂઆત થયા પછી દર વીધે દર વર્ષે સરામરી ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન	ખગીયાનું દર વીધે ઉત્પન્ન	ખગીયાનો ઉગમર	ફળ આડમા સુધારો વધારો	ફળને ખર્ચ મા સોકલતી રખતે કરવા નો તબવીજ	વધુ હકીકત	શેરો
૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
ત્રીજા વર્ષે ઉત્પન્ન ૫૦ ખર્ચ ચોથા વર્ષે ઉત્પન્ન ૧૮ ખર્ચ = ૫૦ ત્યારબાદ આડનો દરખેખ સુખ્ય	૩ ૧૮૦ થી ૩ ૪૮૦ સુધી	પદ્મથી વીમ વરસ	પ દેશના પ જ્ઞરમા પો ખાતી જતની નર્તન કેવમો મગાી આ- પછે ત્યા દાખન કરવી	ઉચી જતના ફળો વામની ટોપલીમા ઝા ઉના પાન સા થે પેક કરીતે મોકલવા	આડ ઉપરથી તદ્દન પરિપ્કવ થયેલા ફળો ઉતા રવા કરતા અ ઉપા કાચા તથા અડધા પાકા ફળો ઉતારવાથી એ ફળો વળા દિવસ સુધી રહી શકે છે	

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૫ સત્રા નારગી વિગેરે.

નકશાની સમજૂતી

ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઇ ૧૦૫' ફુટ,

પૂવ પશ્ચિમ લંબાઇ ૨૪૦' ફુટ,

ડાબી બાજુએ બતાવવામાં આવ્યા મુજબ પ્રથમના ત્રણ વરસ મુઘી કપારાથી ઝાડને તેમજ વચ્ચે કરવામાં આવેલા પાકને પાણી આપવું ત્યાર પછી ફળની શરૂઆત થાય ત્યારે જમણી બાજુએ બતાવ્યા પ્રમાણે ઝાડની આબુનાબુ ખામણા કરવા અને વચ્ચેની જમીન ખેડથી હમેશા ચોકખી રાખવી દર ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૧૫'×૧૫' પદર ફુટ રાખવામાં આવ્યું છે

૫ આ નિશાની સત્રા અગર નારગીનો રોપ બતાવે છે

૫ આ નિશાની સેવરી અગર પાગરાના ઝાડો બતાવે છે સેવરી અગર પાગરાના રોપ તદ્દન નજીક થવા દેવા એટલે દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ બાજુથી પવનથી બગીચાનું રક્ષણ થશે સેવરી થા પાગરાના પાન ઢારનો ચારો આપે છે તેમજ આ ઝાડો પાણીની નીક ઉપર વાવવામાં આવે છે તેમ દરેક મોટા ઝાડ ઉપર વાલોળનો વેલો ચઢાવવાથી શાકભાજીનું કાયમનું ઉત્પન્ન આવે છે

ગુજરાતનો ફળખાગ

૬ આંખો

૧ ઝાડની આંખખ, વર્ગ તથા જાત.

આંખો એટલે આંખ વૃક્ષથી ગુજરાતનો કોઇ વતની અનુદયો નથી આપણા ગરમ દેશોનું મુખ્ય ફળ ફેરી છે. આમાંનું અસલ રહેઠાણ મ્હાં હોય, તે બદન ધણી અટકળ કરવામાં આવી છે પણ હજી નક્કી થઇ નહીં નથી દાહલીગ તરફ દરીઆથી ૨૦૦૦ ફુટની ઉંચાઇએ પણ આમાંના ઝાડ ઝુફરતી રીતે ઉગતા માનુષ પડ્યા છે. આંખો હીમથી ગરમ છે, અને મોર બેમવાની તથા હીમની મોસમ લગભગ એક વખતે હાવાથી મજબૂત હીમવાળા પ્રદેશમાં આંખોનો અગીયો બનાવતો પીનકર નથી.

ગુજરાતના ફળ ઝાડમાં આંખો, ચારોળી તથા કાળુ સાથે સગાઇનો સંબંધ વસાવે છે પણ આ બંને ઝાડોના ફળ માટે ગુજરાતમાં ખામ વાવેતર કરવામાં આવતું નથી આંખોને માટે કેવી જમીન મૈથી સારી છે, એ સવાલ અગત્યનો છે જમીની સ્થિતિમાં આમાંનું મજા રહેઠાણ દરિયા કિનારાની લગભગ હોતું બેઠકે, એવું અનુમાન કરવામાં આવ્યું છે અને લાંબી સમુદ્રના પાણી મારફત તેના વાવેતરનો ફેલાવા બીજા ભાગમાં થએલા હોવા બેઠકે. આંખોની ગોટલી ખારા પાણીમાં ધણે વખત સડી ગયા સિવાય રહી શકે છે ઉત્તર કારણને લીધેજ આંખોને મીઠાનું ખાતર પમદ પડે છે જરૂર કે વણા વખતની ટેવને લીધે સારા ફળો લાવવા માટે ખાતર અવશ્ય છે.

જનદીથી પાણી નીકળી જાય, તેવી મધ્યમ ગોરાડુ જમીન આંખોને માટે મૈથી ઉત્તમ છે તદ્દન રતાળ જમીન જેમાં પાણી જરા પણ રહી શકતું નથી, તેવી જમીન આંખોને માટે બરાબર નથી તદ્દન શુષ્ક પ્રેર જેવી હવામાં બીનાશ ધણા ભાગે રહેતી નથી તેવા પ્રદેશમાં એ ઝાડ સારા થતા નથી આંખોને સૌથી પ્રિય દરિયાની પાડોશ અને બીનાશવાળી હવા હોય છે હાલ આંખોનું મોટું પ્રમાણ ગુજરાતમાં નીચે જણાવેલી જગ્યાએ જણાય છે.

દક્ષીણ ગુજરાત

આ પ્રદેશમાં જમીન ગોરાકુ તથા મધ્યમ કાળી છે જેમાંથી પાણી મહેલાઈથી જઈ શકે છે તાતી નદીના દક્ષિણ ભાગમાંથી શરૂ થઈને તે ઠેક મુખઈ સુધીના ભાગમાં આંખાતી સખ્યા મોટા પ્રમાણમાં છે

ઉત્તર ગુજરાત

વડોદરા રાજ્યની સરહદનો થોડો પ્રદેશ તથા પાલણપુર સ્વ સ્થાનનો ધાણુધાર પ્રદેગ જના જમીન ગોરાકુ તથા ખેસર છે અને વરસના કેટલાક ભાગમાં હવામાં ભેજ રહે છે

દક્ષિણ ગુજરાતમાં દેગી આમાં ઉપરાંત ક્ષમી આખાનો જમાવ પણુ છેલ્લા દશ પંદર દિવસમાં થતા માડ્યો કે ઉત્તર ગુજરાતમાં એથી વિરુદ્ધ હરીકન છે ધાણુધારમાં તમામ ભાગમાં દેશી ઝાડો છે અને તેમાંના નમામ ઝાડો ગોળામાંથી ઉછરેના હોઈ કેટલાક આંખાઓ નામીક ગણાય છે

મધ્યમ રેતાળ અગર તદ્દન રેતાળ જમીનમાં આખાના ઝાડ ઉછરી શકે પણ આવી જમીનમાં ઉધેઈના જોરથી આખા તૈયાર થએલા મરી જાય છે, તેથી આવી જમીનમાં પ્રથમના ખાડા તૈયાર કરતી વખતે તળાવની કાળી માટીથી ખાડો ભરી દેવાની જરૂર પડે છે શુદ્ધ કાળી જમીન (ભરૂચ તથા કાનમ પ્રદેશની માપણી લાખા વખતે સુધી ભરાઈ રહે છે, તેથી આખાના મુળ કાઢી જાય છે અને તેથી ઉછરી શકતા નથી તે ઉપરાંત તદ્દન કાળી જમીનમાં શિયાળામાં જમીનમાં ચીરા પડે છે તે વખતે આખાના મુળીયાને ધણી અડચણ પડાયે છે તેથી ઝડ જોઈએ તટલો વધારો કરી શકતા નથી, આવી જમીનમાં આખાનો મગીચો બનાવવાનો પ્રયત્ન આવે ત્યારે જે ખાડા કરવામાં આવે તે જરા વિશેષ ઉડા કરવા, અને તેમાં રેતી તથા સેન્દ્રીય પદાર્થવાળી માટીનું મીશ્રણ કરવાની જરૂર છે તે મિત્રાય કેટલીક જગ્યાએ કાળી માટીનું વળુ બનાઈ, પાંચ છ પુટ પછી પીળી માટીનું વળુ (જેમાંથી પાણી નીકળી જાય છે તે) આવે છે, તેની જમીનમાં આવું વળુ આવે તેટલા ઉડા ખાડા કરવા, જેમાં આ વસ્તુસ્થિતિ હોતી નથી અને કાળી શુદ્ધ માટીનું વળુ એથી મોટું હોય છે ત્યાં વધારાના પાણી માટે ખેત રતો ઢાળ જોઈ ખેતરની બહાર ઉડા કામ કરવાની જરૂર છે

મુરમવાળી કાળી જમીન.

કેટલીક જગાએ કાળી જમીનની નીચે બે ત્રણ ફુટ ગયા પછી પથ્થર આવે છે તેવી જમીનમાં આમાંના વાવેતર માટે નીચેનો પથ્થર ત્રણથી ચાર ફુટ તોડ્યા શિવાય આમાંનું વાવેતર કરવું નહિ, કેટલીક જમીનમાં બે ત્રણ વરસની ઉંમરના આમાં, એકાએક સુકાઈ જાય છે એવી સ્થિતિમાં બગીચાના માનીકને ઘણી મુઠ્ઠાશ થાય છે અને પોતાના ખેતરની જમીનને આમાં ભાવતા નથી એવો ખોટો સંતોષ વાળી બેની રહે છે, પણ તપાસ કરવાથી આમ બનવાનું ખરૂં કારણ જણાઈ આવે છે આમાંનો એટલો વધારો થયા બાદ નીચે સખત કાકરાનું પડ આવે છે તેથી આમાંના મુળ તેની નીચે જઈ શકતાં નથી તે સાથે એવું પણ બને છે, કે આમાં પડની નીચે પાણી જઈ ન શકવાથી ધણી વરસથી તે જગ્યાએ જમાવટ થએલ ખારની અસરથી આમાંના મુળને ડેર ચઢી આમો એકદમ સુકાઈ જાય છે આમો સુકાવા માડ્યો કે તેનું મોત આણુવામાં ઉધેલ અગર ડોળ (એક નાનો સફેદ કીડો) મદદગાર હોવાથી બેડું પોતાનો આમો ઉધેલથી મરી ગયો એવું માની ફરીથી આમાંનું વાવેતર કરવાનું સાહમ કરતો નથી

આમાંને ટટાર ઉભા રડી પોતાનું પોષણ મેળવવા સારૂ ચારથી છ ફુટના ઉડા મુળની જરૂર છે ત્યારબાદ પોતાને જોષનો રસ્તો મુળમાં ગોળી લે છે તેટલા માટે જમીનમાં (વધી) તે કાળી અગર ગોરાડુ અગર રેતાળ હોય તો પણ ૪+૪+૪ ફુટ માપના ખાડા કરવાની જરૂર છે એક વિધા જેટની જમીનમાં ત્રીસ ત્રીસ ફુટને અંતરે ખાડા ખોદવાથી સુમારે ત્રીમ આમાંના ઝાડ આવી શકે છે. હરેક જાતના જમીનમાં ખાડા ખોદવાનું કામ પોષ મહીનામાં થવું જોઈએ, એટલે ખાડાની અંદરની માટીને છ મહીના જેટલો વખત મળશે અને તેથી આમાંને ઉપયોગમાં આવે તેટલો ખોગક તૈયાર હાલનમાં તે ખાડામાં રહેશે

૩ ખાતર

આમાંને રસાયણીક ખાતરથી કેવી મદદ મળે છે અને તે સારૂ કયા કયાં રસાયણીક ખાતરો કેવા પ્રમાણમાં વાપરવાથી આપણને સૌથી વિશેષ ફાયદો મળે તે દિશામાં હજી પ્રયોગો ચાલુ છે એટલે

આ ખામતનુ નિરાકરણ થયા શિવાય અમુક ખાતરે થી ફાયદો થશે એમ કહેવું બરાબર નથી તેમજ જગત-યુદ્ધના કાળે એ ખાતરો ના ભાવ એટલા ઉચા ચડી ગયા છે કે માધારણ મળીયાવાળા તેનો હાલ ઉપયોગ કરી શકે એ મનવા જેવું નથી એટલે આ બધી બાબતોનો વિચાર કરીને આપણે ત્યાં મળી આવતું ખાતર નક્કી કરવામા આવ્યું છે આખાને ફરીએ આવવા માંડે તે પહેલાં ઝાડના વિકાસ માટે નીચે જતાવેન ખાતર બધીરીતે બધે એમનું છે

પ્રથમ તો સુકા પાન તથા સડી ગએલા ધાસને એકઠું કરી ખાડાને ભરી દેવો તેની ઉપર ખાડા દીઠ અડધો મણુ ભાંગેલા હાડકાં નાખી તે બધા ઉપર સુકેના છાણા (અડાયા) થી ખાડો ભરી તેને સળગાવવો એટલે ધીમેધીમે હાડકા બળી જઈ તેની સાથે ખાડાની અંદરનાં ઉધેઈના રાફડા વીગેરેનો નાશ થશે ખાડામાની તમામ ચીજ બળી રહ્યામાદ નીચે પ્રમાણે થર ઉપર થર કરી ખાતર પાથરવું.

૧ પ્રથમનો થર બળી ગએલા હાડકા અડધો મણુ

૨ સુકા થુવેરની ડાખળી મણુ ૧

૩ આકડાના સુકા તથા લીલા પાન મણુ ૮ા

૪ એરડાનો ખોળ ગેર ૧૦

ખ તળાવની કાપવાળી માટી તથા ખાડાની નીકળેલ માટી અને અને તેટલાજ ભાગ છાણનું સડેલું ખાતર (કુદા મણુ બે) આ પ્રમાણે ખાડો ભરી દઈને તેના ઉપર ચોમામાનો પ્રથમ વરસાદ સારી રીતે થવા દેવો અને શ્રાવણ મહીનાની શરૂઆતમાં તે ખાડાનો અંદર આખાના રોપ કે કલમ જે હોય તે રોપવી તૈયાગ કરેલા ખાડામા આખાના ગોટલા નાખવા હોયતો વરસાદ શરૂ થતાની સાથેજ દરેક ખાડામા બેથી ત્રણ ગોટલા નાખી દેવા એટલે વરસાદ થયા બાદ ગોટલા ઉગી નીકળશે

૪ ઉત્પતિ વાવેતર કરવાની રીત

આજકાલ આખાનો બગીચો બનાવવો હોય એટલે જાહેર ખજાર આપનારને ત્યાં પત્ર લખી અમારે માટે અમુક જાતની સા-રામાં સારી ઉચી જાતની મોવા ભાવની કનમો મોકલો આપવી. એવો પત્ર લખવામા આવે છે કલમ વેચનારાઓને બે કલમ સારી

જાતની અને દશ કલમ ગમે તે જાતની નક્કી કરી ગમે તેમ બાંધી હડશેલી મુકે છે એટલે કનમ રોપવાની જગ્યાએ કનમો પહોચતા તેમાની પચાસ ટકા બંગડી જાય છે એટલે બગીચા બનાવનારને ઘણી જાતનું નુકશાન થાય છે એકનો જોષએ તે જાતની કલમ મળતી નથી, બાધ કામ ખરામ હોવાથી મુળીયા વીગેરે ઢીલાં થઈ જાય છે અને જો તેમાથી કેટલીક કનમ ઉછરી ગઈ તો તે કનમના આંખા દેશી આમા જેવા જોરદાર થતા નથી એટલુંજ નહિ પણ દેશી આમાની જેટલી તેઓની જીદગી હોતી નથી આ એક સામાન્ય માન્યતા છે અને તે ઘણે ખરે અગે ખરી છે કનમ વેચનારા કલમ કેવી રીતે બાધે છે, તે તરફ જરા ધ્યાન આપવાથી આમ મનસાનું કારણ જાણી શકાય '૭ આમાના જોરદારને હારમત્ર મોડી તેઓ ઉગવાની શરૂઆત કર એટલે માટીના લોટામા ખાતર નથા માટી ભરીને એક એક રોપ તેમા ગાખી દેનામા આવે છે અને ત્યાર પછી એક કયાના કરીને તેમા માટીના નાટા જમીન મરામર દાટી દેનામા આવે છે પછી માનરથુ ક્યારના માર- તેમા પાણી આપી કચર કદી ક્યારો સાદ ગાખામા આવે છે આ રોપ એક વરસના થાય એટલે બધા લોટા ક્યાગની મહાર દાટી લેનામા આવે છે અને તેમાનો રોપ કાઢી લઈ માટા ડુંગમા ગાખી લેનામા આવે છે ત્યાર બાદ જ્યારે રોપ બરામર ડુંગમા જમી જાય એટલે જે જાતની કનમ ચલાવવાની રોપ તે કાઢ પામે લઈ જઈ કનમ ચલાવ વામા આવે છે આ મુજબ જે કનમ તૈયાર થાય છે, તેના મુળીયા માટીના લોટામા ગડેન હોવાથી આમાનું જોર સુચીત થઈ જાય છે અને તેથી દેગી આમો જે જોટલામાથી એકજ જગ્યાએ તૈયાર થાય છે અને જેના મુળીયા ફેરવનામા આવતા નથી તેના જેટલો જોરદાર થતો નથી તેમજ થોડા વરસ જીવે છે વળી આની રીતે તૈયાર થએલા આમાને દેશી આમા જેટલો પાક પણ આવતો નથી

આ બધી હકીકત લક્ષમા રાખીને આપણા બગીચાની કલમ જોરદાર બનાવવા સાત નીચે મુજબ આમાના રાન તૈયાર કરવા જોઈએ

૧ ધરત્રાડીઆમા રોપ ઉછેરીને

૨ રથળ ઉપર જોટના નાખીને

પ્રથમની રીત

ત્રીજે મુજમ ધરવાડીયુ તૈયાર કરવું ધરવાડીયા માટે તૈયાર કરવાની જમીન તદ્દન ઉવાડી તેમજ તદ્દન હોયાજાળી હોવી ન જોઈએ, દિવસનો અડધો વખત છાયો રહે અને અડધો વખત તાપ રહે તેવી જમીન પસંદ કરી જેટલી જમીન ઉપયોગમાં લેવી હોય તેટલી પ્રથમ કાદાળીની ખોદી કાઢવી લગભગ એક હાથથી દોઢ હાથ જેટલો જમીન ખોદી કાઢી અદરની માટી બહાર કાઢી, પછી સદગુ ખાડામાં નકાસુ ઘાસ તથા ઢાણા (અડાર્યા) નો થર કરીને સળગાવી જીવજંતુના ઈંડા વગેરેનો નાશ કરવો આથી નીંદણના બીજ તથા મુળીયાનો પણ નાશ થઈ પાછળની મહેનત ઓછી થશે ત્યાર પછી તૈયાર કરેલ ખાડાના આકારનું લોહાનું અગર રીનનું પતર નીચે મુકવું જો મોટા પાયા ઉપર ધરવાડીયુ તૈયાર કરવું હશે તો નળીયા અગર ઈંટના નાના કટકોનો એક થઈ કેટલાંકનીએ પતરાની જગ્યાએ ગોઠવી દેવો આથી રોપના મુળીયા આગળ જતાં અટકાવવાનો આપણે હેતુ છે બીજો ચર નાળોએરના ડુબા અગર આકાંડાના સૂકા તેમજ લીના પાનનો ડગ્ગો તેના ઉપર સડી ગયેલું છાણનું ખાતર રોપ તથા રેતાળ પ્રદેશમાં કાળી માટી અને તે સિવાયના દેશમાં રેતી અને ખાડામાંથી નીકળેલી માટી એ બધાનું મિશ્રણ કરી આખો ખાડો પુરો કરવો પછી મારી પરીપક્વ થએલ નીરંગી ફેરીના ગોટના એકઠા કરી તાપમાં મુકવવા અને પછી નવ નવ ઇંચના છેટે તૈયાર કરેલા ધરવાડીયામાં રોપી પાણી આપવું સામટું પાણી ન આપતા દિવસના બે વખત પાણી છટકાવ રૂપે આપવું આખા ગોટનાને ઉગતા લગભગ એક મહીનો લાગે છે આ મુજમ આપા એક વરસના થાય એટલા બીજા ચોમાસામાં (આવણું) પ્રથમ કહી ગના મુજબ તૈયાર કરેલા ખાડામાં આપાના રોપની માટી સાથે એકેક રોપ જુદો કાઢી રોપવામાં આવે છે દેફ કાઢતા માટે વિલાયતી પાવડા (ઉભી જાતના) સામા સામી આપાનો રોપ મજબૂત રાખી માટીમાં નાખવામાં આવે છે, અને નીચેના થર સુધી અદર પહોંચાડી બંને તરફથી મરખું જોર કરી માટીની દેફ અલગ ઉંચકી તેટલો પહોંજો ખાડો બનાવી દેફ આપો વાવવાની જગ્યાએ મુકી દેવામાં આવે છે આથી મુળીયાને કાંઈપણ જાતની ઇજા લાગતી નથી તેમજ બીજા કાંઈ નુકશાન ન થતું હોવાથી આપા જયદીથી હિજરી જાય છે

બીજી રીત

બીજી રીતમાં ધરવાડીયું તૈયાર કરવામાં આવતું તથી પણ ચોમામાંની ગરબાતમાં પગીપકડ થયેન ગોટના ભેગા કરી પતંગ અગર લાડડાની બનાવેન પેટીમાં માથે માથે ગોડરી દેવામાં આવે છે અને જારે ગોટના ઉગવાની શરૂઆત કરે તારે આમાં રોપવાના ખાડા તૈયાર કરવામાં આવે છે દરેક ખાડામાં ત્રણ ત્રણ ઉગેલા ગોટના રોપવામાં આવે છે આમ કરવાથી વરમાદ શિવાયના દિવસોમાં ખાડા દીક પાણી પાસાની વિશેષ મહેનત તથા ખર્ચ થાય છે પણ આમાંના મુળને ઘાંધપણ જાતનો શ્રમ પડેલો ન હોવાથી તૈયાર થયેલ આમાં શક્ત અને નિરોગી ઉત્પન્ન થાય છે, આમાં એક વરસના થય એટલે દરેક ખાડામાં ત્રણ થડ હોય તેમનો એક મેક સાથે (થડનો) દેગી બાધી સમઘ સામેન કરવામાં આવે છે અને સાથે માથે એની છાત છોલી ઢાઢાથી ત્રણ થડ એક રસ થઈ જાય એટલે આજુબાજુના બે આમાં મધાગુ ડાંખી એકથી હવે ત્રણ આમાં બદલે એક આમાં થશે પણ તેના બોરાક લેવાના ત્રણ મહો થશે ત્રણ થડનો પુરો મયોગ થઈ ગયા માં જે જાતની કવમ ચઢાવની હોય, તે જાતની કવમ મગાવી, મથળ ઉપર લઈ જઈ ધન-આર્યીગની રીતથી કવમ ચગાવવી આ મુજબ તૈયાર થએલ કલમ દેરી જેની સશક્ત થશે, તેમજ તેનું આયુષ્ય અને પાક દેશી આખા જોવાજ વધારે થશે

કાળો માગીવાળી જમીનમાં ખાડામાં ગોટના નાખી આમાંના રોપ તૈયાર કરના, પણ રેતાળ અગર જોરાકુ જમીનમાં ઉધેન ગોટલા ખાંધ જાય છે, તેથી ગોટલા ઉગી ગયા બાદ ખાડામાં લઈ જવા સલાહકરું છે

૫ કલમ કેવી રીતે ખાંડવી

આમાંની ઉપર કવમ ચઢાવવાના ધણું પ્રકાર છે, પણ આપણે બગીચા માટે સૌથી સારી અને મહેતી રીત ધન-આર્યીગની છે. આ શબ્દ અગ્રેજી છે તેનો અર્થ એક ચુરારાતી શબ્દથી સમજાય તેમ નથી પણ તેનો બહોળો અર્થ એવો થાય છે કે સરખી ઉમ્મરની બે ડાળીઓ જુદા જુદા જાડની લઈને બેની ઉપરની છાલ કાઢી નાખી સયોગ કરાવી પાટો બાંધવો કે, બન્ને

ડાળીઓ એક રસ થઈ જાય, આમ કરવામા જાણની નીચે રહેલ લાકડાને જરા પથ્થુ ધ્રુજ થાય નહિ તે ખામ લક્ષમાં રાખવાનું છે. આખાની કનમ ચઢાવવા સાડ ઉપર કઢી ગયા પ્રમાણે ખાડામા દોઢથી બે વરસથી ઉમરના રોપ તૈયાર થએલ હશે એટલે બહારગામથી ખાસ પસંદ કરીને જરા મોટી ઉમ્મરની કલમ મગાવવી એટલે ઓંક કલમમાથી ચાર પંચ ડાળીઓ ઝુલેલી હોય તેવી કલમ મોથી અનુકુળ પડશે કલમની જાત પસંદ કરવામા ખાસ સાવચેતી રાખવાની છે જે જાતની કેરીયો બજારમા પોષાતી હોય તેવીજ કલમો લેવી શોભાને માટે બીજી જાતો ઘણી મળે છે તે ઉપર બગીચાવાળાએ લક્ષ આપવાનું નથી કલમો વેચાતી લેવા સાડ જને ત્યાં સુધી બગીચાવાળાએ જાતે જવું અને પોતાની દેખરેખ નીચે મુસાફરીમા કલમને અડચણ આવે નહિ તેવી રીતનો બદોમસ્ત કરવો કારણ કે રેલ્વે લીગેરેની મુસાફરીમાં બરાબર સલાહ ન રાખવાથી ઉગની કનમો નાશ પામે છે અગર તો તેના મુળીઆને એવી સખત ધ્રુજ પહોંચે છે કે કલમ જમીનમા પછી બરાબર ચોટી ચકતી નથી કનમ વેર લાગ્યા બાદ બે ચાર દિવસ સુધી તેને બરાબર પાણી આપવું અને વાતાવરણ તથા આબોહવાને અનુકુળ થઈ જાય એટલે ખાડા પાસે લઈ જઈ નીચે જણાવેલી રીતથી કલમ બાંધવી એવી રીતે જેટલી કલમ મળાવેલ હશે તેટલી કલમ એકી વખતે બધાશે

આખાના રોપના થયેલી એકાદ પુટ જેટલી ઉચાઈએ પ્રથમનો કાપ મુકવો આ કાપ નીચેથી ઉંચો લઈ જવો આશરે બે ઈંચ ઉંચો કાપ મુકવો કાપની ઉડાઈ રોપના નીચે ચોથા ભાગ જેટલી હોવી જોઈએ કલમમા પથ્થુ આટલીજ લંબાઈ ઉડાઈ તથા પહોળાઈનો કાપ કરવો એટલે બને કાપ એક જાતના હોવા જોઈએ કનમનો કાપ ઉંચેથી નીચે લઈ જવો પછી બને ભાગ એક સરખી રીતે બગામર બેસાડવા અને મજબુત સુતરના દોરાથી પુરેપુરો સખધ થાય તેવી રીતે બાંધી લેવા તેના ઉપર કેળવું સુકું પાન લગાવી તૈયાર કરેલ ગાણુ તથા માટી ઉપર લગાવી દેવી તે એવી રીતે બહારની હવા કે પાણી આપણે કરેલ ધાને જરા થણુ અડચણ કરે નહિ વરસાદ ન હોયતો રોપનો તેમજ કનમને

પાણી આપવાનું ભરી રાખવું એટલે લગભગ બે મહીનામાં
મમ ન થઈ જશે એટલે ધીમે ધીમે ડાબતી ડાળની નીચે કાચ
મુકી તેને ઘુગ કરવી અને આ કનમ બીજા રોપ આગળ લઈ
જઈ બીજી ડાળી ઉપર કલમ ચઢાવવી, આ મુજબ સારે અસલ
કલમ ઉપરની તમામ ડાળીઓ પુરી થઈ રહે એટલે તે કનમને
બગીચામાં ખાલી ખાડો હવે તેમાં રોપી દેવી એટલે એ કનમ
પણ નડામી જરો નહિ

૬ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

આખાના રોપને કનમ ચઢાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી બહોળા
પાણીની જરૂર પડતી નથી પણ જો દરેક ખાડામાં એક કોર માત્રું
પાણીથી ભરી તેને દાટી દેવાથી તેમાં પાણી ઝમી ઝમીને
આખાના રોપને જેમનું પાણી પુરું પાડે છે માટલું ખાલી થાય
એટલે તેમાં પાણી ઉમેરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું જાઈએ આગર તો
આખાની રોપની વચ્ચેની જમીનમાં શાક ભાગ વિગેરે વાવેતર
કરવામાં આવે ત્યારે નીકળી પાણીમાં આવે છે પાણી પાવા
પછી ત્રીજો ચોથો દિવસે રોપની આબુમાત્રુની જમીન પોચી
કરવી રોપના થડને પાણી અડે નહિ તેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવી
કારણ કે થડ પાણી પીતું નથી, પણ તેમાંથી નીચે પમરેલા
મુગીઆને પાણીની જરૂર પડે છે એટલે થડ માથે મરી ચઢાવી
આબુમાત્રુ કુડામાં પાણી આપવું, આમાં મુળીયા તેના વેરા-
વાના મુમારમાં વધે છે માટે જેમ જેમ આખાનો પેલો વધે તેમ
તેમ પાણી પાવાનું કુડાળું કરતા જવું અને આખાના મુળીયા રૂબ
માટે ઉતારા કરવાનો વખત આવે ત્યાર પછી કુડાળું વસારનારી
જરૂર નથી ફળ આપવાની સરખાત થાય ત્યાર પહેલાં દ્વિમાસમાં
છ દિવસે અને ઉનાળામાં આઠ દિવસે પાણી આપનારો વહીવટ
રાખવો. તદ્દન રેતાળ જમીનમાં તેથી વધુ જરૂર પાણી આપવું પડે
છે. રેતાળ તથા ગોરાડું જમીનમાં ઉવઠનું જોર જણાત તો પાણી
સાથે એરડનો ખોળ તથા દીકામળી ભેગા કરી પાણીની નીકમાં
રાખવી એટલે તેમાંનો રમ ઝાડની આબુમાત્રુ પડખામાં જવાથી
તેમાંથી નીકળતો ઉચ્ચત્ત ઉચ્ચથી સહન થઈ શકે. નથી એટલે
ત્યાંથી તેઓ પનાયન કરી જાય છે

આખાની કલમ રોપનામાં આવે તે દિવસે પાણી આપવું અને

પછી ત્રીજે દિવસે પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો કુઠામાં ઉછરેલા રોપને પાણી વધારે જોઈએ છે કાનજી કે સુળીયાની ગાંઠ પડી પ્રયત્ન હોવાથી સ્થળ ઉપર ઉગાડેલા આખાના જેટલા સુળીયા પસરેલા હોતા નથી આમાના ઝાડોની વચ્ચે પ્રથમના વરસોમાં બીજ પાકેા લેવામાં આવે ત્યાં ખાસ આખાને માટે જુદું પાણી આપવાની જરૂર પડતી નથી એક નિયમ તરીકે કનમી આખાને ચાર વરસ સુધી બરાબર પાણીની જરૂર રહે છે ત્યાર પછી પાણીની ખાસ જરૂર પડતી નથી ઘણા મગીઆવાળાની માન્યતા એવી થાય છે કે મોરની શરૂઆત થયા પછી મોટા ઝાડોને પાણી આપવું જોઈએ કેરીઓ પુરેપુરી વધી રહે ત્યાં સુધી પાણી આપવું અને પાકવાના વખત પહેલાં પાણી આપવાનું બંધ કરવું ગણેશ ખીણ બોટનીકલ ગાડનમાં મોટા ઝાડોને પાણી આપવામાં આવતું નથી અને તેથી ફળની આવકમાં કોઈ ખામ ઘટાડો થએલાનું જણાતું નથી રસાયણીક (કૃત્રીમ) ખાતરો આપવાની જરૂર જણાય તો પછી અકટોમ્મરમાં પાણી આપવું જોઈએ, અ'માન છુટક છુટક નાના બગીચા બનાવવા હોય તો એટલા માટે કુવો કરવાનું વિશેષ અર્થ પડે, તેટલા માટે પાણીની મપાટી ત્રીમ કુટની અંદર હોય ત્યાં ટયુમવેલ મનાવી પ્રથમના ચાર વરસ સુધી તેનાથી પાણી પાવાનો સૌથી સરસ રસ્તો છે ઝાડા માટા થઈ ગયા માટે ત્યાંથી ટયુમવેલ કાઢી લઈ બીજી જગ્યાએ લઈ જવાનું છે, એટલે ખાસ આમાના મગીયા માટે પાછળથી પાણીની જરૂર જણાતી નથી ગુજરાતમાં કોઈપણ ભાગમાં પચીસ ઇંચ મગમરી વગમાદથી ઓછો વરસાદ થતો નથી એટલે વરસાદની મોગમ શરૂ થયા પહેલાં આમાના ઝાડોની મગમત લીધી હોય તો પછી વિશેષ પાણીની જરૂર રહેતી નથી

મોર આપવાની મોશમ અને તે પહેલાં કરવાની તજવીજ

કુદરતી રીતે આમાના જે ઝાડ ઉગે છે, તે ચારથી ૬ ફુટનું થડ છોડી ત્યારમાદ ઘટાદાર થાય છે પણ કલમી ઝાડની ડાળીઓ જમીન બાબરથી અગર તેનાથી થોડે ઉંચેથી કુટે છે નર્સરીવાળા તથા કનમ વેચનારા તરફથી કનમી આમાના ઝાડ મળે છે તેમાંથી ઘણી ખરી કનમોની આવી સ્થિતિ થાય છે તેથી આવાં ઝાડને ઘટાદાર મનાવવા તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ અને કનમી ઝાડની ડાળીઓ સરખી રીતે વધે તેવી રીતે રાખવા જરૂર છે

આખાને જે મોર આવે છે તે ડાળીઓના છેવટના ભાગમાં
કુલ બેસે છે અગરનો પાનની ઉપર કુલવાળી ડાળી નીકળે છે વળી
કેટની ઉમરની ડાળોને કુલ બેસે છે, તે નક્કી થઇ શકે તેમ નથી,
ગુજરાતમાં આખાના ઝાડની વધવાની ત્રણ મોસમ હોય છે

૧ શિયાળામાં	આસોમાસ
૨ ઉનાળામાં	મહા અને ફાગણ
૩ ચોમાસામાં	અષાઢ

મહે તે ડાળોને ઉપર જણાવેલી ત્રણ મોસમમાં કુલ મોર
આવવાના સયોગ હોવાથી ફળ આવે તે સારૂ, કેવી જાતની
ડાળીઓને પાડવી એ નક્કીપણે કહી શકાય નહિ છતાં જુની તેમજ
સડી ગયેલી ડાળીઓ કાઢી નાખવી ફાયદાકારક છે માગશ્વર
પોષથી તે જેઠ મહીના સુધી આખા ઉપર ફળ પુન હોય છે અને
ત્યાર પછી ચોમાસામાં ડાળીઓ પુટે છે એટલે મરી ગયેલ અને
રોગીષ્ટ ડાળીઓ કાઢી નાખવાનો મૌઘી મરમ વખત મોર આવવાની
શરૂઆત થયા પહેલાં હોય છે એટલે આસો કાર્તિક માસમાં આ
કામ થવું જોઇએ

- ૧ મોટી ડાળીઓ કચડતથી કાપવી, અને પછી વારવાળા
અપુધી તેની આબુઓ મ ખી કરવી
- ૨ નાની ડાળીઓ કચવાળી કાતરથી કાપવી
- ૩ જેમ અને તેમ થડની નજીકની ડાળીઓ કાપવા જેવી
હોય તો થડ બરાબરથી કાપવી
- ૪ કાપેલા ભાગની ઉપર કામર વગાડવા

૭ કેળા ઝાડ વચ્ચેના પાક

આખાના ઝાડને આપેઆપે રોપવામાં આવ્યાથી બે ઝાડને
જોઇએ તેટલી જગ્યા પડેલી હોય છે બગીચાના પહેલા પાચ
વરસમાં જલદી તૈયાર થનારા પાક લેવામાં આવે છે પાણી
જોઇએ તેવું મળી શકે ત્યાં રીમણી ગુવાર લીડા મરચાં વીગેરે
ચોમાસુ શાક ભાજનું વાવેતર કરવામાં આવે છે જ્યાં જોઇએ
તેટલું પાણી મળી શકે ત્યાં શિયાળું પાક જેવો કે કાખી તોળકાવ
હુમરી શકરીયા વગેરે લેવાય છે ખાસ કરીને જે પાકો જમીનનો
રસ કસ જલદીથી અને મોટા પ્રમાણમાં લઇલે તેવા પાકો આખાના

ખગીયામાં કરવા જોઇએ નહિ દક્ષિણ-ગુજરાતની ગોરાકુ જમીનમાં આપના છાયાની નીચે પીપર (કાઢી) ઉગાડવામાં આવે છે જમીન ઉચી નીચી હોય અને જેમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ તમામ જમ્યાએ પાણી ફરી શકે તેવું ન હોય ત્યારે ઉપર કહેલા તુલો લઈ શકાય નહિ, તેને માટે જુદી વ્યવસ્થા રાખવી જોઇએ આમાનું દરેક ઝાડ ત્રીશ ત્રીશ ફુટને સરખે અતરે આવશે તેની વચ્ચે સાત માત પટની અતરે ખાડા કરી તેમાં અંગડા (મોટી જાતના) વાવવા અને દર પદર પુટને અતરે પપૈયાના રોપ નાખવા એટલે આમાના ખગીયાનું ઉત્પન્ન આવતું થય ત્યાં સુધી આ મન્નેનું ઉત્પન્ન નાશો આપના મગીયાનું ખરેખર ઉત્પન્ન માત કે આઠ વરસ સુધી આવતું નથી તેની જગ્યાએ આમાના મગીયાની શરૂઆત કરવા પહેલાં ખોરના રોપ તૈયાર કરી પદર ફુટના અતરે વાવવા અને તેની વચ્ચેના ભાગમાં ખાડા કરી પપૈયાના રોપનું વાવેતર કરવું અને ત્રીમ પુટના અતરે જે ખાડો આવે તમા આમાની કનમ રોપવું પપૈયાનું ઉત્પન્ન બીજા વરસથી આવવાની શરૂઆત થશે

અને ત્રીજા વરસે ખોરના તૈયાર થયેલ રોપ ઉપર કલમ ચઢવી ચોથા વરસથી તેના ઉત્પન્નની શરૂઆત થશે અને જ્યારે આમાનું ખરાબર ઉત્પન્ન આવવા માટે અને વચ્ચેના ખોરની કલમથી તેને અટકાવ થતો હોયતો તેટલી કલમો પછીથી કાઢી નાખવી

૫. પાક તૈયાર થવાની મોસમ

જુદી જુદી જાત પ્રમાણે આપના મોર જુદી જુદી વખતે આવે છે પણ નવેમ્બરના છેલ્લા અઠરાડીયાથી શરૂ થઇને જાનવારીમાં આખર સુધીમાં તમામ જાતના આપના મોર આવે છે પુનાની આબુજાબુ ડીમેન્બરના પહેલા અઠરાડીયામાં મોર આવે છે. બાર મસી આપનાની એક જાત છે તેને વરસમાં ત્રણ વખત મોર આવે છે મદ્રાસ તરફ કેટલીક જાતો છે તેની ફરીયા આખુ વરસ આવે જાય છે એટલે આપણે ત્યાં મે મહીનાની શરૂઆતથી ફરીયા પાકવાની શરૂઆત થાય છે તે અષાઢ આખર સુધી ફરીયા મળી શકે છે

૬. પાકને બજાર માટે તૈયાર કરવાની રીત.

કલમી ઝાડ ચોથા વરસથી ફળ આપવાની શરૂઆત કરે છે અને પહેલી મોસમમાં દશથી પદર ફરીયા આવે છે છઠે વરસે

વધી ૫ થી ૭૫ સુધી ફરીયો. ઉતરે છે અને દશમા વરમથી ઝાડ દીઠ તેની માન્યતા પ્રમાણે ૩૦૦ થી ૫૦૦ સુધી ફરીયો આવે છે. દરેક ફળ વડીયાથી ઉતરી જાગમ! એકા ફરી ફરીયો છુદાય અગર તેની જાન લાય નહિ તેવી રીતે ઉતાવવામાં આવે છે ફરી પાન પહેલા તેન ઉતાવવામાં આવે છે ગાખ ગળે એટલે અમો વેળાનો વખત થયો અમ સમજવું આમાની કેટલીક જાતમાં રંગ ઉપરથી તે પાક્યો કે કેમ તે કહી શકાય છે આદમની ફરીયો રંગ પીળા પડના થતા માટે એટલે તે આમો ગળ્યો છે, જેમ સમજવું સીડીયા જાતની ફરીનો રંગ લાલ થાય છે ત્યારે ઉતાવવામાં આવે છે કાનજી પહેલ કરીને એક જાત છે આ જાતની ફરીયો મુજબો મનાવવામાં ખાસ વપરાય છે એવી ફરીને રંગ મેનવા માટે તે પહેલા ફળ યુગી લેવા જોઈએ

પકાયા પડી ફરીને કડા જગામાં જ્યા તાપ અને તડકા પહોં નહિ નથી જગ્યાએ ગખરી કન તોડ્યા પડી આમાના પાન ઉપર હારમધ ગોડરી તેવી ઉતારી મિથિનિમા એ દિવસ રાખીને પડી ડાંગ ના પરાળમાં ગખતારી ફરી પાડી જાત ન કેમ પાયા પડી બગડા સિવાય કેટલા દિવસ હી રહે તે તેની જાત ઉપર આધાર રાખે છે અપુશના ફરી પાક્યા પછી રતુમાં થતું વખત હી રહે છે જે રેશનની નજીકના બગીચાવાગાને પાતાનો માન મહેતા છવી બજ મા પહેલ્યી શ છે મામના કુડીયામાં પરાળની માથે જુદા જુદા થગ બનાવી પેક કરવાઈ ફરીયો જલદીથી મગડતી નથી અને ધા લી જગ્યાએ સહી મનામત ન શકે છે

૧૦ ફળઝાડની ઉમ્મર.

કનમી અમો રોપતા બાદ ચાયા વપથી તેને ફરીયો આવવાની શરૂઆત થાય છે પણ ખરી ઉપજ દશમા વરસથી તે પાત્રીમમાં વરમ સુધી આવે છે ત્યાર પડી તેન ઉત્પન્ન થીમે ધોમે ઘટવા માટે છે ઝાડની ઉમ્મર વધવા સથે ફળોની ઝડપર રહેવાની શક્તિ પણ ઓછી થતી જાય છે બગીચામાં ઝાડો તદુરસ્ત તથા નાની ઉમ્મરના હોય તો પરતના મપાટાથી અગર તોફાનથી મોટી ઉમ્મરે પહેલેલા ઝાડની ઉપરથી ફરીયો પડીને જેટલું નુકશાન થાય તેટલું નાના ઝાડમાં થતું નથી

૧૧ અગીયાની દેખરખ તથા સભાગ

ધણે ઠેમણે મગીયાવાળાઓ ફળની શરૂઆત થયા પછી મગીયાને કોઈ વધુ દરકાર રાખતા નથી તેઓની મમજ એવી થાય છે કે હવે વખતસર ફળ ઉતારી લેવા મિનાય કોઈ વિશેષ કગવાનું રહેતું નથી, પણ તેથી અગીયાની રિથિનિ અગડતી જાય છે માયાની નવી કુપણો નવેશર નીકળતી બધ થાય છે તેનીજ રીતે થોડો મોર આની ફળ પણ જીવ આવે છે નમણી પડતી ડાળીમાં ફળ । ભારથી નમી જઈ ફળ ઉતારી લીધા બાદ પણ વાકી રહી છે નીચેની જમીન ખેડ । અભાવ વિનાજીરાગી અને મજા થઈ નય છે અને તેથી જાડને જોઈતી હવા તથા ઉત્તમ મળતો ની વડી ડાળીઓ સુકાઈ જતી દેખાય છે અને જાડના દેખાડ રાગીજી જગાય છે એટલે દરેક જાડના રોગ વાનસ્પતિક તથા જીવજતુ તેમાં વગ કરી ખેસ છે અને છેવટે આપો નાશ પામે છે તેમ ન મને તેમના જ સાંઠ પ્રથમથી જ અગીયાના માલીકે સભાગદૂર્વક કા જીવો કામ લવાની ટેવ રાખતી જરૂરની છે ખતર વખતસરની છટકી દવાને છટકાવ વીગેરેપર ખાન ધ્યાન આપવું જોઈએ

પ્રથમ તો જમીનમાં ખેડ કી વખતે જોડની ડાળીઓ વચ્ચે આવે, તે બધી ડાળીઓ કાઢી નાખવી જોઈએ, એક નીની ડાળીની ડાળીઓ કપીને તેના ઉપર ડમર નગાડવો જાડના મુળમાં જમીન નથી તદ્દન નજીક હોય ત્યાં કોઈ બીજી જમીન જોડના રીરાજ રાખવો મગીયામાં પ્રથમ જાડો પાસે પામે વગાઈ ગયા હોય તો ખેડ જાડ વચ્ચે ૩૦ ત્રીમ ઝુનું અતર રાખી વચ્ચે । જાડ ત્યથી કાઢી નાખના આખાની દેક ડાળીઓને પુતી જગ । મગીની જોઈએ એટલે પાડાનો સારો જથ્થો તેના ઉપર રહી રાખે ખેડ કરવાથી જણેજ ખીણુ મગમાં ફળનો ખમણો વગુગણો વગરે થયો હતો જાડની થડની મથે કુગ વળેલી હોય અગર લીલ થયેન હોય તે કાચીની દોરીથી ધમી નાખવી મોર આપ્યા પડેના મરીવાના અટકાવ માફ તજવીજ કરવી જાડની ડાળીમાં થતા ડોળને માટે હમેશ જોતા રહેવું નહો જોવામાં આવે કે તેના જડમાંથી નાજ કરવો દુકામાં અગીયામાં માલીકની જાતી દેખરખ ઉપર ધણો આશર રહેલો છે મજુરનાપર ભરોસો રહેવાથી હમેશા વૃક્ષાન થાય છે

આખાના મગીયામાં કટલીક વખતે નીચેની ત્રણ મામતો
જોનામાં આવે કે આપણે તેનો પૃથક પૃથક વિચાર કરીશું

૧ ઝાડોને ફુલ (મોર) આવે છે, પણ ફળ ભેમતા નથી

૨ વાઘ વરમનું ઝાડ થતા છતાં ફુલ (મોર) ભેમતાં નથી

૩ એક વસ ખાલી જમને ખીજે વરસે ફળ આપે છે

પ્રથમની મામતનો વિચાર કરતા એમ જણાય છે કે આમ થવાના કારણે મ પ્રથમ દવામાન તથા ઝડપના ઉપર ત્રણે આવાર રહેલો છે. જુન મામતાની વખતે વરમાફ પ્રથમ મને હીમ આ ત્રણે કારણોમાથી એક મને તો ફળ ભેમતા નથી વરસાદથી પુકેમરના રજકણો ધોવાઈ જાય છે અને ગરમ પાન તથા મખત ઠડીની ફુલ સંક્રાંતિ જાય છે. જુન આવેલા હાય ત્યારે વદળા થગવી ફળ ભેમતા નથી એની સામારણ માન્યતા છે. મી વુડરોના અભિપ્રાય મુજબ વાદળા થય ત્યારે આમાની નીચેની રમીનમાં માંડી કેરવ વાંધા વાદળોની ખરામ અસર જતી રહે છે મરીયાના જતુ મો ફુલની ઉપર હુમના કરે છે, તેથી પણ ફળ ભેમતા નથી કટલીક વખતે ઝાડની પોતાની ટેન વઝીયા રકડાની હોય કે જો આમ જણાય તો ઝાડને બે ફુલ થડ રહેતા દર કાપી નખવું અને કંતમ ચઢાવવી ત્રીજી મામતમાં તપામ કરતા એમ જણાય છે કે આમા ને એક વરસે સારો પાક અને ખીજે વરસે જુજ પાક અગર કાંઈ આવતું નથી ઝાડના પોપણ ઉપર આમ બનવાનો આપાર છે મોટો ફાલ આવવાથી ઝાડનો ખોગક ઓછો થઈ જઈ તેનું ડોંવત ધરી ગએતું હોય છે. આ તે અમરમાથી મુક્ત થતાં તેને એક પેટ વરસ જેટલો લામો વખત લાગે છે કારણ કે જુન મહીનાની આખર મુધી ઝાડ ઉપર ફળ રહે છે ત્યાં જુની આમાને તેમનું પેષણ કરવું પડે છે પછી ખીજ ફળ માટે ફક્ત છ મહીના જેટલો ટુકો વખત રહે તે આને માફ પુત્રા પ્રમાણમાં ખાતર આપવાની જરૂર છે આમા ને ફળની શરૂઆત થયા પછી મેટલે કંતમ રોપ્યાને પાચમા વરસથી નીચે મુજબ ખાતર દર વરસે એમામાની શરૂઆતમાં ઝાડ દીઠ આપવું

૧ છાણનું સડેતું ખતર ત્રણ મણ ૯૦ રતન

૨ રાખ પોણા મણ ૩૦ રતલ

૩ હાડકાનો ભુકો	૫૬૨ શેર	૧૫ રતલ
૪ એરડાનો ખોળ	૬૩ શેર	૧૦ રતલ

૧૪૫

ઝાડના પેરાવાની બગામર મેં કુટ પડોળી અને છ ઇંચ ઉડી ખાઈ મોઢી તેમા ખાતર ભેળરી દેવું અને પડી ખાડ પુરી નાખી ચોમાસામા મીઠા પાક લેવામા ન આવે ત્યારે શણુ અર ગુમાર છાટી દઈ કુચ આવે એટલે જમીનમા દાટી દેતા ખા મુજમ ખાતર નાખવાથી વણુ ખરૂં દર વરસે સરખો ફાય આવે છે પણ ઉાર જણીવેશ સયોગોની ગેરહાજરીમાજ આ મુજમ મની શકે તેમ છે તે આપણે યાદ રાખવું જોઈએ

૧૨ રોગ જીવજંતુ તથા તેનો અટકાવ

નાના રોપથી તે મોટા ઝાડ સુધી આબાને અનેક જાતની ઉપાધીથી નડતર થાય છે બગીચાવાળા આ વિષય તરફ ધ્યાન લક્ષ્ય ન આપતા હોવાથી ઘણા ઝાડો મરી જાય છે

૧ ઉધેઈ

ગોરાકુ તથા રેતાગ જમીનમા આમાનો આ મુખ્ય શત્રુ છે ગોટીયો આ જાતની જમીનમા ગેરવામા આવતા જે મારો ભેજ ન હોય તો ઉધેઈ આમો ઉગતા દેતી નથી તેથી આની સ્થિતિ હોય ત્યાં પ્રથમ ઘડવાડીયામા અગર લાકડીની પેટીમાં ગોટીયો ઉગાડવી અને છોડ મોટા થાય ત્યારે બગીચામા રોપના ત્યાં પડી ઉધેઈથી નુકશાન થાય નહિ તેટલા માટે એરડાનો ખોળનો ભુકો કરીને આંખાની આંખુબાળુ માટી ભેગો પુરવો, અને પડની આંખુબાળુ ગેર તથા કામરનો એક રસ કરી જમીનથી અડધા કુટ ઉચાઈ સુધી લગાડવો તેમજ પ્રથમના ચાર વરસ સુધી ભેજ ઓગો થવા દેવો નહિ એટલે ઉધેઈ લાગશે નહિ વળી આ જાતની જમીનમા પ્રથમથી ખાડ કરતી વખતે ખાડાના તળાવની ચીકણી માટી પુરવી એટલે ઉધેઈથી ઓછું નુકશાન થશે કાળી જમીનમા ઉધેઈ એટલું બધું નુકશાન કરતી નથી ફક્ત માધારણુ દેખરેખની જરૂર છે

૨ ડાળ

આબાની કલમને જાણુ તાળુ અગર બરામર સડેતું નહિ એવું ખાતર આપવામા આવે છે ત્યારે જાણુમા જી દગીરી થરમા

કરનારો મેલા રગનો સફેદ કીડો આપાના થડની અદર પેશી થોડા વખતમા મારી નાખે છે આના ઉપાય તરીકે પ્રથમ તો પુરેપુરે સરેલુ ખાતર આપાને માટે વાપરવાની ટેવ રાખી જે જગ્યાએથી ડોળ થડમા પેમે છે, તે જગ્યા મદગુ કીડો અદર પેસીને પોતાના મળથી પુગી દે છે એટલે એવી સ્થિતિ જેવામા આવે કે એક વામો સળીયો વામ જ્યાં સુધી તે પહોંચ્યો ત્યાં સુધી થડમા પાયવો અને કીડો સાથે નીકળે તો તેનો નાશ કરવો અને કાણુ મીચુથી બધ કરી દેવું જો કીડો અદર રહી ગયો તશે તો કાણુ મધ યરાથી ગુગળાઈને મગજ પામશે ત્રીડાને મહાર જાવવાને માટે મનરહુ કાણુ અગર તુગરી ડમરો રીંગેરેનાં પાનાનો રસ લગાડવામા આવે છે તેના વાનથી કીડો મહાર નીકળી આવે છે કેટલાક વખતે સાણુ તથા ગ્યામોટનું મીચણુ કરી પીયકાગી નડે સદરહુ કાણુ મા દવા દાખલ કરવામા આવે છે અને તેથી અદરનો કીડો મરી જાય છે બગીચાવાગાએ હરહમેશ મગીચામા ફરતા રહેવું અને આવી જનાં કાણુ અગર મધકા જેવામા આવે કે તેના તુરત ઇલાજ લેવાની તજવીજ કરી લેવું.

૩ શીંગડાવાળી ચેળ

ધરગાડીયાનાં નાના રાપના પાતને માઈ જનાગી આ ચેળ છે તે રંગે તીલી હોય કે અને મનને બાનુ મે નટા હોય જીરતા બનને મેડા ઉપર નાના કાટામો છે ધરગાડીયામા મામાના પાન અડધા ખેડેના નજરે આવે કે આ ચેળ માટે જોવ કરી વડુ ચેળ જણાય તો લીડ આરમીનેટ નામની દવા મગાવી છાંટવાથી આ ચેળ નાશ પામે છે.

૪ ચટાપટાવાળી ચેળ

આ ચેળ રંગે હુરાસ પડતી હોય છે અને તેના ઉપર કાળા રંગના ચટાપટા હોય છે ડાળોના ટોડ ઉપર જાડ નીડીઓની પેઠે પાંદડાને બાંધી લઈ નખ્યાબધ ચેળ એક સાથે રહે છે માગો ફાડવાથી તેમાથી ચેળ બહાર નીકળી આવે છે કનમ કરેન આપાને આવી ચેળો મેડોળ બનાવી દે છે એટલે જ્યાં આવી જતના માળા બનાવેના જણાઈ આવે કે તે ડાળી મથે કાપી નાખવી અને અગ્નિથી નાશ કરવો લીડ આરમી નટ નામની દવાથી પગુ ચેળ નાશ પામે છે ઘણું ખર્ચ આ જાતની ચેળ ચોમાસાનો અધવચમા જણાય છે.

૫ મધીઓ

આખોને મોર આવવાની વખતે ધુલવાળી ડાળી ઉપર નાના ચપળ પાખરાળાં જીવડા સખ્યામધ જેવામાં આવે છે. આ જતુઓ ધુલ તથા નાના ફળમાંથી રસ ચુસી લે છે

મોટા પ્રમાણમાં આ જતુઓ હોય ત્યારે એક પછી ફળ આપા ઉપર રહેતુ નથી આ જીવડાઓ સાથે સાથે મધ જેવો કાળો રસ બહાર પાડે છે અને તે પાદડા ઉપાથી નીચે ટપકતો દેખાય છે એ રસ ઉપર એક જાતનું વનસ્પતિ ઉગે છે તેથી પાદડાની ઉપલી બાજુ કાળી દેખાય છે આ રોગથી ઝાડ બહારની હવા પુરેપુરે લઈ શકતુ નથી એમ કહેવામાં આવે છે જતુઓની બે ચાર પેઢીઓ થોડી વખતમાં થઇ જાય છે તેનો નાશ કરવા સારૂ આપા ઉપર કુલની શરૂઆત થાય કે દર અડવાડીયે માછલીના તેલનો રોગાણુ વાળો સાણુ પાણી સાથે બેગવી તેનો છટકાવ કરવાથી ફાયદો થાય છે

૬ ધનેડુ

ફળ તદ્દન નાતુ હોય છે ત્યારે તેમાં આ ધનેડુ ઇંડા મુકે છે અને તેમાંથી જીવડો નીકળી ફળ જેમ જેમ મોટું થતું જાય છે તેમ તેમ જીવડો પછુ અદર મોગે થનો જાય છે જ્યારે ફળ પાક, વાની તૈયારી કરે છે ત્યારે આ જીવડો અદરથી બહાર નીકળી જાય છે આવા ફળો ડાપતી વખતે અદરનો મેવો બે રગી બનેલો જણાય છે અમુક ઝાડને આ ધનેડુ લાગુ પડે છે એક વખતે તે જણાય કે પુર્ત આપાપરના નિરોગી તેમજ રોગ છ બન્ને પ્રકારનો ફળો બેકડાં કરી બાળી મુકવાં એટલે બીજે વરસે તેનાથી અડચણ થશે નહિ

૭ માખી

એક જાતની માખી ફળમાં મૂકે છે અને તેથી દશથી ત્રીસ ટકા ફળ સડી જાય છે કેરીઓ ઉતારવાની તૈયારી કરે ત્યારે માખી તેના ઉપર પોતાનાં ઇંડા મૂકે છે અને તેનાથી નાનાં જીવડા નીકળી અદર પેગી જઈ આખી કેરી કહોવડાવી નાખે છે જીવડા મોટા થાય છે એટલે કેરીની બહાર નીકળી આવે છે અને જમીનની અદર પેસી જઈ સમાધી અવસ્થા દુકા વખતની ભોગવી ફરીથી માખી રૂપે બહાર નીકળી બીજા ફળ ઉપર ઇંડા મૂકી બીજી પેઢીની શરૂઆત કરે છે આ રોગનો અટકાવ કરવા સારૂ આખાની નીચે પડેલી

(૧૦૪)

કરીઓ એ ઠી કરી તેમા બુઢા ખીતારી કાણા પાડી આપા નીચે
રાખી મુકવી ત્યાર બાદ તમામ કોઓને એકડી કરી માળી મુકવી

૮ લાલ કીડીઓ

કરી વેડનારને લાલ કીડીઓ તામ આપે છે આપા ઉપર
મોટા પડીઆ આકારનો માળો માતીને ઢાંચરોની મખ્યામા રહે છે
આવા માળાકાળી ડાળોઓ ડાંપી નાખી માળી મુકવી જોઇએ

૯ વાદો

અમુક પક્ષીઓ આ વેનના ફળ ખાય છે અને તેમા
ચાકાશ હોવાની ચાય માયે તેના મીજ જળી રહે છે તે દુર
કરતા સાડ પક્ષીઓ આપા અગર મીજ માડની ડાળો માથે પોતાની
ચાંચ હમે છે અને તેથી માડની યુથાએલી ગ્રાવ માથે મીજ જળી
રહીને તેમા ભેજ લાગવાથી વેન થાય છે અને તે વેન ડાળીઓ
ઉપર પોતાનો નિર્માલ ચનાવે છે તે મગમર મહાળ રાખવામા ન
આવે તો આપાનુ કાંચત મદગુ વાદા બોધું કરી નાખે કે આપા
ઉપરાત મોર, જામફળ ઉપર પણ વેન રહે છે માટે જોવામા
આવે કે તે વેનના તમામ ભાગ ડાળો કેપચી ડાંપી નાખવા

૧૩ ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

એ નિદા જાતીનમા તોમ કુટે આપાના કાંડ રોપવાથી
આમરે ૩૮ અડારીસ આપાના કાંડ આવે કે તેનો ચાર વગમ
બુધીનો અદાજ ખર્ચ નીચે મુજબ ગણી શકાય છે

૧ ખાડા કરવાનો ખર્ચદર ખાડે ચાર આના પ્રો ૭—૦—૦

૨ દરખાડે આશરે એક રૂ નુ ખાતર ૨૮—૦—૦

૩ પ્રથમના વરસે ખાડાને પાણી પાઠ ખામણામા
સાફ રાખવાનો ખર્ચ ૫૦—૦—૦

૪ ધરવાડીકે તથા પરચુરબુ ખર્ચ કનમ ચઢાવવાનુ
વીગેરનુ ૧૫—૦—૦

૧૦૦—૦—૦

ત્યારપછીના વરસોમા ફક્ત દેખરખનો જુજ ખર્ચ રહે છે આ-
પાનુ ઉત્પન્ન થોયા વરસે જુજ આવે છે પડીથી પાયમા વરમથી
ઉપર કહી ગયા તેમ કુલ ૫૦—૭૫ કેડીઓ આવે છે અને દશમા

વરસે આડ દીઠ ૩૦૦ થી ૫૦૦ કુટીઓ આવે છે કુટીઓના વેચાણનો આધાર ખજાર ઉપર રહેલો છે તેમજ આંખાનો ખગીચો રેલ્વે સ્ટેશનની પાસે હોય અગર મોટા શહેરની નજદીક હોવા ઉપર ધણો આચાર રહેલો છે મુમ્મદ શહેરની પાસે રેલ્વે લાઇન ઉપર ચાણા ડુગ્ગા વાફરા, અધેરી, ગીરગામ બોરવલી વગેરે ગામો આવેલા છે તથા મજર હાવ સારો મળી શકે તેમ હોવાથી મન માનતી કિંમત ઉપજી શકે છે દાખલા તરીકે આવી જગ્યાના એક આસામીને અંમાના કલમી ઝાડે ૧૮૦૦ છે તેમા અન્ધી કલમો પાયરી અને ચોથા લાગતી કલમો હાકુલની હાઇ બાકીની બીજી જતો છે તે નીચે મુજબ ઉત્પન્ન થયું હતું

વરમ	ઉત્પન્ન
૧૯ ૮	૧૧૧૫
૧૯૦૯	૨૧૦૦
૧૯૧૦	૧૮૦૦
૧૯૧૧	૧૫૦૦
૧૯૧૨	૮૪૮૦
૧૯૧૪	૪૦૦૦

જ્યાં રેલ્વેની સમવડ હોતી નથી ત્યાં કલમી ઝાડો દીઠ આઠ આનાથી બે રૂપીઆ સુધી ઉત્પન્ન આવે છે ઉત્પન્નનો તમામ આધાર દેખરેખ તથા સજાળ ઉપર રહેલો છે

૧૪ આંખાની જતો

આગાની ધણી જતો છે અને જુદા જુદા પ્રદેશમા જુદા નામોથી ઓળખાય છે ગુજરાતમા નીચેની જતો કલમી આખા માટે સારી માનવામા આવે છે તે જતોનું વર્ણન સાથેના પત્રકમાં ક્રોષ્ટક રૂપે ખતાવવામા આવ્યું છે તમાથી નીચેની કલમી જતો ગુજરાત માટે સૌથી મારી ગણાય છે

૧ પચરી	૪ બારલી	૭ કાવસજી
૨ આપુસ	૫ રૂસ	૫રેલ
૩ કલ કુટીઓ	૬ ગોતરો	

વિભાગ ૧ હો, ગોળ ફળનો વર્ગ

અવકાશ સંખ્યા	આયાની જાતની નામ	સ્થાન	અદરો માથો	વજન (ગ્રામ) મા	માહિતી હકીકત
૧	ફેમ	સહજતદાર	નાંગી લાવ રેખા ૧૨૨૫	૮૮૭	નવાઈ તરફ થાય છે રંગ લીલાશ પડતી નારંગી જેવો ફળ પહેળું ફેળ નથી
૨	દીલ પામ	સહજ અમરમાળી વામ છે પનરમાદ મદર	ગરો વડી નમ રેખા પીળા	૧૭૧	રંગ પીળાશ પડતી ઉપની ચામડી સુવાળો કાળી પડતી મથળા કરતા સહેજ ઉચું ફેડી નથી.
૩	દીનદાગ	મધુરો અન મોદો	ધી નારંગી મહેજ રવાવાળી	૧૧૦	સહેજ પીળાશ પડતો રંગ પળા મેન રંગો લીલી સહેજ ફેડીવાલી
૪	ગધીમાર	સ્વાદાર.	ચાણી પેળા	૬૧૪	નવમદીમા થાય છે રંગો લીલાશ પડતી ફેડી સહેજ દેખાય છે અને તેના નીચ ખાડા હોય છે

વિભાગ ૨ નો. લાંબા ફળનો વર્ગ

૫	ખાટલી	રહેજ તીવ્ર પલ્લુ સહેજત સારી હોય છે	ધન નારંગી	૪૧૪	રંગ નારંગી લીનો ફળ આકારે ખાટલી જેવું ફૂટી રહેજ તીવ્રજેનો નવસારીમાં થાય છે
૬	કચ ફૂગીયો	સહેજતદાર	પીળાશ પડતો રહેજ રેષ પાળો	૫૩૨	લીનાશ પડતો કળો ડાખી માળ્ય જમણી કરતા રહેજ ઉચી ફળ લાલુ ફૂટી સહેજ
૭	પોપટીઓ	રહેજ ખોરા પલ્લુ સુદર	પીળો રહેજ કઠણ થોડા રથા	૩૮૧	લીનાશ પડતો રોના નંગે ફૂટી ૫૫૫૨ દેખ ની નવસારી તરફ થાય ૬
૮	કામળ પટેલ	મફેજ મેરવાદપલ્લુ પુષ્કળ માવા રેષા મુદલ નહિ	પીળાશ પડતો	૬૧૪	લીનાશ પડતો રંગ જમણી માળ્ય ડામા કરતા સહેજ ઉચી મોટી ગુમડાના ૧ કાચી હોય તો મુઠ્ઠામાં મોટે ખાસ ઉપયોગી
૯	હાફસ (કાળો)	ખડુ સહેજતદાર અત્રે સુગંધી વાળો	ચમ્પેના લાગ લાલ આજમાળ્ય પીળો	૩૫૦	ડાખી વાળ્ય જમણી કરતા મોટી ઉપરની જાલ પાતળી ફળ ઘણો વખત સુધી રહે છે,
૧૦	મદન માળ્ય	સ્વાદીષ્ટ	પીળાશ પડતો સલ રસ થાડો રેષા નંધા	૫૮૪	પીળાશ પડતો લીના રંગ ડાખી માળ્ય જમણી કરતા સહેજ ઉચી સહેજ ફૂટી તેનો નોચો થોડો ખાડો

વિભાગ ૩ ને. પાથરી વર્ગ

૧૧	પાથરી (કાગળ)	લહેજતદાર પછે સહેજ ખટાશ વાગી	નારંગી જેવો રમ રેવા નહિ	૩૬૦	ખતે મ જ્યો સરમી ફટી ચોખ્ખી છાલ જાડી ખુદ્ધી બાબુનો રંગ લાલ બીજા તરફ લીંગો
૧૨	માખણીયો	મીઠી	પીળા વચ્ચે લાલ રંગની છાત	૨૬૭	પીળાશ પડતો જાન ફટો દેખાય તેવી છાલ પાતળી
૧૩	દાઢમીયો	સહેજ અજ માની વાસ વાળી	રીફા પીળા અંજ પાવાળો	૪૪૬	રંગે લીલા પડતો ઝણિ પડણે જમણો ફરતા ઉચ્ચ ફટી ઉતરી વજેની દાઢમના જેવી ન દેખાય તેવી
૧૪	ગોતરી	અનુપમ અતે લહેજતદાર	પીળાશ પડતો થોડી પા ગમે સખત નહિ	૫૨૮	રંગે લીલા પડતો પળા ખુદ્ધી બાબુએ રાતો રંગ ફટી ઉધી વજેની
૧૫	શીમાણીયો	લહેજતદાર	પીળાશ પડતો	૨૯૮	પીળા ચામડી ઝણિ પડણે જમણો ફરતા ઉચ્ચ ફટી સહેજ દેખાય તેવી

ગુજરાતનો ફળભાગ

આભાની કોષ્ટક રૂપે લુપ્તિકૃત

(૧૦૯)

અનુક્રમ નંબર	ફળ ઝાડનું નામ	ઝોળખ વર્ગ તથા એ ફેડે બના ઝાડો	વાવેતર લાયક જતોનું નામ	લાયક જમીન મે ઝાડની એક વચ્ચેનું અંતર	ફળ ઝાડની એક વિધામાં ફળ ઝાડની સખ્યા	ઝાડ ફેટલા વરશે ફળે છે.
૧	૨	૩	૪	૫	૭	૮
૬	આભો	એના કારડી એશી ચારોળી કાળુ	૧ આફ્રીશ ૨ પાયરી ૩ કનકુટીયો ૪ બાટલી ૫ રૂશ ૬ ગોવટો ૧૫ કાવશાજી પટેલ	ગોરાકુ બેસર તથા સાધારણ કાલી	૨૮	કલમ કીધા પછી ચોથે વરસે અને ગોટલા ચોથો હોય તો સાતમે વરશે

ગાંધીજીનાં સ્મરણપ્રમાણ

૧. ૧૧.૨૦૨૦ ના ૨૨ જાન્યુઆરી (શુક્રવાર)

(૧૧૮)

વાવેતર બીજા ચા કલામથી	ગોઠવા વાવવાની મોસમ	રોપ વાવવાની મોસમ	પાણી પાવાની પદ્ધતિ	ખાતર	ઝાડ દીઠ ફટલો ખાતર આપવું
૬	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
ગોઠવા તથા કલામથી	જેઠ અષાઢ	શ્રાવણ ભાદરવ	ઝાડની ઘટા રોપક ખાતર પે દીતે તેમાં જે ઝાડની હાર વચ્ચે ની નીકળી પાણી આપવું સુગીયાતે સીધું પાણી મળે તેમ કરવું	ઝાંઝીયા રોપ્યા પહેલાં ૧ ભૂંડા ફેલા હાડકાં રતલ ૨૦ ૨ શુવરની ઝાખલી " ૪૦ ૩ ઝાડકાંની પાન " ૨૦ ૪ ઝેરકાંતો પોળ " ૧૦ ૫ તળાવની માટી " ૮૦ કલામ ફેળવા માડ્યા બાદ ૧ ઝાંઝીયું મરેલું ખાતર રતલ ૬૦ ૨ રોપ ૩૦ ૩ હાડકાંતો ભૂંડા ... ૧૫ ૪ ઝેરકાંતો પોળ ૧૦	

ગુજરાતનો ફળભાગ

આખાની કાલકર રૂપે હસીકત (ચલિ)

ફળ લાવવા માટે કાપણી છાંટણી	ફળ સાર સુળીયા ઉધાડાં કરવા તેવા છાંટણી	કષ્ઠ સોસમમાં આડતે આરામ આપવા	આરામતા સુદન	ફૂલ આવવાની સોસમ	જીવન-વ વનર-વ કે રોગ અતેઉપાય	ફૂનપા કુવાની સોસમ	આડ દીઠ ફળ ૩ ઉત્પન્ન	ફળ આડતો બગીચો બનાવતા દર વીધે થતો ખચ
૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
વરસાદની મેસમ વીત્યાબાદ જુની મરી ગયેલી તથા રોમીટ ગળીઆ કાપી સોટી ગળીઆ હોમ તો ઉપર પામર લગાડવો	અક્ટોબર નવેબર એટલે આસો કારતક મહિનામાં સુળીઆ ઉઘાડા કરી સરી ગયેલ સુળ કાપી નાખવાઅને આડતે ઉપર પ્રમાણે ચોગ્ય સુદત ઉઘાડા રાખવા	ચોમાસુ પુર થયા બાદ તુલ	૫ દર દિવસથી ૫થી થ	માગશર પોષ મહીતો ડિસેબરથી જાનવારી	૧ ઉધિન ૨ રાણ ૩ મઘીયા ૪ વાદા ૫ જાજળ આગળ બનાવ્યા પ્રમાણે	વૈશાખ જેઠ મે જ્યેષ્ઠ શ્રવણ	ગ્રાથા વરસથી કદમી આમાનુઉત્પન્ન આડ દીઠ ફળ ૧૦ થી ૧૫ પાચમા પંચવરશેણ દશમા ૩૮૪ વરમથી ૫૮૦ આડ દીઠ ૩૨ થી ૩૧ ૧૦ સધી	પહેલે વરસથી ૩૧ ૧૮૦ બીજે વર્ષે થી ચોથા વરસ ની આખર સધી થતો ખચ તેની વચ્ચે થતા પાકના ઉત્પન્ન નેટલો થાય છે

ગ્રંથસાતનો ફળભાગ

આખાની કોણક રૂપે ઉકોક્ત (માણ)

ફળ આવે ત્યાં સુધી ખાગ્યથાય છે તે	ફળનું શરૂઆત થયા પછી દરવરશે અગર વીધે કરી ખરચ	ફળ ઝાડના ઉમ્મર વરસ	ફળ ઝાડની ઉમ્મર થાય ત્યારે ડરવાની તજવીજ	ફળ ઝાડની રાશતીમાં ફેવી ગીયાનું ઝાકે દાંતના સુધારા કરના	ફળઝાડમાં બે અવસોડન	ફળનો બગ્ગર અને બીજા બ વરથાની સુચના	પૃષ્ઠ
૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૩૦	૩૧	૩૨
કોણક ૨૨ મુજબ	૩૧ ૨૫ થી ૫૦ સુધી	૩૧ ૮૪ થી ૨૦૦ સુધી	૫૫ વરસ	બીજાવરસનો બગીચામાં થાય એટલે બે ઝાડ રાગ્યની નીન લાઇન કરી એ માકન મરોપવા તજવીજ કરશે એટલે જુની ફલનો બલાશ થાય ત્યારે નવામાં ખાતે ફળ આવશે	આખો રોપવાની જગ્યાએ ઝાડના રોપી તેના ઉપર નોંધતી જાતની ફલમચલાવી અને મ લીધે જાતે તેની સલાજ રોપનો	મગ્ગર મારો ફાય તેવા શ હિરની પાસે બગર રેલવ સ્ટેશનની નજીક બગીચા ફાંબદારક છે	ફળ જેવા કી મતી હોય તેવી રીતે તે કામમાં કાળજી રાખવી ખાખાનો રસ પેકરીને ડબા બરવા બદલ તદ્દન શોધ કરી તજવીજ કરવી

ગુજરાતનો ફળમાગ.

૬ આંખો.

નકશાની સમજૂતી

લંબાઈ ૫૮—૨૪૦

પહોળાઈ ૫૮—૧૨૦=કુલ ૨૮૮૦૦ આશરે એક વીધુ આખાના
ઝાડ દરેક ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૩-૫૩ કુલ ઝાડો મળ્યા ૨૮
ગોરની કલમ—દરેક ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૧૫”+૧૫” ફૂટ પાણીની
નીક ઉપરના ઝાડો કમી કાઢ્યા છે કારણ કે મોરના ઝાડને ૬ મોસમે
પાણી આપવાની જેના ફળમાં સડો લાગે છે કુલ ઝાડની સંખ્યા
૩૦ પપૈયા બાર કેળના રોપ દરેક ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૭’-૬”+૭’-૬”
પાણીની નીક ઉપર આ ઝાડો વાવવા કારણકે પાણી સીધાંય તેઓને
ચાલતું નથી કલ ઝાડોની સંખ્યા ૧૫૦ થાય છે બગીચાની પશ્ચિમ
દિશા તથા દક્ષિણ દિશાની માળુઓ પગની રક્ષાય તેટલા સાર એ
બંને તરફ જાડી થઇ શકે એના ઝાડોની મજાડ વાડ કરી લેવી
તેમજ બીજા જનરે બગીચામાં આવી ન શકે તેટલા ૧૩ બગી
ચાને ભરતો બુ બગીચા ગોરની મજાડ વાડ કરવી

ગુજરાતનો ફળખામ.

૭ નાળીએર

૧ ઝાડની ઓળખ વર્ગ અને જાતો

નાળીએરી તાડના વર્ગનું ઝાડ છે અને તે વર્ગમાં તાડ, ખજુરી સોપારી વીગેરેનો સમાવેશ થાય છે

આ ઝાડના તમામ ભાગો ગુણવત્તા ઉપયોગમાં આવતા હોવાથી કાકણુ પ્રદેશમાં તેને કદપવૃક્ષ પણ કહેવામાં આવે છે આ ઝાડનું અસલ વતન હિંદી અને પાસીફિક મહાસાગરમાં આવેલા બેટા છે દરીયા કિનારાની પાસેનો પ્રદેશ આ ઝાડના તમામ ઝાડોને અતિ પસંદ છે તે છતાં એને ખપ દેશ પ્રદેશમાં દિવસે દિવસ વધતો જતો હોવાથી દરિયા કિનારાની અદરના પ્રદેશમાં પણ તેનું વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં થતા માણ્યુ છે અને ગરમ દેશોના ધણાખરા ભાગમાં નાળીએરના મોટા બાગો જોવામાં આવે છે પીનાગ, જાવા, મોરી-સીઅસ, સીલોન વિગેરે ઠંડાણે નાળીએરની જુદી જુદી જાતો ઉગાડવામાં આવે છે પણ આપણા ઉપયોગ માટે મેં જાત જરૂરની હોવાથી તેની માહિતી આપીશુ એક જાત જેને આપણે મનપ્રારી કહીશુ તે મનપ્રાર કનારા ઉપર થાય છે અને બીજી જાત ખાસ કરીને કાઠીયાવાડના દરિયા કિનારા ઉપર થાય છે તેને આપણે લોટણ કહીશુ

૨ જમીન તથા માવજત.

તદન ઝાળી તથા ચીકણી જમીનમાં નાળીએરી થતી નથી કારણકે તેના મૂળોમાં રેષાવાળા ન હોવાથી એવી જમીનમાં સળી જાય છે મરડ તથા કાકરીવળી જમીનમાં પણ એ ઝાડને જોઈએ તેવું પોષણ મળતું નથી જે જમીનમાં જરાપણુ પાણી મળતું ન હોય તેવી રેતાળ જમીન સૈધા ઉત્તમ છે ને નાળીએરીનું મુળ રહેઠાણ દરીયા કીનારા છે એટલે રેતાળ જમીનજ એને સારી રીતે માફક છે

એક વિધા જમીનમાં નાળીએરીના ઝાડ ૨૪×૨૪ ફુટને અંતરે વાવવાથી આશરે ૪૪ ઝાડ વવાય છે ચોમાસાની શરૂઆતમાં નાળીએરીનું વાવેતર કરવાનું હોવાથી ઉનાળામાં ૨૪ ચોવીસ ફુટને અંતરે

ખાડાની નીશાની કરી દરેક ખાડા ૩'૫'૫'૩ માપનો બોલવો અને
એક માસ સુધી ખાડા તપવા દેવા ત્યારપછી ખાડા દીઠ નીચે મુજબ
ખાતર નાખી ખાડા ભરી દેવા

- ૧ હાડકાનો આરીડ કરેલો ભુકા ૪૦ રતન-પહેનો ચર
- ૨ બોરડીના કાટા પાન સાથે એક ટોપલી ૨૦ રતન-મીઠો ચર
- ૩ રાખ એક ટોપલી ૨૦ રતન-ત્રીજો ચર
- ૪ ખડામાંથી નીકળેલી માગી-ગેથો ચર

નોટ—હાડકાનો આરીડ ભુકા ન મળે તે હાડકા ઉગ્ર જાણી
નાખી તે દગલો અગામી દિવસ હાડકા માગી નાખવા અને તેના ઉપર
ચામડીયાને ત્યાંને મોઢા વાળી નકાસતી વધાવવા નાખવો

ઉપર મુજબ તૈયાર કરેલા ખાડામાં મેંડ વગરના ઇંચા માઠ
ધરનાડીયામાં તેજ ને પેશ રાત નાખી પાણીમાં અગર શિ
યાળામાં ખાડા કરતા પહેલાં આખું ખેતર એક-બે વખત એક ઉમુ
ખેડી નામનું એટલે પાણીની નીક્ષાળ વીગેરેની વિશેષ ઇચ્છાથી
આવશે નહિ

૩ ઉત્પત્તિ તથા રોપ ઉત્કેચનાના રીત

રોપના માટે નાળીયરના પ દળી ૨૧૧ કામમાં અનુસરતી
જરૂર છે બગીચામાં મીઠા માટેના નાળીયરના સમાવથી ઉતારી
લેવામાં આવે છે કાચુ કે પીત્ત નાળીયરની પેટે ઉપરથી ફેંકી
દેવામાં આવે તો અદરના આ ન દેવા ૨૮ તે નાળીયર પછી
ઉગતુ નથી તેટલા માટે જાડ ઉપર બોળી નાખી તેમાં નાળીયર
ઉતારનામાં આવે છે આ મુજબ ઉતારેલા ફળોમાંથી જેમાં પાણી
સાધારણ અને હળવાથી ધાતુ જેવો અવાજ થતો હોય તેનું નાળી-
યર ખીજને માટે પસંદ કરવું જેમાં પાણી વિશેષ હોય છે તે કાચુ
નાળીયર હોય છે અને જેમાં પાણી મુન હોતુ નથી તેમાંના ફળોમાં
મરી નયેવ હોવાથી ઉગવાની શક્તિ નાબુદ થઇ ગયેલી હોય છે
બગીચામાં રોપતા પહેલાં નાળીયર ધરનાડીયામાં ઉગાડના મલાહ-
બારેલુ છે તેટલા માટે કુનાના પાણીની નજીક જાયનાળી
જગ્યા પસંદ કરતી એક વિદ્યા જમીનમાં અમરે ચાળોશ ના-
ળીયર આવે છે તેટલા માટે ધરનાડીયામાં એજામાં એજા ઉપ નાળી
યરના રોપ તૈયાર કરવાની જરૂર છે સાથેના નકશામાં બતાવ્યા
પ્રમાણે જમીન માપસર લેતી અને નમામ જમીન દોઢ ફુટ ઉંડી

ખોદી કાઢવી કચર નિદાણુ તથા ઝાકરા વિગેરે જે કાઢ હોય તે બહાર કાઢી નાખવુ પડી જવા આવવાનો રસ્તો છોડી ચોકના આ કારમા જમીનની અંદરની નીક દેઢ ફુટ ઉડી અનાવવી ત્યાર પછી ત્રણ ફુટ જેટલી જમીન છોડી દધ પ્રથમની નીકને સમાર ખીજ તેટલી જ ઉડી અને પહોળી નીક ખોદવી એટલે અંદરની ખાણની નીક પ્રમાણમાં નાની થતી જરો નીક ખોદાઈને તૈયાર થાય એટલે અકધા ફુટ જેટલી માટી દરેક નીકમા પુરી દેગી અને પડી તમામ નીક પાણીથી ભરી બીજે ભાગે પણ પાણીથી ભરી ગમ્પની, ત્યાર પછી ત્રીજે ભાગે નાળીએરે પાણીની ગરજાત કરવી, દરેક નાળીએરે વચ્ચે દેઢ ફુટનુ અંતર ગમ્પનુ અને ઝાડ ઉપર જેવી રીતે લાગેલુ હોય તેવા રિથાતમા તેને નીકની અંદર ઉભુ રાખવુ નાળીએરના માથા ઉપર આગથી ગિરેખ માટી રાખતી નહિ નાળીએરની નીકમા પાણી ફેરવવુ તેજ્જ માટીની ખલી જમીનમા પણ પાણીનો છટકાવ કરવો અને સુધી જમીન ઠંડી ગમ્પના તળવીજ કરવી ધરવાડીનામા નાળીએર ગાહીથી નક્ષત્રના રોપાવ છે તે વખતે તાપ વિશેષ હોય તા દિનમા એ વખત પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો ત્રણ માડાત્રણ મહીના પછી તેમથી પીલો નીકળે છે ત્યા સુધી પાણી વધારે આપવુ પડતુ નથી, પણ પીના નીકળ્યા પદ પાણીનુ પ્રમાણ ઘટાવુ ત્રણ માડાત્રણ મહીના પછી નાળીએરમાથી પીલા નીકળવાની શરૂઆત થયે અને બીજા વગમના જેઠ મનીનામા દરેક પીલો એ ફુટથી ત્રણ ફુટ ઉચે થયે બીજા ચોમાસાની શરૂઆતમા ધરવાડીયામાથી રોપ કઢી દધ જગીયામા તૈયાર કરેલા ખાડામા રોપવા ધરવાડીયામા રો રહે ત્યા સુધી નાળીએરના ખગીયાવાળા નાળીએરનો લુકો (છોતરાનો) તથા એરડીના બોળ બારીક કરીને રોપના ખાડામા નાખે છે રોપ કાઢતી વખતે નાળીએરના મુળને ઈજા નહિ આવે તેવી રીતે રોપ બહાર કાઢવા તેમજ પીલાથી નાળીએરે જરાપણ અળગુ થાન નહિ તેવી રીતે રોપ મહાર કાઢવો, એ જીનમા કોલસા નાખના જે પાવડા નપરાય છે તેવાજ ઘાટના વિલાયતી પાવડા આવે છે પણ તેમા લોખંડની પ્લેટ સહે વાડા વાળેલી આવે છે લોખંડનુ પગર દોઢ ફુટ લાણુ હોય છે, એટલે નાળીએરના રોપને બંને બાજુ એ પાવડા રાખના એટલે મધ્યમા નાળીએરનો રોપ રહે છે, પછી બંને પાવડા ઠંડ સુધી જમીનમા દોઢ ફુટ ઉડા ખોસવા એટલે પછી ધીમે ધીમે બંને પાવડા સરખા ઉપાડવાથી

નાળીએરનો આખો રોપ મુળીયાં તથા માટી સાથે ઉપડી આવશે તે ઉપાડીને ટોપલીમાં મુકી રાખવો. બગીચો વધુ દુર હોય તો માટીની ઢેફની આભુઆભુ કેળના પાન બાધી દોરીથી ઢેફને બાધી લેશે.

૪ બગીચામાં રોપવાની માસમ તથા કરવાની તજવીજ

ઉપર મુજબ નૈવાર કરેનો ઢેફ બગીચામાં લઈ અષ્ટ પ્રથમ જ-જુલેલ વિધિ મુજબ ખાડો ખાતર વીગેરેથી તૈયાર હોય તેમાં ઢેફ બરાબર ખાડો કરવો અને પ્રથમ આખો ખાડો પાણીથી ભરી દઇ પાણી સોસાઇ જાય એટલે બાધેલા પાટા સાથે નાળીએરની ઢેફ ખાડામાં મુકી દેવી અને બાનીની માનીથી ખડો પુરી દેવો. નાળીએરના ઝાડને બગીચામાં રોપ્યા પછી છઠ્ઠા અગર સાતમાં વર્ષથી થ્રુલ આવવાની શરૂઆત થઇ જાય છે, વળી એ ઝાડને હમેશા ઠંડક સારી માફક આવે છે તેટલા સારૂ દર બે ઝાડની વચ્ચે (સાથેના નકશામાં બતાવ્યા મુજબ) બે કેળના રોપ બીજો રોપની વખતે વાવવા ફળનું શરૂઆત થયા પછી કેળ કાઢી નાખવી અને ત્યાર બાદ હવેલા બગીચો નિદાણુ નીચેરે કચરાથી એકબે રાખવા.

૫ ખાતર

બગીચામાં નાળીએરની રોપ્યા પછીના બે ત્રણ વર્ગમ સુધી કેળ ઉપરાંત મકાઈ એરડા જેવા પાંચ લેવાના આવે છે. પણ ત્યાર પછી નાળીએરની પાન મોટા વિસ્તારમાં વધી જવાથી ખીજ પાક થઇ શકતા નથી તેથી ૬૦ ચોમામાંમાં વગવાની શરૂઆત થાય એટલે દર વિધે બે મણુ ગુનાર અથવા શણુ આડા (મે પડા) ઉભા વાગી દેવા અને એ પાકને ફુલ આવે એટલે નમામ પાંડ જમીનની અદર દાટી દેવો. જાવા, મોરીશીઅમ સીનાન બીજે મહારના દેશોમાં જ્યા દરેક પાક માટે રસાયણીક ખાતર વાપરવાનો પ્રચાર માવારણુ છે ત્યા નાળીએરની રોપ્યા બાદ પ્રથમના છ વર્ગમ સુધી (ફળની શરૂઆત થાય ત્યા સુધી) નીચે મુજબ ખાતર ૮૦ નિરે આપવામાં આવે છે.

ગતલ

૧ સફેદ ઝોફ એમોનીયા	૧૦૦
૨ હાડકાનો મારીક ભુકો (બોન મીન)	૧૫૦
૩ સુપર ફોસ્ફેટ	૫૦
૪ કોષ્ટનીટ	૧૦૦

(૧૧૯)

૫ મ્યુરીએટ ઓફ પોટાસ

૫૦

કુલ ૪૫૦ રતલ

ત્યાર પછી જ્યારે ફળની શરૂઆત થાય ત્યારે ઉપર જણાવેલ ખાતર નીચેના પ્રમાણમાં આપવું

	રતલ
૧ સલ્ફેટ ઓફ એમોનિઆ	૧૨૦
૨ બોન મીલ	૨૮૦
૩ સુપર ફોસ્ફેટ	૬૦
૪ કાષ્ઠનીટ	૧૦૦
૫ મ્યુરીએટ ઓફ પોટાસ	૭૦

કુલ ૬૩૦

યુરોપના મહાન લવચ અને લીધે આ તમામ ખાતરોની કિંમત વધુ થઈ ગઈ છે, અને જોઈએ તે પ્રમાણમાં મળી શકતા નથી તેથી આપણા દેશમાં મળી આવે તેવા ખાતરનું પ્રમાણ નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે

	રતલ
૧ એરડાનો ખોળ	૨૫૦
૨ તળાવની માટીની	
ઉપરની પોપડી—	૫૦૦
૩ રાખ—	૨૦૦
૪ ચામડીયાને ત્યાંના મેદ તથા	
સુકાયેલ લોહી—	૧૦૦
હાડકાનો ભુકે —	૧૦૦

૧૧૫૦ રતલ

આ ખાતર ફળની શરૂઆત થયા પછી દર વરમે આપવાનું છે એમાંથી શરૂ થયા પહેલાં નાળીએરના મુળ ઉધાર્ડા કરી ઉપરનું મિશ્રણ ઝાડ દીઠ આપવું અને પછી પાણીની શરૂઆત કરવી એટલે વરસાદ શરૂ થશે ત્યારે ખાતરનો ખરો ગુણુ ઝાડોને લાગશે

૬ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

ધરવાડીઆમા નાળીએરીના રોપને પાણીની મહુ જરૂર પડે છે એટલું જ નહિ પણ પાણી મદદ પ્રથમ વિશેષ મલાળ રામરી પડે છે બગીચામા વાવેતર થયા પછી તે ફળ આવવાની સરખાત થાય તમા મુધા નાળીએરીને વધારાનો વખત છે માટે આ વખતે જો પાણી બરાબર વખતમર આપામા ન આવે તો ફળ આવતા વિશેષ મુદત લાગે છે સાથે ના નકશામા બતાવ્યા પ્રમાણે નાળીએરીને પાણી આપવું નાળીએરીના થડને પાણી ઢાળે નહિ તેરી રીતે પાણી આપવું નાળીએરીના મુળોઆ ખીમ્મ ઝાડના જેવા નથી એટલે તેઓને જમીન બરાબર સપાડી આગળ પુષ્કળ પાણીની જરૂર પડે છે તે સાથે મુળોઆમા પાણી ધણે વખત ભરાઈ રહેવાથી મુળોઆ મરી જઈને ઝાડ મરી જાય છે એટલે જોઈના પ્રમાણમા થોડા દિવસને અંતરે પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો ઇષ્ટ છે

૭ ફળ આવવાની મોસમ અને તે વખતે કરવાની તજનીજ

બગીચામા વાવેતર પછી છઠ્ઠા અગર માનમા વરમની ચોમા- માની ઋતુ ખુબા માદ ઝાડને ફળની શરૂઆત થાય છે એટલે નાળી- એરીના ઉપર જશ્યુબા મુજમ ખાતર આપ્યા સિવાય ખીમ્મ કંઈ ખાસ તજનીજ કરવાની રહેતી નથી

૮ નાળીએરીના રોગ

૧ સીંગડાવાળો ઢાળો ભમરો--આ ભમરો રાત્રે બહાર નીકળે છે અને નાળીએરીની ટોચમા નીકળતા પાન તથા કુપળ કાચી કાઢે છે એટલે નાળીએરીનું ઝાડ વધતું નથી, અને મરી જાય છે નાળી એરીના થડમા આવા કાણુ કરેના જોવામા આવે છે તેમા આ ભમરો ઇંડા મુકે છે અને તેની ચેગ થઈ થોડા દિવસમા તેનો ભમરો થાય છે ભમરાને શોરી કાઢવા માટે જારે થડમા કાણુ માલુમ પડે ત્યારે તેમા લોખડનો તાર ઘોચનો એટલે ભમરો અદર હશે તે બહાર નીકળી આવશે એટલે તેનો નાશ કરવો અને કાણુની અદર એળીયાના પાણીની પીચકારી મારવાથી અદરની ચેગ તથા ઇંડા મરી જાય છે પછી ડામર અગર રેતીથી કાણુ બધ કરી દેવું જુના પડી થાનો બગીચામા જુદી જુદી જગોએ ઢગનો કરી રાખવો એટલે તેમા ઉપરનો ભમરો ઇંડા મુકે તે એકઠા કરી તમામને સગયાની મુકવાથી તેનો નાશ થાય છે

(૧૨૧)

૨ લાલ ધનેડું.

આ ધનેડું લાલ ગગનુ થાય છે અને ઉપરના ભમરા જેટલું નાળીએરીને નુકશાનકારક છે દરેક જાતના પડેલા ધારી અદર આ ધનેડું પોતાના ઇંડા મુકે છે ઉપર જણાવેન ભમરાએ કરેલ કાણુમા તેમજ જુના પાન પડી જવાથી રહેલ જગ્યા તથા નાળીએરીના થડમા તાડી કાઢનારાએ પાડેલ ખાકામા ઇંડા મુકવામા આવે છે ઇંડામાંથી જીવડો નીકળીને ઝાડના નરમ ભાગની અદર પોલાણુ પાડે છે અને જ્યારે ખાઈને પુષ્ટ થાય છે, એટલે તેમાં સમાધી આવ-ર્યા ભોમવેછે પછી વખતસર તેમાંથી ધનેડું નીકળી જઈને પાછા ઇંડા મુકવાની શરૂઆત કરે છે ઝાડમા આથી મેટા પાયા પર સડો લાગવાની શરૂઆત થઈ ગયા પછી ધણી વખતે આ હકીકત આપણને માલમ પડશે તેથી આ ધનેડું ક્યારે નુકશાન કરવાની શરૂઆત કરે છે તે આપણે જાણી શકતા નથી પણ સારા મજબુત તદુરસ્ત ઝાડોને આ જીવડો લાગુ પડતો નથી બગીચામા રોગીષ્ટ ઝાડ માલુમ પડે કે જટ તેનો નાશ કરવો જોઈએ તેમજ મરી ગયેલ ઝાડના થડના કટકા કરી બગીચામા ઠેક ઠેકાણે રાખી મુકી તેમા ઇંડા મુકવા જણાય તો તેનો તુર્ત નાશ કરવો

૩ બડ-રોટ

આ રોગથી નાળીએરીનુ પ્રથમ પાન મડી જાય છે અને તેથી ધીમે ધીમે આખુ ઝાડ મરી જાય છે આ રોગ અમુક જાતના સુક્ષ્મ જીવથી થાય છે પ્રથમ ચિન્હ તરીકે જુના પાન પીળા પડવા માટે છે, અને પછી પડી જાય છે ત્યાર પછી પીન નીકળેનાં પાન ભુરાસ પડેના રંગ ધારણુ કરે છે અને વચ્ચે પાન તપાસતા તે તદ્દન સડી ગયેલ સ્થિતિમા માલુમ પડે છે આ રોગ દેખાવ દે કે તુર્ત તેવા ઝાડો કાપી નાખી તેને બાળી નાખવા જોઈએ બાળી નાખવાનુ કોઈ સાધન ન હોય તો ચુનો બેળની ઉંડા ખાડામા સડી ગયેલ પાન ફાટી દેવુ, રોગીષ્ટ ઝાડ પાસેના જે બીજા પાસે ઝાડ હોય તેના ઉપર “ બોરડો મીઠ્ઠર ” નામની દવા છાટવી. આ રોગ પાસે પાસે ઝાડ રોપવાથી જલ્દીથી થાય છે

૪ મુળીયાનો રોગ

આ રોગના ચિન્હ ઉપરના રોપના જેવાજ છે, પણ જે ઝાડોને ફળ આવે છે, તેનેજ લાગુ પડે છે રોગીષ્ટ ઝાડના પાન પ્રથમ ચીમ-

બાઈ જાય છે ત્યાં પછી પીળા પડી છેવટે કાળા પડી જાય છે. અને ઝાડ ઉપરથી પડી જવા પહેલાં ઝાડની સાથે બટકી પડે છે. જુના પાન ઉપર પ્રથમ અમર થાય છે તોપણ કોઈ કોઈ વખત અદરની બાજુના પાન પીળા પડવા માટે છે ત્યાં પછી નાના ફળ પડી જવાથી શરૂઆત થાય છે અને પછીથી ફલ મુદ્દલ બેમતાં નથી નવીન પાન કદમાં નાના થતા જાય છે અને આખરે વચ્ચેનું પાન સડી જઈ ઝાડ મરી જાય છે મરી ગયેલ ઝાડના મુળીયાના બહારનો ભાગ સડી ગયેલ હોય છે તથા થડની અદરનો ભાગ બે ત્રણ ફૂટ સુધી લાંબુ ગળેને ચેપેન જણાય છે કેટલીક વખતે થડની બહાર પણુ લાલ રંગ ડુડાળા આકારમાં જણાય છે અત્યાર મુખી આ રોગને અટકાવવા કાળા પ્રાંત ઉપાય ગોધી કાઢવામાં આવે. નથી પણ બીજા રોગની માફક રોગી ઝાડને બાળી મુકવું તેમજ લાલ ચએલ ભાગને પણ ઝડે પાડી બાળી મુકવો જે જમીનમાં ઝાડ ઉભું હોય તેના આસપાસ ચુનો ભરવો અને આસપાસ આજુબાજુ બે થી ત્રણ ફૂટના વ્યાસનું ડુંગળી ખોદી કાઢી તે જમીનનો બીજા કામમાં ઉપયોગ કરવો નહિ.

૫ થીઓ રોગ

આ રોગ જે ડી તથા અનિનામને થાય છે તેમાં ચિન્હ તરીકે થડમાં પડેલાં ચીમથી ભૂંસ પડતું પાણી નીકળ્યા કરે છે અને તેથી તે જગ્યા અગળ કાળો ડાઘ પડી જાય છે તપાસ કરતાં એમ જણાય છે જે જગ્યા આગળથી આ પ્રવાહી પદાર્થ નીકળે છે તે ભાગ સડી ગયેલ હોય છે અને તેમાં પાણી ભરેલું જણાય છે. છેવટે બહારનો ભાગ સડી જઈને નીકળી પડે છે અને અદરનો ભાગ જેથી ત્રણ ફૂટ સુધી પોલો પડી જાય છે એટલે સહેજ વડુ પવન આવતાં ઝાડ ત્યાંથી ભાગી જાય છે ઝાડનો રોગીષ્ટ ભાગ વિઘણાવડે ગાંધી નાખવો અને ધાને સળગતા કાંકડાથી નાંખી તેના ઉપર ડામર લગાવવો ધા નીચેથી ઉપર લઈ જવો એટલે રોગીષ્ટ પાણી એકદર બહાર નીકળી જઈ શકે ગાંધી કાઢેલો તમામ ભાગ બાળી મુકવા અગર દાટી દેવો.

૬ પાનનો રોગ

આ રોગ પણ વાનરપતીક રોગને બીજે થાય છે ટાંચ ઉપરના

પાનને પ્રથમ અસર થાય છે અને ત્યારી નીચેના ખીખ પાન ઉપર રોગને ફેલાવે થાય છે વધુ અસરથી છેવટના પનવાળો ભાગ નીચે ઘડબડી પડે છે તે વખતે પાનની નીચેની પાલુએ રોગી નીચની જણાઈ આવે જે ન કેટલીક વખતે પીળા ચાકા જેવાં દેખાય છે થાકા મોટા થાય છે અને ખર્સા ભેગા થઈ જાય છે અને તેનો રંગ મદલાઈને કાળાશ પડતો થાય છે આ રોગવાળા પાન ચીમળાઈ ગયેના હોય તેવાં દેખાય છે અને આખરે જમીન ઉપર પડી જાય છે રોગને લીધે ઝાડની જીવન શોકન નબળી પડી જાય છે અને ફળ મોટા ન થતા પડી જાય છે આ રોગને અટકાવવા માટે ઝાડને આરોગ્યના તરફ પુરતું ધ્યાન આપવું જોઈએ અને પછી ઉપર બોરડો મીઠુચર દવાનો છટકાવ કરવો જોઈએ

૯ નાળીએરીના જુદા જુદા ઉપયોગ

નાળીએરીના તમામ ભાગો આપણા ઉપયોગમાં જુદા જુદા રૂપમાં આવે છે અહીં આ તેમની નીકળતા કાચા પદાર્થો જેવા કે ટોપર ઉપરના છોતરા તથા કાચલી પરોશ ખાને ચઢે છે અને ત્યાં તેના રૂપાતર થઈ વાણી મોઢી કોમ્મને આપણને મળે છે પરદેશમાં એના જુદા જુદા રૂપાતર કેવી રીતે કરવામાં આવે છે તે આપણે હુકામાં તપાસીએ

(૧) છોતરાના રેષા

નાળીએરીના ઉપરના છોતરામાંથી ઉચી જાતના રેષા નીકળે છે એમ કહેવામાં આવે છે કે નાળીએર તદ્દન પાકે તે અગાઉ તેને ઉતારી લઈ રેષા કાઢના, મૈથી ઉત્તમ જાતના રેષા બને છે નાળી એર જેમ જેમ પાકવા ઉપર આવે છે તેમ તેમ તેના રેષાનું કુમામ ઓછો થતો જાય છે તેમજ તેને મડના વધુ વખત લાગે છે દરીઆ કીનારા પાસેની નાળીએરીના રેષા ઉચી કીમતના થાય છે એમ કેટલાકાનું કહેવું થાય છે રેષા કાઢવાની દેશી રીત એમ છે કે નાળીએરીની ઉપરથી છોતરા કાઢી લઈને તેને ખારા પાણીની અદર સાત મહીનાથી તે અદાર મહીનાની મુદત સુધી કઢોવડાવવા ગાળી મુકવામાં આવે છે પછી બકાર કાઢીને સખન ભાગ કુટણાથી છુગે પાડે છે પછી રેષાના જુદા જુદા વર્ગ પાડી પરદેશ ખાને ચઢાવવામાં આવે છે સુવારેવી રીત મુજબ છોતરીને વરાળથી ગરમ કરેલા

તળાવના પાણીમા સડવા માટે રાખવામા આવે છે આથી વખતનો ખચાવ થાય છે જ્યારે રેષા નરમ થાય છે કે મશીનની મદદથી મજા ભાગ જુદો પાડવામા આવે છે આ મશીનમા બહાર નીકળ્યા પછી બીજા ચત્રમા રેષા નાખવામા આવે છે ત્યાં સખત ભાગ પુરેપુરો નીકળી જાય છે પછી બહાર કાઢી સુકવ્યા બાદ રસ તથા કચરો સાફ કરવા સાફ જુદા જુદા ચત્રોમાથી રેષાઓ પમાર કરવામા આવે છે પછી જુદી જુદી લામર્ષ પ્રમાણે રેષાના વાડ પાડવામા આવે છે જે રેષા મેંટ ફાઈનરના નામે ઓળખાય છે તે બારીક રેષાના બનેલા હોય છે તે વણવાના તેમજ દોરડા બનાવવાના તથા પાથરવાની કત્તાન બનાવવાના કામમા વપરાય છે બીજા રેષા જે બ્રસ ફાઇનર નામે ઓળખાય છે તે બરડ રેષા હોય છે અને બ્રસ તથા માદડી તથા પુન્ને વાળવાની માવરણીઓ બનાવવા માફ વપરાય છે છેલ્લા વગના રેષા ગાદના વગેરે ભરવામા વપરાય છે અને છેવટે મારીક રહેલી કુળ તથા કચરો ખાતર તરીકે ઉપયોગમા આવે છે

(૨) કાતરી કરેલ ટોપર

આ ટોપરાના વેપાર મોટા પાયાપર ચાલે છે નાળીઓમાથી કાઢેલા તાંબા કોનગને જુ પાડી કાતરી અગર જુદા મનાવી તે માની ભીનાળ (હાંદીમાં રાખીને) કાઢી નાખવામા આવે છે અને તેથી તે પણા રમત નુરી મગડ્યા મિત્રાય રહી શકે છે તેથી જુદી જુદી જાતની મીઠા બનાવવામા તેમજ બનામની જગ્યાએ પણ તેનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે ગ્રેટબ્રીટન અમેરિકા, જરમની એન્ડ્રીયા, બેજીઅમ, ફ્રાન્સ અને સ્પેનમા તેની આયાત મોટા પ્રમાણમાં થાય છે જ્યાં તાંબુ કોપર મોટા જથ્થામા મળી શકે ત્યાં એનો ઉદ્યોગ મોટા પાયાપર ચાલે છે નીનોતમા આ જાતનુ ટોપર બનાવવાના મોટા કારખાના છે પણ મહારથી આયાત કરેલા ટોપરામાથી ઇંગ્લાંડ, અમેરિકા અને ઓસ્ટ્રેલીયામાં એ ઉદ્યોગ ચાલુ છે

પ્રથમનો ગોળ ચક્ર ફરતી ફરવતથી નાળીયેરની કાચલીમાથી ટોપર જુદુ પાડવામા આવે છે પછી તેના ઉપરને બુગશ પડતી જાલ રદા જેવા ઓળાથી કાઢી નાખવામા આવે છે સાફ કરેલા ટોપરાની પછી એ ભાગમા કાથી કાઢવામા આવે છે અને અદરનુ

છાંપા કાઢી નાખવામાં આવે છે પછી તમામ ટોપરાને એક મશીનમાંથી પસાર કરવામાં આવે છે ત્યાં નો ખારીક જીણો ભુકા નાના કટાંગ અગર કાતરી થઈ જાય છે આ મુજબ તૈયાર થયેલ ટોપરાને જુદી જુદી જાતની શાંતી કાઢેલી યાંત્રીક શક્તિથી મુકાઈ દેવામાં આવે છે તમ કરવાની સાધાગ્રણુ રીત એવી છે કે ઉપર મુજબ તૈયાર થયેલ ભુકાને મોગી તાવડીમાં મુકી તમામ તાવડીયો સુકવવાના ઝોરવામાં ગોઠવવામાં આવે છે પછી તે એક ડાને ૧૧૦૦ ડીગ્રી ફેરનેટ સુધી ગરમ કરવામાં આવે છે વગાળથી ગરમી આપવામાં આવે છે અને બેજવાળી હવા "હાઈ કાઉરામાં" યાંત્રી પખારી મદદ લેવાય છે ટોપરાનો ભુકા વારંવાર દનાવ્યાથી સુકવવાનું કામ જલ્દીથી થાય છે અને તે દુર થયા પાદ તાવડીએને નરમ ઝોર ડાનથી મહાગ કાઢી પાડવામાં આવે છે પછી તેને જુદા જુદા વગમાં ાગીક મધ્યમ અને મોટું જે મુજબ ત્રણ વર્ગમાં કુટ્ટ પાડવામાં આવે છે અને ચીસાનાં પતરાનાળી પેગીમાં પેક કરી પર દેગ ખાને ચઠાવવામાં આવે છે કટાક લેંડે સુકવવાની કોના જાળી થાય તે માફ કોપરા સાથે થોડી ખાંડ અનાર સ્ટાર્ચ ભેગા છે બે વડુ ખાંડ ઉમેરવામાં આવે તો તૈયાર થયેલ માન મગડ થઈ જાય છે આ વધુ સ્વાદ હોય તો માત્ર ચીકણું થઈ જીવામ પડેલો થાય છે અમેરિકામાં દશ ટકાથી વધુ ખાંડ અને પચાસ ટકાથી વધુ સ્ટાર્ચ ઉમેરવાની રાજદામાં મનાઈ છે એક રતલ આવું ટોપર ખનાવવા માટે ત્રણ નાળાએર જાદા છે

૩ ટોપર

આખા નાળાએરના બે ભાગ કરીને અદગનુ પાણી બહાર કાઢી નાખવામાં આવે છે પછી કોપેલી આજુ મુરજ તરફ રાખી તાપમાં તેઓને સાદી ઉપર સુકવવામાં આવે છે વાડા કનાક પછી અદગનુ ટોપર મકાયાઈ જાય છે એટલે જગી અડીવડી તેને જુદા પાડવામાં આવે છે ત્યારપાદ ચાર પાંચ દિવસ સુધી ટોપરાને તડકામાં સુકવવામાં આવે છે તે વખતે તેના તમામ ભાગને તાપ લાગે તે પ્રમાણે તેને ફેંકવામાં આવે છે ધુળ વીગેરેથી રક્ષણ કરવામાં આવે અને સુકવણી વખતે વરસાદ થાય નહિ તો આ મુજબ સુકવવું ટોપર ઘણું સાફ નીવડે છે જ્યાર વરસાદ વિગે તે લીધે તાપમાં સુકવવાની સગવડ થતી નથી ત્યારે સુકવવાને માટે ખીજી રતની મદદ લેવી પડે છે

જુનો રીવાજ એવો છે કે ટોપરાના અડધીયા ૨ વાગીને વાસ સાથે ભેળની નાળીએરીના છોડાથી બનાવેલ દેવતા આગળ વટકાની રાખની આ પ્રમાણે સુકવવાથી વુમાડાથી ટોપર કાળુ પડી જાય છે અને તેમાંથી ઉત્તમ પ્રકારનું તેન નીકળતું નથી બીજી રીત ભઠ્ઠીમાં સુકવવાની છે સાધારણ જાતની આવી ભઠ્ઠી ઉપર છાપડ કરેતું હોય છે અને ભઠ્ઠીના નમીયામાં એક ખાડ ખોદી તેના ઉપર લોખંડનું પતરૂં નાખી પતંગ ઉપર ચોકખી રીતે પાથરવામાં આવે છે અને તેના ઉપર તાજા ટોપરોની વાડી પાથરી દેવામાં આવે છે અને નીચેથી નાળીએરીના છોડા વિગેરેથી તાપ કરવામાં આવે છે તાપના વધતા ઓછા પ્રમાણ મુજબ આ રીતથી ચોરીસથી છત્રીસ કલાકમાં ટોપર સુકવેને તૈયાર થાય છે કેટલેક ઠેકાણે કાંઈ વિગેરે ફળો સુકવવામાં આવે છે તેની રીતથી વડચુમ મશીનથી ટોપર સુકવાય છે તેથી બેધી ત્રણ કનાડમાં ટોપર સુકવેને તૈયાર થાય છે સારી રીતે સુકવેતું ટોપર ગંગે સફેદ સ્વાદવાળું કચરો કે રેતી સીવાયનું અને કટાકાથી ભાગી જાય એવું હોતું જોઈએ પાંચ ટકાથી ઓછી ભીનાશનાળુ ટોપર કઠી પણ બગડતું નથી અને વણા વખત સુધી સારી સ્થિતિમાં રહી શકે છે એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. નાળીએરીની જાત પ્રમાણે ૪૫૦૦ થી ૭૦૦૦ નાળીએરમાંથી એક ટન ટોપર નીકળે છે કે એવો અડમટો કાઢવામાં આવે છે

૪ કોપરેલ

અસલના રિવાજ પ્રમાણે ટોપરામાંથી કોપરેલ કાઢવાની રીત એવી છે કે કોપરાના નાના કડકા કરી નાખી તાપમાં મુકવા એટલે તેલ ઓગળીને છુટું પડે તે એકઠું કરવું અથવા તો ટોપરાને ચક્કીમાં નાખી કુટો કરી જે આવે તેવાર થાય તેને ચારણીમાં સુરજના તાપમાં રાખતા નીચે તેનું એકઠું કરવામાં આવે છે ત્રીજી રીત એવી છે કે પ્રથમ ટોપરાને સુરજના તાપમાં અગર અગ્નિમાં સુકવવામાં આવે છે પછી સુકાએલ ટોપરોને 'પુદી' નાખી લાકડાના પ્રેસમાં દબાવી તેલ કાઢવામાં આવે છે ભુકા કરેલા ટોપરોને ઉકળના પાણીમાં નાખી પાણી ઉપર તેલ તરી આવે તે ઉતારી લેવામાં આવે છે

યુરોપમાં કોપરેલ અદારમી સદીમાં જાહેગતમાં આવ્યું હતું પણ ત્યાર પછી બીજા દોઢસો વર્ષ બાદ તેનો ઉપયોગ સાચું

(૧૨૭)

ખનાવવાનો તેલ તરીકે જણાયો હતો હવે યુરોપ અમેરિકા તથા આસ્ટ્રેલિયામાં કોપરેલ મોટા પ્રમાણમાં ખનાવવામાં આવે છે અને તેમ કરવામાં આધુનિક યાત્રીક શક્તિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે કોપરોની જાત પ્રમાણે તે ઉચ્ચ નીચી જાતનું તૈયાર થાય છે સુર્યના તાપમાં સુકવવામાં આવેલ કોપરોનું તેલ લુખરા રંગનું હોય છે અને જે ટોપરોને સારી રીતે સુકવવામાં આવેલા ન હોય તેનું તેલ નીચી પડિતનું ગણાય છે તાજા ટોપરોમાંથી ત્રીસથી ચાળીસ ટકા કોપરેલ નીકળે છે અને સુકવેના ટોપરામાંથી પ્રમાણસર વધુ ટકા તેલ નીકળે છે સુર્યના તાપથી સુકાયેલા કોપરામાંથી ૫૦ ટકા સુધી ભટ્ટીમાં સુકાવેન ટોપરામાંથી ૬૪ થી ૬૫ ટકા સુધી અને ગરમ હોવાથી સુકાવેન ટોપરામાંથી ૭૪ ટકા સુધી તેલ કાઢવામાં આવે છે હવે ટોપરાને ખારીક દળી નાખી પચથી ૬૦ ડીગ્રી સેન્ટીગ્રેડની ગરમી બે વખત આપવામાં આવે છે એટલે તેમાંનું તમામ તેલ બહાર નીકળી જાય છે ખાડી રહેલ ઓળ ઢોરને (કુધવાળા , ખાવા માટે વપરાય છે તેમાં માતથી બાર ટકા તેલનો ભાગ હોય છે

કોપરેલનો ઉપયોગ

ઉચ્ચ જાતનું તેલ ખાવાના વપરાશમાં આવે છે તે સાફ તેમાંથી પ્રથમ તીવ્ર વામવાળું ભાગ તથા જલ્દીથી ખાટું કરી નાખે તેવા ભાગને કાઢી નાખી સાફ કરવામાં આવે છે ખાડી રહેલ ભાગ સાથુ ખનાવવાના કામમાં વપરાય છે તે સીવાય મીણુખત્તીઓ પણ તેમાંથી ખનાવવામાં આવે છે

૧ નાળીએરીનો ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

(૧) એક વીધાનો રોપ માટે ધરવાડીઆનો ખર્ચ રૂ	૨૫-૦-૦
બગીચામાં ખાડા કરવાનો ખર્ચ	૧૨-૦-૦
ખાતર દર ખાડે દશ આનાનું	૨૫-૦-૦
બીજ મજૂરી ખર્ચ	૩૮-૦-૦

૧૦૦-૦-૦

(૨) બીજા વરસથી છઠ્ઠા વરસ સુધીનો ખર્ચ કેળની પેદાશમાંથી તથા બીજા પાકની પેદાશમાંથી નીકળશે.

(૧૨૮)

(૩) સાતમા વર્ષનો ખચ -

ખાતર	રૂ ૨૨-૦-૦
પાણી	૨૨-૦-૦
મજુરી તથા દેખરેખ .	૧૧-૦-૦

કુલ ૫૫-૦-૦

(૪) સાતમા વરસથી નીચે મુજબ ઉત્પન્ન આને છે -

	રૂ આ પા
૧ ઝાડ દીઠ ટોપર ઉતરે તેની કોમલ	૧૫૦-૦-૦
૨ છોતરા .	૫૦-૦-૦
૩ પાન	૧૦-૦-૦
૪ રેષા	૧૦-૦-૦

કુલ ૨૨૦-૦-૦

ટોપરાનો લાન રૂ ૮૦ એક ખાડા લેમે ગણે છે ઝાડ દીઠ દરમે માસે ૫૬૨ નાળીએર ઉતરે એવી રીતે એક વર્ગમા એક ઝડ ઉપરથી આશરે ૯૦ નાળીએર ઉતરે એવો અડમટા કાઢવામા આવ્યો છે ૧૦ થી ૧૦૦ નાળીએરમાથી એક મજુ ટોપર નીકળે છે ટોપરાનો ૫ નર ભાગ ખેતી થી ઉપર ગહેતો છે એટલે ઉપર જણાવેલ અંકકા અદાજ ધેરણથી આવેના છે

ગુજરાતનો ફળબાગ
૧૧ નાળીઝરીની ફોટક રૂપે લેખીકત

(૧૨૯)

અનુક્રમ નંબર	ફળ આડનું નામ	વગ	વાવેલર લાયકાત- બતોના નામ	નાયક જમીન	જે આડની વચ્ચનું અંતર	એક વીંસામા ફળ આડની સખ્યા	આડ ફટલા વરસે ફળે છે	વાવેલરનો પ્રકાર
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૭	નાળીઝરી	પાતીથી	૧ મનમાર ૨ કણુટક ૩ લોટથુ	રેતાળ	૨૪' + ૨૪'	૪૦	છ થી સાતમા વરશે (મલમાર) અને ત્રી બથી ચોથા વરશે લોટથુ	પ્રથમના રોપ તૈયાર કરીને તે સવા વરસના થાય ત્યારે બગીચામાં રોપવા

ગુજરાતનો ફળબાગ

૧૧ નાળીઝરીની કોષ્ટક રૂપે લેકીકત (ચા.૩)

નાળીઝરી વાવવાની મોસમ	રોપ બગીચા- મા રોપવાની મોસમ	પાણી પ્રાપ્તિ પદ્ધતિ	ખાતરનો પ્રકાર	ઝાડ દીઠ ખાતર	ફળ લાવવા મોટા કાપ થી અગર છાટણી	ફળ સાર મેળવવા કાંવા અને તેની છાટણી	કેષમોસમમાં ઝાડને આરામ મની જરૂર છે
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
જેઠ અથવા	વેશાખ જેઠ	નકશામાં બનવ્યા મુજબ	બગીચાના ખાડામાં ૧ બારીક હાડકા ૨ શોનાપાન ૩ રોપ ૪ બારીક માટી	૪૦ નાળાં ઝર આવાની ૨૦ શરૂઆત થયા બાદ ૨૦ ઝરડાનો ૨૦ બોળ નર ૧૦૦ તળાવની માટી ૧૦ આમડીયાનો મેલ ૨ હાડકાનો બુકા ૨	જરૂર નથી	આમોઆમની શરૂઆત આન પહેલાં દશ ૧-૧૨ થી મેળવવામાં ફરી ત્યાર બાદ ખાતર આપવું	જરૂર નથી
				રતલ ૧૮			

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૧૧ નાળાંએડીની કાષ્ઠક રૂપે લેકીકત (ચલ)

(૧૩૧)

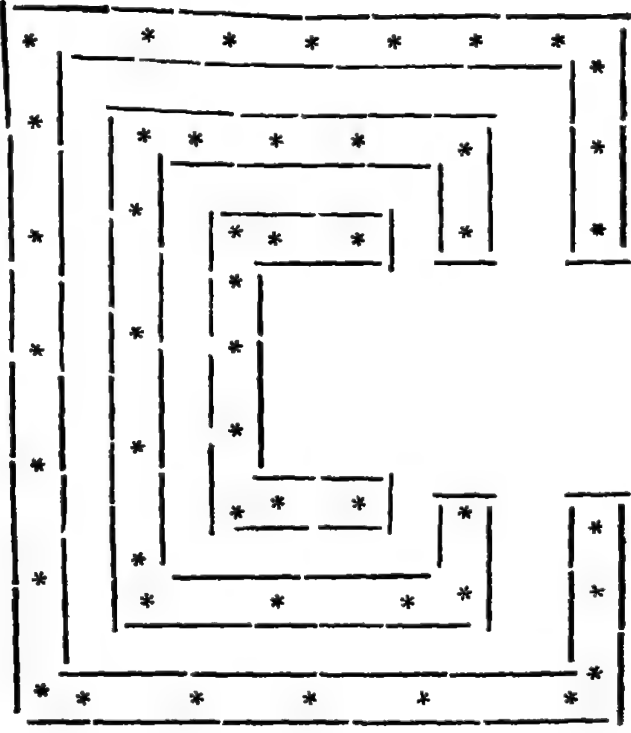
આરામની ક્રીકત	રોયા (ફેલ) એસવાની મોસમ	ફળ પાકવાની મોસમ	ગાડ દીક ફળતું ઉત્પન્ન	ફળ ગાડતો બગીચોબના વતા થતો ખર્ચ	જી જતું તથા રોગ બને ઉપાય	ફળ આવે તો સુધી ખર્ચ થાય છે તે	ફળની શરૂ આત થયા પછી દરે માથે ખર્ચ
૧૮	૧૬	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
૦	એમાસાની મોસમ મા શરૂઆત થાય છે	આખું વરસ ફળ પાકી નેમાર થાય છે.	બબર ભાગ પ્ર માણે ૪ થી ૫ રૂપીયા	૩૧ ૧૮૦ ના આમર	એક કાળો ભમરો બીજનાલકિતેકીરીબી મડરોટ ચાથું મુળા આતો રોગ પામ્મ થડને રોગ છડે યતનો રોગ સાતસેત્તીમાથી ખર્ચ ઉપાય સમજીતીમા બતાવ્યા મુજબ	પ્રથમ વરસે શરૂ આતમા ખર્ચ ૩ ૧૦ ત્યારપછી ફ વરસ સુધી થયા આદ પાકની ઉ ત્પન્ન થતીમાથી ખર્ચ નીડળા આવે છે	રૂપીયા ૫૫

ગુજરાતનો ફળખાગ

૧૧ નાળીઝરીની કાણક ફેરે લેકીકિત (ચાલ)

ફળ ઝાડના બગીચાથી દર વર્ષે આવતી ઉત્પન્ન	ફળઝાડની ઉંમર	ફળઝાડ ઉંમરે ૫ હોય ત્યારથી તબીબી કરવી	સુધારા વધારા	ફળનો બજારફળ સિવાય બીજા બીજાનીય વાપરવામા જની વસ્તુઓ	શેરો
૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧
ફેબ્રુઆરી ૨૦૦ થી ૨૫૦	ચોટી જાતની ઉંમર ૬૦ વરસ હોટલની ઉંમર ૬૫ થી ૭૦ વરસ	મે ઝાડની વચ્ચેના ખાડામા નવીન નાળીઝરી સિવાય વાવના તબીબી વટના વરસથી અમલ કરવી.	હાલ કાલ નાહ	જ્યાં સુધી નાળીઝરી આખા વચ્ચે ત્યાં સુધી રોપકે કાઢવું નાહ	૧ છોતરા ૨ રેપા ૩ કાચલી પાન બળતણ
					૩૨

શ્રીજરાતનો ફળબાગ
 ઉત્તર ૭ નાળીચ્છર ધરૂવાડીયુ

રહેલ ૧"=૪ ફીટ

રોપ વચ્ચેનું અંતર ૧૫ ફીટ

વચલી સડકનું અંતર ૧૫ ફીટ

રોપની સંખ્યા ૭૫

લબાજ ૧૮ ફીટ

ટકી ૧૮ જાળાફીપ

ગુજરાતનો ફળાગ્રાગ.

૭ નાળીએરી નક્શાની સમજૂતી

અંબાઈ ૨૪૦ ફુટ પહોળાઈ ૧૨૦ ફુટ બગીચાનું ક્ષેત્રફળ એક વીંતુ નાળીએરી કુચ આડ ૨૫૦ પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ બન્ને માંજુએ ફળ પવનના અટકાવે માટે રોપવામાં આવે છે. આ બંને બાજુ જે કેળ છે તે નાળીએરી મેડી થયા માદ પશુ કાયમ રહે છે ઝાડોની વચ્ચે નીકે ઉપર જે કેળના રોપ બતાવ્યા છે તે નાળીએરી ફળ આવવાની શરૂઆત કરે કે કાઢી નાંખવાના છે એમાં સામાં ગુચાર અગર સજીનુ વાવેતર કરી તેને લીલા ખાતર તરીકે મેડી નાખવામાં અડચણ આવે નહિ તેટલા સારૂ મની શકે તેટલો ઓછા કેળના રોપ બતાવ્યા છે.

ગુજરાતનો ફળખામ.

૮ કેળ.

૧ ઓળખ, વર્ગ વિગેરે.

કેળનું ઝાડ મગીયાનું મૌદ્ય છે, કેળ મિત્રાય મગીયામાં શોભા આવતી નથી કૃત્રીમ મડપ તથા મલા સ્થાનમાં શોભા માટે કેળના મોટા રોપ ઉમેડી વાવવામાં આવે છે દિ દુસ્થાનમાં કેળની ઘણી જાતો થાય છે તે ઉપરાંત બીજા ગરમ પ્રદેશમાં પણ કેળ ઘણી થાય છે, અને તેનો મોટો વેપાર ચાલે છે બીજા કોઈ અમુક રૂપમાં જ આવે છે પણ કેળાં બારે મામ આવે છે ગુજરાતમાં નીચે જણાવેલી જાતો ઉત્તમ છે —

[૧] સોન કેળાં

દક્ષિણ ગુજરાતમાં આ કેળાનું વાવેતર વધુ થાય છે એની જાલ પાતળી તથા પીળી હોય છે અને સ્વાદે મીઠા હોય છે એ કેળ ઉચી થાય છે તેથી એને પવનથી ઘણું નુકસાન થાય છે

(૨) ખાસડીયા કેળાં

સોન કેળાને મળતી આ જાત છે પણ એ સોન કેળાનાં રોપ કરતાં વિશેષ ઉચા થાય છે એ કેળ સોન કેળ કરતાં ઘણી મજબુત થાય છે કેળા ત્રણ ખુણીયા અને જાડી જાલના હોય છે સોન કેળાના બગીચાના રક્ષણ માટે આ કેળ બગીચાની ચારે તરફ વાવવામાં આવે છે

[૩] લીલી જાલના કેળાં અગર વસંત કેળા

આ કેળ છ પુટથી ઉચી થતી નથી કેળા પાકે ત્યારે લીલી જાલના થાય છે સાધારણ કાળી જમીનમાં આ કેળ સરી થાય છે. આ કેળા બંગડયા સિવાય વધુ વખત રહી શકે છે

(૪) લાલ કેળા

લાલ જમીન જેમાં લોઢાનો ભાગ હોય છે તેવી તેમજ પીળી જમીનમાં આ કેળા થાય છે કાળી જમીન એને અનુકૂળ નથી

૨ લાયક જમીન તથા માવજત

કેળને માટે અનિશ્ચય કાગી, ચીકણી, તેમજ ખારવાળી જમીન મારી નથી સમુદ્રના કિનારા પાસેની તથા નદીની કાપવાળી જમીન એને માટે ઉત્તમ છે મગડીયા તેમજ કાકરાવાળી જમીન એને માટે નથી લિનાશવાળી તેમજ જે જમીનમાં સેન્દ્રિય પદાર્થનો ભાગ હોય તેની જમીનમાં કેળ મપાટામધ વધે છે તદ્દન ગુણે તેમજ પવનના ભારી સપાટા આવતા હોય તેવી જમીનમાં કેળ નથી શકતી થી રેતાળ અને ભેજવાળી જમીનમાં કેળને પાગલિયો સારા થાય છે કેળના અગ્રયા માટે પવનથી નુકસાનની જમીન જ પમદ કરી ખાસ કરીને દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ દિશામાં પવનથી નુકસાન નહિ થાય તેટલા માટે એ દિશામાં જાડ ન હોય તે જ હોય તો રાકે એનાં જાડો જેવા કે શેરડી, પાંગરા મજાક રોપી દેના કેળના મોના બાજુમાં કપામની મારીની ભીત બનાવવામાં આવે જે, કેળ બગાડમાં રાખવા માટે વૈરાગ્ય મળેનામાં તે દિશામાં નુકસાન છે તેવું નાખ મહીનામાં તેને માટે જમીન તેનાર કરી તેમજ નાકસાત ટ એટલે નચ પાંચ થયે અતરે એ કુટ પરેના અને મે કુટ ઉગા (૨ x ૨ x ૨) ખાસ ખોદવા તેમાં તરત ખાતર નાખવાની જરૂર નથી પછી કે શામાં મતાવ્યા પ્રમાણે નીકો કરી દર ચાથે ફિવસે પાણી આપવું વરસાદની ખરેખરી રાક્યાત થાય ત્યાં સુધી પાણી આપવું અને એક સપ્તાહ વરસાદ થઈ ગયા પછી ખેતરને હળવી આડુ ભુ ખેડી નાખવું અને દર રિતે દોઢ મણુ શણુ બીયા છાટી ત્યાં અને જ્યારે શણુને કુલ આવવા માટે ત્યારે જમીનને ખેડી નાખી ગણુના દોઢ આખા જમીનમાં દાટી દેવા, પછી વરસાદ હિયડી જાય ત્યારે નક શાની બીજ પાણુએ મતાવ્યા પ્રમાણે ખામણું કરી કળ દોઢ ખાતર વિષે લખેલા ફકરામાં બતાવ્યા પ્રમાણે ખાતર આપવું

૩ ઉપત્તિ તથા રોપ્યા બાદ કરવાની તજવીજ.

કેળની જગલી જગે હિમાલય તથા દક્ષિણ આફ્રિકામાં મળી આવે છે પરંતુ તેના કેળામાં કાળા બીજ મોટા જથ્થામાં માલમ પડે છે, જેમ જેમ કેળનું વાવેતર વધતું ગયું તેમ તેમ તેમાં બીજની સંખ્યા ઓછી થતી ગઈ, અને હવે કેળમાં એક પણ બીજ થતું નથી પરંતુ તેનો સુક્ષ્મ આકાર માલમ પડે છે એટલે હવે

કેળની ઉત્પત્તિ તેની આસપાસ ઉગેના રોપથી કરવામા આવે છે, કેળને એક વખત ફળ આવે જે અને તે આવી ગયા પછી એક પીચે ૧ રહેવા દબ બધા પીના કાળી નાખવામા આવે કે અને તેના પીચા નવુ વાવેતર કરવાના કામમા આવે છે

૪ ખાતર

ઉપર જણાવ્યા મુજબ કેળ રોપ્યા પછી તુર્ત ખાતર આપવાની જરૂર નથી પણ ચોમામામા શરૂના છોડને ખેડી નાખી જમીનમા દાટી દેવા ત્યારબાદ વરમાદ ઉત્તરયા પછી કેળના નવેસર આમણા કરી તેમા નીચે મુજબ ખાતર નાખવું —

(૧) છાણુનુ મળેલુ	ખાતર ૧૦ ગેર એક ટોપલી
(૨) રાખ	૫ શેર અડધી ટોપલી
(૧) એરડીનો ખાળ	૨ શેર
<hr/>	
૧૭ શેર	

ઉપર મુજબ ખાતર આપ્યા પછી પાણી આપવું અને કેળના આમણાની જમીન સહેજ સહેજ ખેડીને પોચી ગણવી, વચ્ચેની જમીન દેશી હળ અગા આણુન પ્લાટિ (એક ખતતુ બળદથી ચાલેલુ હળ)થી ખેડી પોચી રાખવી રોપ્યા પછી કેળને આડમે મહિને ફળ આવે છે એટલે સાત મહિના થાય ત્યારે ઉપર જણાવેલુ ખાતર ફરીથી ઝાડ દીડ આપવું

વેસ્ટ ઇન્ડીઝ, પોર્ટો રીકો વિગેરે ખેટામા કેળના મોટા મોટા બગીચા કરવામા આવે છે અને હજારો ટન કેળા પરદેશ ચલાવવામા આવે છે, ત્યાં કેળને માટે દર એકરે નીચે મુજબ ખાતર અપાય છે —

(૧) સલ્ફેટ ઓફ પોટાશ	૨૦૦ રતલ
(૨) સલ્ફેટ ઓફ એમોનિયા	૨૫૦ રતલ
(૩) એમીડ ફોસ્ફેટ	૪૫૦ રતલ

૯૦૦ રતલ

પરતુ હાલમા રસાયણીક ખાતરની કીમત વધી ગયેલી હોવાથી આપણા ખેડુતો માટે બલામણુ કરી શકાતી નથી.

૫ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

માથેના નકશામાં બતાવ્યા મુજબ કેળને પાણી આપવું ચો-
માસ વીત્યા બાદ શિયાળામાં દર છઠે અને ઉનાળામાં દર ચોથે
દિવસે પાણી આપવું કારણ કે કેળને ઘણા પાણીની જરૂર છે શેરડી
કરતાં પણ એને વરોષ પાણી જોઈએ છે

૬ ફળ આવવાનો વખત અને ત્યારે કરવાની તજવીજ

આગળ કહી ગયા મુજબ કેળ આઠમા માસથી ફળ આપવાની
શરૂઆત કરે છે, એટલે સાતમે મહિને ખાતર તથા પાણી આપવું
અને આળુઆળુ જે પીના કુટ્યા હોય તે કાઢી નાખવા નહિ તે
કેળતું જોર પીલામાં જતું રહી કેળને સારો પાક આવશે નહિ કેળા
ઉતારી લીધા પછી એક મારો પીલો રહેવા દઈ તેને વધવા દેવો
અને બાકીના પીના કાઢી નાખવા, કેળના થડનો ઉપલો ભાગ જ
ફક્ત કાપી નાખવો એટલે બાકીના ભાગમાંથી પીનાને પોષણ મળશે
અને તે જલદીથી વધશે અને જોરવાનું થશે

૭ ફળ ઉતાર્યા બાદ કરવાની તજવીજ

શહેરની પાસે બગીચો હોય ત્યારે કેળા પકવીને વેચવામાં
આવે છે પરંતુ શહેર દુર હોય ત્યારે કેળાના આખા કાચા બુચખા
ગાડામાં ભરીને વેચવામાં આવે છે શહેરના વેપારીઓ કેળાના
બગીચા ઉપર અજાઉથી રૂઝીઆ ધીરે છે અને પ્રથમથી નક્કી કરેલા
ભાવ મુજબ સેકડે અમુક રૂપીઓથી બગીચાનાજાને હિસાબ ચુકવી
આપે છે કોકણ તરફ કેળાનો બજાર ભાવ સારો ન હોય ત્યારે
કેળાને પકવી સુકવી નાખી વેચે છે તેવાં કેળા બદાવવા
માટે કેળાને ડાગર અગર કોદરાના પરાળમાં પકવવામાં આવે
છે, અને પાકવાની તૈયારી થાય એટલે ઉપરની છાશ કાઢી નાખી
દરેક કેળાને ઘીનો એક હાથ લગાવી ખભુરીની સાદી ઉપર તાપમાં
સૂકવવામાં આવે છે અને રાત્રે ઝાકળ ન લાગે એટલા માટે તેના
પર ઢાકણ રાખી સવારે પાછું કાઢી નાખવામાં આવે છે એ પ્રમાણે
કેળાં સુકવ્યા બાદ દરેક કેળાને કેળનાં પાનમાં વીંટી બજાર માટે
તૈયાર કરવામાં આવે છે પણ જ્યાં સુધી લીલાં કેળા વેચાય ત્યાં
સુધી સૂકવેલા કેળા વેચવા હાયદાકારક નથી

(૧૪૦)

૮ કેળના રોગ, શત્રુ વિગેરે

કેળને અત્યાર સુધીમાં છાજ વુ વિગેરેથી નુકશાન થયેલુ જ છુવામા આગ્યુ નથી કેટલીક વખતે જમીનની સ્થિતિ આરોગ્યતાવાળી ન હોવાથી મુળીઆ મળી જાય છે અને તેમા એક જાતનો વાનસ્પતિક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી મને ત્ના મુડી વચારાનું પાણી નીકળી જાય એવી મરડ કવવી જરૂરની છે સખન પવનથી કેળને નુકશાન થાય છે માટે ઉચી જમીનમા કેળનો બગીચો કરવો નહિ જગલી કુકરો કેળને પહુ નુકશાન કરે છે, અને કેળના રો પાચો ભાગી નાખી કેળાના ઝુમમા ખાઈ જાય છે તેથી કેળના બગીચાની વાડ કુકરો પેતી ન રાકે એવી કરવી જોઈએ

૯ એક વિધામાં થતુ ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

એક વિધાના બગીચાના ખરેખરા ખચ તથા ઉત્પન્નના આ કડા ૧૯૧૨ ની માનમાં તારી કાઢતાં નીચે મુજબ ખચ તથા ઉત્પન્ન શહેરની નજી ના બગીચામા થયુ છે —

ઉત્પન્ન	રૂ ૫૫૦—૦—૦
ખચ	રૂ ૩૨૫—૦—૦

નફો રૂ ૨૨૫—૦—૦

ગ્રીજરાતનો ફળખાગ

૮ ફેબ્રુ

૧૧ ફેબ્રુક ફેબ્રુ હરીકત (ચાલુ)

અનુક્રમ નંબર	ફળખાગનો નામ	વર્ગ	વાવેતર લાયક બંતો	લાયક જમીન	જે આડની વચ્ચે નું અંતર	ઝોનક વિધામા આડની સંખ્યા	આડ ફળવા- ની મોસમ	વાવેતરનો પ્રકાર.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૮	ફળ	×	૧ સોન ૨ ખાસડીયા ૩ લીલી જાલના ૪ લાલ	ગોરાક બેસર	બંને બાજુથી સાડા સાત ફૂટ ૭૬" x ૭૬"	૪૫૭	રોખા પછી આડમે માસે ફળ આવે છે	રોખાથી

ગ્રીષ્મરાતનો ફળખાગ

૮ ફેબ્રુ

૧૧ ફેબ્રુક રૂપે હકીકત (ચાલુ)

રોપા રો પાનવાના રોસમ	પાણી પાનના પદ્ધતિ	ખાતર ઝાડ દીડ ફટક આપવું	ફળ સાર ફરવાની તજવીજ	જીવજવું તથા રોગ શત્રુ વગેરે	ફળ પાકવાના રોસમ	ઝાડ દીડ ફળનું ઉત્પન્ન	ફળ ઝાડનો બગીચા કરતા થતો ખર્ચ (દર ૧૬૬)
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
વનિશાખ	નકશામા	(૧) જાણેવું ખાતર ૧૦ શેર રોપ ૫ શેર ઝોરડાનો ખોળ ૨ શેર ફેન ૧૭ શેર આપવું	રોપા સાત નાસના થાય એટલ ૧૨મા ફાલમમા બ- તાના સુખમ ખાતર ઝાડ ફેન ૧૭ શેર આપવું	પવન તથા જગલી ફે- સરોથી ફળને બાલે નુકશાન થાય છે	ફળ આવ્યા પછી છઠ મહિને	ઝાડ દીડ માવજત તથા મહેનત સુખમ એક કુમળો આગરે (૧૦૦-૨૦૦ ફળ તો) રો ૧થી ૧૫ રૂ. ની ફા	૩ ૩૨૫

ગુજરાતનો ફળભાગ

૮ ફળ

૧૧ ફોલ્ડ રૂપે લેવામાં

ફળનું ઉત્પન્ન દર (વે)	ફળ જાડતો ઉત્પન્ન	બગીચા ફલો વર્ષ સુધી રાખી શકાય	બગીચાની ઉત્પન્ન પુરી થયા પછી કરવાની તબીબ	બગીચા એકદર રીતે લાભકારક છે કે નહીં	સંચાર વધારાની સુચના	શેરો
૧૮	૧૮	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
૨	દરેક જાડતો ફળો આપ્યા બાદ કાપી નખિવામાં આવે છે પણ તેને નવા પોશી કરીને તેની જરૂર લે છે	દશ વર્ષ સુધી	સુદૃઢ બગીચા અગર મકાનના ઉપરાયાપરી પાક લેવા	લાભકારક બીજા ફળ જાડતો બગીચો કરતી વખતે ઘેરઆત	ઉત્તમ જાતના નિ રેગી પીચા લાવવા અને જોળતો ઉપયોગ વિશેષ કરશે	..

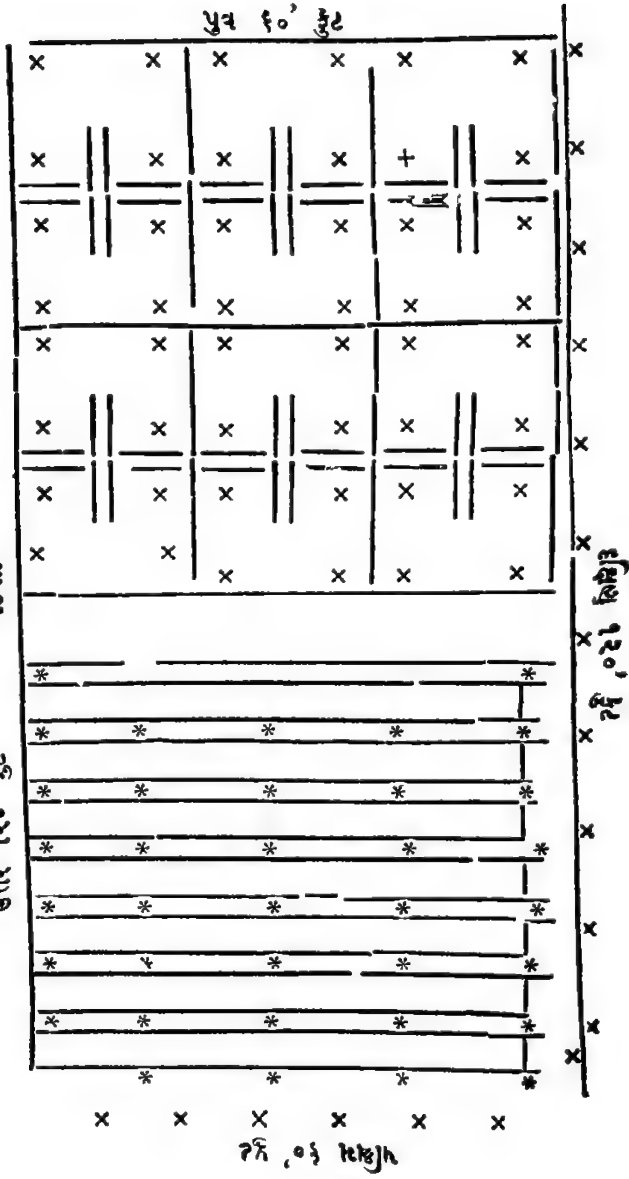
સંકેત ૧' કુલ=૧૧'૬૮

ગુજરાતનો ફળખાગ

૮ ફેળ

નકશો

કુલ ૧૨૦' ફેટ

૧૦ નકશાની સમજૂતી.

૧ નકશો અર્ધા વિધાનો છે

૨ ઉત્તર તથા દક્ષિણ બાજુની લંબાઈ ૧૨૦'

૩ પશ્ચિમ તથા પૂર્વ બાજુની લંબાઈ ૬૦'

૪ ફળ અડધા વિધામાં ૨૫૬

૫ ૧ ખાસડીયા ફળ પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ બાજુએ ૫૧

૬ પ્રથમના ચાર માસ ચુધી ડાળી બાજુએ બતાવ્યા મુજબ નીકળી પાણી પાવું અને દીવાળી પછી જમણી બાજુએ બતાવ્યા મુજબ ક્યારા કરીને પાણી આપવું.

ગુજરાતનો ફળખાગ

૬ પપૈયા

૧ ઝાડની ઓળખ વર્ગ તથા વાવેતર લાયક જાતો

પપૈયાને ઉત્તર ગુજરાતમાં એરણુ કાકડી કહેવામાં આવે છે અને દક્ષિણ ગુજરાતમાં પપમ અમર પપૈયા નામે ઓળખાય છે. ઝાડ છત્રીના આકારનું છેટેથી જણાય છે, પણ પાન પડી જવાથી તેનું ખડખડકું થયું (પાસે જવાથી) માલુમ પડી આવે છે. પાન દાઝાવાળા અને છેવટના ભાગમાં પર્ખા જેવા હોય છે પાનની નમો નમોના ભાગમાં ઉપમેલી હોય છે નર માદાના ઝાડ જુદા જુદા હોય છે અને ફેટલીક વખતે નર અને નારી પુષ્પ એકજ ઝાડમાં પણ જોવામાં આવે છે પણ તેવા છાડને ફળ બરાબર મેસતા નથી. દર સો બીજમાં સુમારે ચાળીશ નર અને સો માદા જાતીના ઝાડ થાય છે એવો આમરો કાઢવામાં આવ્યો છે નારી જાતીના પુન પાનની કુખમાં બેસે છે, અને તેમાં ફક્ત માદા પુષ્પના અવયવો હોય છે નર પુષ્પની ડાંખલીઓ લાખી લાખી વધે છે, અને લીલીના જેવા આકારના પુલો તેને આવે છે પુલોમાં ત્રીજ સુવામ હોવાથી મધ માખીઓ તથા બીજા મધ લેનારા જીવ જતુઓ ત્યાં આવે છે અને મધની સાથે નર પુષ્પનો પરાગ પણ લઇ જઈ માદા પુષ્પમાં તે પરાગ, અગ્નિપણે અર્પણ કરીને માદા પુષ્પ પાસે ગર્ભ ધારણ કરાવે છે કુદરતની કૌશલ એવી વિચિત્ર ખુબી હોય છે કે મધમાખ અમર ભત્રરનર પુષ્પની મુલાકાત લે છે, તેને માદા પુષ્પ પાસે જવું જ પડે છે એવી અણતરી કરવામાં આવી છે કે એકસો માદા ઝાડને સાડે એક નર ઝાડ ફળદાયીની ક્રિયાને માટે પુરતું છે પપૈયાનો વર્ગ ‘ પેપર વસી ’ છે અને તેથી ગુજરાતના કોઈ પણ જાણીતા ફળ ઝાડ સાથે તેને કુટુંબીક સંબંધ નથી, એ ઝાડનું વાવેતર હિંદુસ્તાનમાં ઘણી ખરી જગ્યાએ થાય છે, તેવી વાવેતરની જગ્યાનાર એની જુદી જાતો જુદા જુદા નામથી ઓળખાય છે, પણ તે બદલ હજુ કોઈએ પદ્ધતિસર તપાસ કરેલ ન હોવાથી જાતો વાર નામ નક્કી કરવામાં

આબ્યા નથી. ગુજરાતમાં વાવેતર કરવા લાયક જાતોમાં મુખ્ય ત્રણ જાતને મટે લલામણુ કરી શકાય તેમ છે,

(૧) લોટણ

આ પપૈયાની જાત નામ મુજબ ઉચી થતી નથી, પણ પાચથી છ ફુટ સુધી જ વધે છે અને જમીનથી ખેંચી ત્રણ ફુટને અતરેથી ફળ લાગવાની શરૂઆત થાય છે ફળ વજનમાં એક શેરથી તે પાંચશેર સુધી હોય છે નર તથા માદાના ઝાડ બુદ્ધા બુદ્ધા હોય છે એને વાવેતર કીધા પછી ત્રણ વરસ સુધી સારી પેદાશ આપે છે, ત્યાર પછી તે ઝાડો સારા ફળ આપતાં નથી

(૨) કટક અગર પુરી પપૈયા

આ જાત જમનનાથ પુરી તરફ થાય છે ઉચાઈમાં આઠથી બાર ફુટ સુધી વધે છે અને જમીનથી છ ફુટને અતરેથી ફળ લાગવાની શરૂઆત થાય છે ફળનું વજન સરેરાશ એકથી ત્રણ શેરનું હોય છે પુષ્કળ પવનના સપાટા તથા તોફાનમાં આ ઝાડો જલદીથી ભાંગી જાય છે, તેથી તેવા સ્થળ માટે આ જાત કામની નથી ઝાડ પાંચ વરસ સુધી સારી પેદાશ આપે છે

[૩] સીલોન પપૈયા

આ જાત નીલોન અગર લકામાં થતી હોવાથી તેનું નામ સીલોન પપૈયા આપવામાં આવ્યું છે ન ૧ અને ૨ ની વચ્ચેની આ જાત છે મોટા પાયા ઉપર પપૈયાનો બગીચો મનાવનાર સારૂ અમે આ જાતની ખાસ લલામણુ કરીએ છીએ

૨ લાયક જમીન તથા તેની મશાગત

પપૈયાને માટે પોચી જમીન ખાસ લાયક છે જલદીથી સંપત્તિ પથ્થર જેવી થઈ જતી જમીન તેને અતુકુળ નથી તદ્દન કાળી જમીન તેમાં વરસાદ પડ્યા પછી દમ પદર દિવસ સુધી વરાપ થતી નથી, તેવી જમીન પપૈયાને માટે સારી નથી કકરવાળી જમીનમાં પપૈયા સારી પેઢે વધી શક્તા નથી, ગોરાકુ બેસર જમીન જેમાં રેતીનો ભાગ સારી પેઢે હોય તેવી જમીન સૌથી વધુ અતુકુળ છે વળી એ ઝાડ ખુબ બેજવાળી હવા પસંદ કરતું નથી ચુકી હવામાં એ સારી રીતે વધી શકે છે પપૈયાના મુળીયા બીજા ઝાડોનાં જેવા ન હોવાથી જેમ જમીન પોચી હોય તેમ તેને

સારો વધારો થાય છે, કાકરા તથા તેવા સખત પદાર્થથી મુળીઆની ગતિ અટકાવવામાં આવે છે, અને તેથી જોષ્ઠએ તેટલા પ્રમાણમાં વધી શકતું નથી જે જમીનમાં એ ફળ ઝાડનો બગીચો બનાવવો હોય, તેને ઉનાળામાં એ વખત હળથી ખેડી નાખવી, અને તેના ઉપર રાપ ફેરવ ફેરવ કરીને જમીનની અદરથી ધ્રો, ચીડો જેવા કાચમી નિદાણના છોડનો સમુજગો નાશ કરી, પછી તેમાં દર વીધે આળીસથી પચાસ ગાડા છાણનું સડેતું ખાતર નાખી, આખા ખેતરમાં સરખી રીતે પાંચરો દર્ધ જમીન સાથે બગબર બેળવી દેવું

૩ ઉત્પત્તિ તથા ધરવાડીયું તૈયાર કરવાની રીત

પૈયોની ઉત્પત્તિ બીજમાંથી પ્રથમ રોપ પેદા કરીને પછી બગીચામાં સદરહુ રોપ વાવવામાં આવે છે કુવાની નજીક જરા હિંચાણવાળી જગ્યા પસંદ કરવી અને તેને કાદાળીથી આસરે એક કુટ જેટલી બગબર ખોદી કાઢી અદરથી નિદામણ છોડ વીણી કાઢવા, પછી તેના ઉપર છાણનો એક થર કરી તેને ધીમે ધીમે સળગાવવો, એટલે ધરવાડીયા અદરના તમામ રોગના બીજનો નાશ થઈ જશે પછી સારૂ સડી ગયેતું છાણનું ખાતર તથા આસરે દસ ગતલ એરડીનો ખોળ લઈ, ધરવાડીયામાં જમીન સાથે બેળવી દેવા, અને ત્રણ પુટ લાખા ને ત્રણ કુટ પહોળા ક્યારા બનાવવા, પછી તેમાં એક વિધાના વાવેતર સારૂ ચાર આસ ત જ પૈયોના બીજ લઈ, ધરવાડીયામાં તૈયાર કરેલા ક્યારામાં દરેક બીજ છુટું છુટું પડે તેવી રીતે છાટી દેવા, અને હાથ ફેરવી બહાર દેખાય નહિ તેવા રાખવા પછી તેમાં ધીમે ધીમે પાણી ફેરવવું. જુના બીજને ઊગતા ધણો વખત લાગે છે તેમજ ચાર મહીના ઉપરના જુના બીજ ઊગતા નથી ગણેસ ખીજુના મગીયામાં બીજ ફેટલી મુદતે ઉગે છે તે ખાખતના પ્રયોગમાં એમ જણાયું હતું કે બીજ જેમ તાજા તેમ તેમનામાં ઊગવાની શક્તિ વધુ રહેતી છે અને તેથી તેવાં બીજ વાવ્યા પછી, આઠ દિવસમાં ઊગી નીકળે છે વૈશાખ મહિનાની શરૂઆતમાં બીજ વાવવા અને વધુ સખત તાપ હોય તો થોડા દિવસના અંતરે પાણી આપવાનો વહીવટ રાખવો. એટલે પ્રથમનું ચોમાસુ પુરૂ થયા બાદ શ્રાવણ મહિનાની શરૂઆતમાં બગીચા વાવવાનું કામ શરૂ કરી શકાશે.

૪ રોપવાની ઓસમ તથા વાવેતર કરવાની રીત

બગીચાની જમીન વરસાદથી સારી રીતે પનગી બધ એટલે તેમ નિદાણના છોડ જોડલા ઉત્તરના હશે તે આડ મહિનાની આખર સુધીમાં ઉગી નિકળશે પછી ફરીથી એ વાર ખેડ કરી નાખતી અને તેના ઉત્તર આડો ઉભો રોપ એ વખત ફેરવી જવો, પછી ખેતરને સમાર મારી પાચ પાચ પુટની મે લાકડીઓ મનાવવી, અને દેલી હળથી તે પાચ પાચ કુત્રે અતરે ચામ પાડી જતા એક ચામમાં મે વખત હળ ફેરવવાથી ન લામો પહેળો થશે, ત્યાર માદ એટલે જ અતરે આડા ચાસ કરવા પણ તે વખતે ઉડો ચસ થતા દેવો નહિ જ્યાં એ ચાસ મળે ત્યાં આગળ પપૈયાના રોપ રોપવાનો છે વરસાદ થતો હોય ત્યારે આવી દરેક જગ્યાએ પપૈયાના ત્રણ ત્રણ રોપ એક જગ્યાએ રોપી દેવા રોપવાનો વખત ધણુ કરીને ચાર વાગ્યા પછી સાજતો રાખવો, વરસાદ ઉતરી ગયો હોય તો રોપ રોપ્યા પછી, મે ત્રણ દિવસ સુધી, પાણીનો ટોપો આપવો એટલે છોડ ચાટી જશે એવી ગુણો કરવામાં આવી છે કે મને બાળુ પાચ પાચ પુટના અતરે વાવવાથી એક વીનામાં એક હજાર ચોનીમ રોપ આવશે વરસાદ બધ થાય એટલે પાણી પાત્તાની તજનીજ કરવી જોઈએ

૫ ખાતર

આપણે આગળ જણાવી ગયા તેમ પપૈયાના બગીચામાં ખેડ કરી દર વીરે ૪૦ થી ૫૦ ગાડા જાણુ ખાતર નાખવું, ત્યારપછી ફળ ઝાડને પુલ આવવાની શરૂઆત થાય, ત્યારે ઝાડ દીડ નીચે મુજબ ખાતર આપવું

૧ સડેલુ જાણુ ખાતર	એક ટોપલી શરૂ ૧૦
૨ રાખ	અડધી ટોપલી ,, ૫
૩ સુકા પાન	એક ટોપલી ,, ૨
૪ ચામડીઆને ત્યાંનો જોળ	એક ટોપલી ,, ૨

ઉપર મુજબ ખાતર ઝાડ દીડ, પુલ ખેતવાની શરૂઆત થાય ત્યારે આપવું. અને ઝાવની આજુબાજુની જમીન ત્રણે બેગવી દેડુ. પછી

પાણી વધુ આપવાની શરૂઆત કરવી બગીચામાં ઝાડ રોપ્યા પછી આડથી નવમાસ રહીને પુલ આપવાની શરૂઆત થાય છે એટલે ફળની શરૂઆતમાં ઉપર મુજબ તજવીજ કરવાની છે

૬ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

પૈયશના રોપને ક્યારા બનાવી પાણી પાવામાં આવતું નથી પાણી નકશામાં બતાવ્યા મુજબ, પહોળી નીકાવડે, તેને પાણી પાવામાં આવે છે નીકાની લંબાઇ ખેતરના ઢાળ ઉપર આધાર રાખે છે ખેતરનો ઢોળાવ વિશેષ હોય તો નીકા જેમ બને તેમ ટુકડી રાખવી નીકાની સાધારણ પહોળાઈ એક ફુટની તળીયામાં અને ઉપરના ભાગમાં દોઢ ફુટની રાખવી જે જગ્યાએ ઝાડ હોય ત્યાં નીક પહોળી રાખવી, અને જેમ જેમ ઝાડનો વ્યાસ વધે તેમ તેમ તે પણુ પહોળી કરતા જવી થડની આજુબાજુ માટીનો થર હમેશા રાખવો, કારણકે પાણીના ધોવાણથી ઝાડના મુળીઆ ઉત્ત્રાડ થઇ જાય તો તેથી ઝાડને નુકશાન થાય છે આ કારણને લીધેજ પૈયશને ક્યારામાં પાણી ન પાવાની અમ ભક્ષામણ કરી હતી, નીકમાં પાણી ધીમે ધીમે જાય તો તેથી જમીનની અદર સારો ભેજ ભેજે છે વળી તેથી માટીના બારીક રજકણો ધસડાઈ જતા નથી તેટલા સારૂ નકશામાં બતાવ્યા પ્રમાણે નીકના મો આગળ નીકની ઉડાઇ જેટલા માપના લાડકાના પાટીયા રાખવા, અને તે પાટીઆમાં બાકા પડેલા હોય છે, તેમાંથી જોઇતું પાણી થોડા થોડા પ્રવાહમાં નીકમાં જવા દેવું. શીઆળામાં દર આઠ દિવસે અને ઉનાળામાં છ દિવસે પાણી આપવાને વહીવટ રાખવો

૭ ફળ ખેસવાની માસમ અને તે વખતે કરવાની તજવીજ.

શ્રાવણ મહીનામાં ઝાડ રોપવામાં આવે છે ત્યારબાદ બીજ વરસના ચોમાસાની શરૂઆતમાં ફળ ખેસવાની શરૂઆત થાય છે એટલે એતર વૈશાખમાં બપો ઝાડોને સારો ગોડ આપવો અને પછી પાછળ બતાવેલા ખાતરના પારીઆદમાં જણાવ્યા મુજબ ઝાડ દીડ ખાતર આપવું, અને પાણી બે ત્રણ ઉપરાઆપરી આપવાં, ગોડ કરવાથી મુળીઆની ધોષક (રસ લેવાની) શક્તિમાં તદ્દાવત પડે છે, અને તેથી આખા ઝાડના રસ પ્રવાહમાં ફેરફારને લીધે, તે જુદીજ દિશા લે છે અને ફુલ ઉલ્લસવાની શરૂઆત થાય છે આ વખતે જે ઝાડને ફળ આવવાના છે, તેના પુલની કળીઓ ઝાડના પાનની નજીક બિંધે

છે, અને નર ઝાડમાં તેમ નહિ થતા કૃષ્ણ બેસવાની ડાળીઓ વધેલી જણાશે વળી માદા કરતા નર ઝાડને જલદી પુલ આવે છે દર સો માદાએ એક નર ઝાડની જરૂર રહે છે એટલે ખપપુરતા નર ઝાડ રાખી બાકીના નર ઝાડને કાપી નાખવા આપણે આગળ કહી ચયા તેમ દર એકસો ઝાડે ચાળીસ ઝાડ નર, અને સાઠ માદાના હોય છે. તે હિસાબ ગણીનેજ દરેક ખાડામાં ત્રણ ઝાડ વાવવાની સમવડ આપણે પ્રથમથીજ કરેલી છે હવે આવી રીતે નકામા થયેલ નર ઝાડ ઉપર માદાની ડાળીઓની કલમ ચઢાવવાના અખતરાની શરૂઆત થઈ છે, પણ તેમાં હજુ જોઈએ તેવી ફતેહ મળી નથી અખતરો નીચે મુજબ છે, જે ખાડામાં એક માદા ઝાડ હોય અને બે નર ઝાડ હોય તો નર ઝાડનાં મથાળા કાપી નાખી તે બંનેને માદા ઝાડના થડ સાથે લગાડી બાધી લેવા, એટલે નર ઝાડના છોક જે નકામા જાય છે, તે નકામા જશે નહિ, અને માદા ઝાડને રસ અને પોષણ આપનારા ત્રણ મહો ઉત્પન્ન થશે, પણ આ અખતરો હજુ જોઈએ તેવા ફતેહમદ થયો નથી

૮ ફળનો ઉપયોગ

મોટા શહેરની નજીકમાં બગીચો હોય ત્યારે પાક ફળો ઉતારી લઈ ખજારમાં વેચી દેવા એ સાથી વધારે લાભકર્તા છે રેલ્વેનું સાધન પાસે હોય તો ડાંગરના પરાળમાં અર્ધો પાક ફળો વિટાળી વાંમના કડીઆમાં પેક કરી, રેલ્વે માર્ગે મોટા શહેરમાં મોકલી દેવા તેમ કરવા સવડ ન હોય તો બ્યારે ફળ કાચા હોય ત્યારે ઝાડ ઉપરથી ઉતારી તેને છુદી નાખવા અને જે રસ નીકળે તે શુદ્ધ કરી તાપમાં સુકવવો, એટલે બુખરા રંગનાં બુકો રહે છે તે પેપરીન નામની દવા બનાવવાના કામમાં આવે છે આવા બુકોને ડાખમાં પેક કરી બહાર મોકલવામાં આવે છે

૯ ફળ ઝાડના રોગ

અત્યાર સુધીની માહિતી મુજબ પૈયાના ઝાડને કોઈ જાતનો રોગ અગર જીવજંતુથી મોટા પાયા ઉપર નુકશાન થયેલ જણાઈ નથી ફક્ત ચીકણી જમીનમાં વધુ પાણી ભરાઈ રહેવાથી ઝાડ વધી શકતું નથી, અને મુળાયા સડી જાય છે તેવી સ્થિતી હોય તો પાણીનો નિગ્રાશ કરીને તે સુધારવી.

(૧૫૨)

૧૦ એક વીધામાં થતો ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

ધરવાડીઆ તથા બગીચાનો એક વરસના ખર્ચનો અદાજ દર
૧૬૬ ૩ ૧૫૦ થી ૨૦૦ સુધી થાય છે ઉત્પન્ન ફળનો મોટો આધાર
ફળના બજાર ઉપર રહેલો છે આગળ જણાવ્યા મુજબ એક વિધામાં
સુમારે એક હજાર ચોરીસ ફળગ્રાહ આવે છે એટલે દરેક ગ્રાહ ઉપ-
રથી આઠ આનાની કિંમતનાં ફળ ઉપજે તો એક વિધામાંથી આસરે
૩ ૫૧૨ જેટલી પેદાસ થાય સારી જતના પપૈયા ઉપર ૫૦ થી
૧૫૦ સુધી ફળો આવે છે એટલે ઉપરની જે કિંમત ગણી છે તે
ઓછામાં ઓછી છે ઉંચી જતના ફળ-ગ્રાહો જેવા કે આપા ચીકુ
વીજેરના મદદગાર તરીકે પપૈયાના ગ્રાહને વાવેતર સારૂ અમે ખાસ
લનામણુ કરીએ છીએ

ગુજરાતનો ફળભાગ
૯ પૃષ્ઠા.
૧૧ ફળ આડની કોબક રૂપે હકીકત

અનુક્રમ નંબર	ફળ આડનું નામ	વગ	વાવેતર સાયક્રસાયક જમીન જાતો	સાયક્રસાયક જમીન	એ આડની વચ્ચેનું અંતર	એક વીંછામાં ફળ આડની સંખ્યા	આડને ફળવાની મુદત	વાવેતરનો પ્રકાર
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૯	પૃષ્ઠા	પેપર વસ્તી	૧ લોટજી ૨ કટક ૩ સીલિન	એસર, ગોરાકે તથા કાપવાળી રેતાળ	૫'૫૫"	૧૦૨૪	અગીચ્ચામાં રોપ્યા પછી આડથી નવ મહીને	બીજાથી રોપ હિરપજ કરીને પછી રોપ અગીચ્ચામાં રોપવા

ગુજરાતનો ફળભાગ

૯ પૃષ્ઠા

૧૧ ફળ આપતો ફળદ્રુપ રૂપે લક્ષીકૃત (ચાત્ર)

બીજા વાવવાની મોસમ	રોપ રોપવાની મોસમ	પાણી પાવાની પદ્ધતિ	ખાતર ફળ આપવાની અગાઉ	ખાતર આપ દીઠ ફળદ્રુપ આપતો	ફળ આપે કરવાની તબીબી	જીવજન તથા રોગ શત્રુ	ફળ પાકવાની મોસમ
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
વધીશાખ	આવર્ણની	નીક પાણી	દર વીધે આણીમથી	છાજીનું ખાતર ૧૦ રોપ પ	૩૦ કાષ ખાસ		શીયાળા
દોહીલી	શરેઆતમા	પદ્ધતિથી	પચાસ ગાડા મરેલા	સુકા પાન ૨ આમડીયાતે ત્યાનો કેશળ ૨	તબીબી	નથી	મહા ફાગણ
નકેત્ર			દર વીધે ખાતર	ફલેનું ખાતર			મહીનામા
			દર વીધે આપવું	ફલ ૧૮			

ગુજરાતનો ફળબાગ.

૯ પૃષ્ઠે

૧૧ ફળ આડની કોષ્ટક રૂપે લેકીકત. (ચાલુ)

૧૫૨

આડ દીઠ ફળનું ઉત્પન્ન	ફળઆડનો ખર્ચીઆ બનાવતા ફર મીલે	ફળનું ઉત્પન્ન ફર મીલે	ફળ આડની ઉત્પન્ન	ખર્ચીઆ ફરલા વરસ સુધી રાખવો	ખર્ચીઆની ઉત્પન્ન પુરી થાય ત્યારે કરવા ૧ તબક્કાની	ખર્ચીઆ એકફર રીતે લાભકારક છે કે કેમ	સુધારા સુધારાની સીમા
૧૮	૧૬	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
સરેરાસ રૂ. ૧૦૦ થી ૧૫૦	૧૫૦ થી ૧૦૦	૧૦૦ થી ૫૦૦	૫૦૦ થી ૧૦૦	૧૦૦ થી ૫૦૦	૫૦૦ થી ૧૦૦	૫૦૦ થી ૧૦૦	૫૦૦ થી ૧૦૦
૮ આના							

ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ
ખર્ચી નેમ

લાભકારક છે
પણ ખર્ચી આધાર
ખર્ચીની રૂપ
ઉપર છે

પાંચમા વરસની
સરેરાસમાં બે
આડ વચ્ચે નવીન
રોપ રોપવા

વધુમાં વધુ
પાંચ વરસ

ત્રણ વરસથી
પાંચ વરસ સુધી
સરેરાસ

૧૦૦ થી ૫૦૦

૧૫૦ થી ૧૦૦

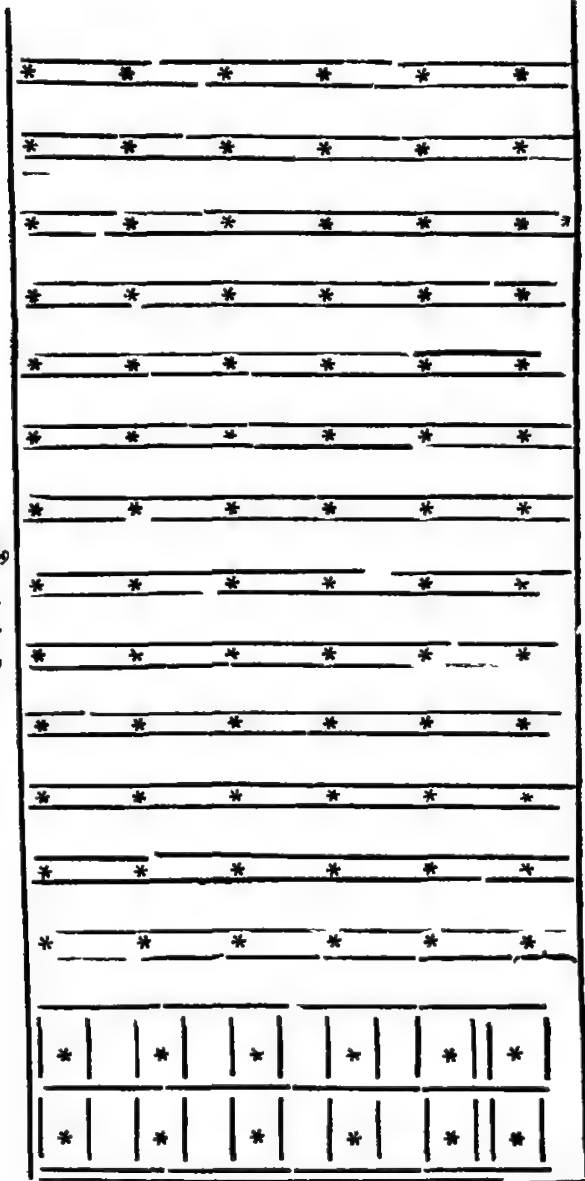
૧૦૦ થી ૫૦૦

સીલ ૧" કિંચ = ૧૦ ફુટ

ગુજરાતનો ફળખાગ

૬ પૃષ્ઠ

ઉત્તર ૮૦ ફુટ

(૧૫૭)

૧૨ નકશાની સમજૂતી

- ૧ ઉત્તર તથા દક્ષિણ બાજુની લંબાઈ ૮૦ ફુટ છે
- ૨ પૂર્વ તથા પશ્ચિમ બાજુની પહોળાઈ ૨૦ ફુટ છે
- ૩ નકશામાં બતાવેલા પ્લોટ ૧ વિધાનો છે
- ૪ હાલ બતાવેલા નકશામાં ૧૪૫ ઝાડો બતાવ્યા છે
- ૬ * પપૈયાના ઝાડ છે
- ૬ x ચોકડી નિશાનીવાળા ઝાડો ફેળના છે દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ બાજુથી પવનના રક્ષણ માટે એ ઝાડો વાવવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે
- ૭ ડાબી બાજુએ ગોળ કુડામાં બતાવ્યા છે, તે ઝાડો સપુષ્પ સ્થિતિએ પહોંચે ત્યારનો દેખાવ છે
- ૮ જમણી બાજુ શરૂઆતની નીકા બતાવે છે
- ૯ પપૈયાના દરેક ઝાડ વચ્ચેનું અંતર ૫' + ૫' ફુટ છે
- ૧૦ ફેળની વચ્ચેનું અંતર એથી અરધું રાખ્યું છે.
- ૧૧ આ નકશાનો સ્કેલ એક ઇંચમાં દશ ફુટનો રાખ્યો છે

(૧૫૮)

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૧૦ અજર

૧ ઝાડની ઓળખ વર્ગ તથા જાત વિગેરે

અજરનું ઝાડ યુફોર બી એ સી વર્ગનું છે અને તેને પીપળા ઉમરો વીગેરે ઝાડો માથે ટૌટું મીક સખધ છે એ ઝાડ દશ પાર કુટથી વધારે ઉંચું થતું નથી અને તેની ડાળીયો મૂળ થડમાથી નાકળે છે એટલે એનું થડ જડાણમાં જોડાયે એટલું વધતું નથી અજરની જાતોના નિષ્પ તરફ હજી જોડાયે એટલી જોડાણ થતું નથી એટલે બીજા ફળ ઝાડોની માફક એની જાતો જુદી પાડવામાં આવી નથી પણ જ્યાં ઝાડ થાય છે તે જગ્યાનું નામ સાથે જોડવામાં આવે છે જેમકે ખેલગામ અજર, મહરાનપુર અજર બનાગમ અજર, પુના અજર વિગેરે

૨ જમીનની જાત તથા માવજત

અજરની જગલી જાતો પાણીના જોળાની બાજુમાં નુદતી રીતે ઉગેલી માનુષ પડે છે તેથી એ ઝાડને માટે ચુનાવાળી તેમજ ભેજવાળી જમીન ઉત્તમ છે તદ્દન કાળી જમીનમાં (ભરૂં તથા ઝાન મની) એ ઝાડ સારી રીતે થઈ શકતું નથી તેમજ ગોરાકુ જમીન પણ એ ઝાડને અનુકૂળ નથી રેતાળ જમીનમાં પુરતી સંભાળથી અજર સારી રીતે થાય છે જ્યાં ચુનાનું પ્રમાણ તદ્દન ઓછું હોય છે ત્યાં પણ એ ઝાડ ફલદાકારક નથી ઉત્તર ગુજરાત એટલે પાલણ પુર સ્વસ્થાનમાં અજરની જગલી જાતો જથ્થામય જોડામાં આવે છે એટલે એ જમીનમાં અજરની ફળવાએલી જાતો પણ થઈ શકશે એવું અમારું અનુમાન થાય છે અજરના મુળ ધણી ઉંડા ન જતા હોવાથી એના માટે ધણી ઉંડા ખાડા ખોદવાની જરૂર નથી પણ અદર પુટ એટલે દશ દશ હાથને છેટે એ પુટ સમયોરસ ખાડા (૨' + ૨' + ૨') ખોદવા આ ખાડા એપ્રિલ મે (ફાગણ ચેત્ર) માસમાં ખોદી ઉઘાડા રાખવા, અને ચોમાસાની શરૂઆતમાં દરેક ખાડામાં નીચે મુજબ ખાતર નાખવું

૧ છાણુ સડેલુ ખાતર	૧૦ શેર
૨ રાખ (અરધી ટોપથી)	૫ શેર
૬ માછનાનુખાતર અગર ચામડીઆને ત્યાનો નકામો ભુકા	૫ શેર

૨૦

ઉપર મુજમ ખાતર નાખીને ખાડા ભરી રાખવા અને શ્રાવણ માસમા એમા અજીરના તૈયાગ થયેના રોપ રોપવા

૩ ઉત્પત્તિ તથા વફવાડીયામા ડરવાની તજનીજ

અજીરની ઉત્પત્તિ કટીંગ નાખવાથી થાય છે આપણે આગળ જોશુ તેમ અજીરના ઝાડને વર્ષમા એ વાર પ્રતીગ એટલે શાખત-રાશી અથવા સેરવાની ક્રિયા કરવી પડે છે ફેમડ મારી એટલે માહ માસમા અને સપ્ટેમ્બર એટલે ભાદરવા માસમા એકેક વેત જોટના એક આગળ જાડાઇના કટકા કરી તેને નીચે મુજમ તૈયાગ કરેલા ધરવાડીયામા અડધે સુ'ની ત્રામા દાટી દેવા અને જોઇતુ પાણી આ પતુ એટલે માહ મહિનામા નાખેના કટીંગ જુનાઇ એટલે અષાઢ શ્રાવણમા ખેતરમા રોપવા લાયક થશે ભાદરવામા નાખેના કટીંગ પશુ જુલાઇમા જ રોપવા

એક રિવાજના પ્નોટમા અજીરના વાવેતર માટે દશ પુટ લાખો અને દશ પુટ પહોળો ક્યારે બનાવવો એ ક્યારે બનતા સુધી આમા મહુડા અગર એવા કોઇ બીજા ઝાડનાં છાંયડા હેઠળ બનાવવો ક્યારાને એક હાથ ઉડો ખોદી સડુ ધામ તથા અડાયા નાખી સળગાવી દેવો પછી નીચેનો એક થર નળીયાના નાના કટકાથી કરી ખાડો તજાવની માટીની પુરી દેવો અને છેક ઉપર મકરાની લીડીનો ભુકા કરી પાથરી દેવો પાણી પચવાથી ખાડાની માટી પોચી થશે પછી તેમા અજીરનુ કટીંગ લઇ અડધી આખો ખેહાર અને અડધી અદર ગહે તેમ ત્રમો રોપવો કટીંગનુ માથુ ઉતર દક્ષિણ રાખવુ અને રોજ પાણી પાવુ એકાદ મામ પછી કટીંગની આખો ઉધડી જશે તે વખત એરડીયાના એક મશુ ખોળ-નો મારીક ભુકા કરી ધરવાડીયામા છાટી દેવો એથી ઉતર વિએરેનો ઉપદ્રવ મટશે અને કટીંગ જોર પકડશે

૪ બગીચામા રોપવાની મોસમ તથા વાવેતરનો પ્રકાર

શ્રાવણ મહીનામાં જ્યારે વરસાદ ઝરમર ઝરમર વરસે તો હાથ

ત્યારે અજરના રોપ ખેતરમાં રોપવાને ઉત્તમ તક મળે છે દરેક રોપ મુળીયાને ઇજા પહોંચે એવી રીતે માટી સાથે ઉપાડવો અને જ્યારે વાદળા થઇ ધીમે વરસાદ શરૂ થાય ત્યારે તેયાર કરેલા ખાડામાં અજરનો રોપ વાવવો વિનાયતી પાવડાના આકારની હાથ-ખુરપીઓ અને હાથમાં અંકેક રાખી રોપની આજુમાજુ ખોસવાથી રોપ માટી સાથે ઉખડી આવશે અને તેજ સ્થિતિમાં રોપને ટોપલામાં મુકી ખેતરમાં લઇ જઇ વાવી દેવો એમ કરવાથી મુળને કશી ઇજા લાગશે નહિ

૫ મુનીંગ અગર શાખત રાશી

આગળ પ્રમાણે અજરનો રોપ ખગીયામાં વાળ્યા પછી તે વધવા માટે ત્યાર પછી બાર મહીને એટલે બીજા વરસના જેઠ મહિનામાં મુનીંગનું કામ શરૂ કરવું જમીનથી દોઢ બે ફુટ ઉચુ થઇ રાખી ઉપલો લામ કાપી લેવાથી તેમાંથી બીજા ડાળીઓ કુટશે, તેમાંથી મજબુત ડાળીઓ કાપી નાખવી એટલે તેમાંથી જે ડાળીઓ નીકળશે તેને ફળ આવવાની શરૂઆત થશે ફળ આવવાની ડાળીઓ ઘણી લાખી વધે છે (દશ બાર ફુટ સુધી) અને તેમાં ઉપર જ ફળ આવે છે ૨૨ વરસે મુનીંગની ક્રિયા ચોમાસાની શરૂઆતમાં કરવી એટલે નરીન પુટ શ્રાવણ માસમાં થઇ આમો-કારતક માસમાં ફળ આવશે તે ફળો ફાગણ ચૈત્ર મહિનામાં ખાવા લાયક બનશે ફળ ઉતારી લીધા બાદ ફળ આવેલ ડાળી જનાથી નીકળી હોય ત્યાં ત્રણ આપ રહેવા દઇ બાકીની ડાળીઓ ચોમાસાની શરૂઆતમાં કાપી નાખવી અને તે થડમાંથી નવી ડાળીઓ નીકળશે તેને ફળ ખેસશે. ખામ ધ્યાનમાં રાખવું કે પદ્મનિમર અને નિયમીત મુનીંગ કર્યા વગર અજરને ફળ આવતાં નથી તેમજ જે ડાળીઓ ફળ આવી ગયા હોય તે ફરીયા ફળ ખેસતા નથી પરંતુ તે ડાળી ધીમે ધીમે મુકાઇ જાય છે

૬ ખાતર

અજરને ફળ આવવાની શરૂઆત થાય ત્યાં સુધી આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ખાતર આપ્યાથી બીજા વખત ખાતર આપવાની જરૂર રહેતી નથી પહેલી વખત ફળ આવી ગયા પછી એટલે બૌશાખ જેઠ માસમાં ઝાડને આરામ આપવો જોઇએ તેથી ફળ ઉતારી લીધા પછી ઉપરના ફકરામાં જણાવ્યા મુજબ આખા રાશી કરવી અને

ઝાડની આબુમાણુ એક ડુટ ઉંડુ ખોદાણુ કરી મુળીઆ ઉઘાડા કરવા.
જળાવાળાં જીણા મુળીયા કાપી નાખવા અને બીજાં મુળીયા એક
અડવાડીયાથી પદર દીવમ સુ'ની ઉઘાડા રાખવા ત્યાર પછી ઝાડ દીઠ
નીચે પ્રમાણે ખાતર આપવું

૧ સહેલુ છાણુનું ખાતર	૧૦ ગેર એક ટોપલી
૨ રાખ	૫ „ અડધી „
૩ હાડકા તથા આમલી શખ્ત રાશી વખતની ડાળી તથા પાંદડાંને સડાવી તૈયાર કરેલું મિશ્રણ	૫ „ „
	૨૦ „ „

૭ પાણી પાવાની પદ્ધતિ

ઉપર મુજબ ખાતર આપી વરસાદ થાય ત્યાં મુ'ની ઝાડને
પાણી આપ્યા કરવું

અજીર ઉબળુ પ્રકૃતિનું ઝાડ હોવાથી તેને પાણી પવાની ખામ
જરૂર છે કુદરતી રીતે ઉગેલા આ વગના ઝાડો તપામતા જ્યાં
હમેશા પાણીનું ઝરણું આર નદીના પ્રવાહ હોય છે ત્યાંજ નખવા-
બધ ઉગેના માલમ પડે છે અજીરના મુળીઆ થડ આગળ જ
વધતા હોવાથી એ ઝાડની થડ આગળની જગ્યા હમેશા પાણીથી
ભરપુર રાખવી પડે છે એટલે એ ઝાડને ડુડાગાથાં પાણી આપવાથી
ઘણો ફાયદો થાય છે પાણીની દરેક નકના મ્હો આમળ માપપર
પાટીયુ રાખવું એટલે જોઈતા પ્રમાણમાં ઝાડને પાણી આપી
શકાય પાણી પાવાની પદ્ધતિ સાથેના નકશામાં બતાવી છે

૮ ફળ આવવાનો મોસમ તથા તે વખતે કરવાની તજવીજ.

અજીરને ફળ આવવાની બે મોસમ છે ચોમાસામાં જે ફળ
આવે છે તે રવાદે સહેજ ખાટા હોય છે અને મિગડ પણુ વિશેષ
હોય છે એટલે તેનો જોષએ એટલો ભાવ આવતો નથી બીજી
મોસમના ફળની શરૂઆત શિયાળામાં થઇ ઉનાળામાં પાકે છે આ
ફળ સ્વાદિષ્ટ હોય ભાવ સારો આવે છે તેથી બગીચાવાળાએ
ચોમાસાની શરૂઆતના શખ્ત રાશીની ક્રિયા કરી ખાતર આપવું
એટલે ચોમાસામાં નવી ડાળીઓ નીકળશે તે ડાળીઓને પુરતા
પ્રમાણમાં ફળ લાવવા સારૂ નીચે પ્રમાણે તજવીજ કરવી જાહેરવા-

આસો માસમા જાડને પાણી આપવું બધ કરવું અને એક અઠવાડિયાનો આરામ આપી મુળ ઉધાડા કરવા અને આગળના ફકરામા બતાવ્યા પ્રમાણે દરેક જાડને ખાતર આપી પાણી આપવા માડવું એથી કારતક મહિનાની શરૂઆતમા ફળ આવવાની શરૂઆત થશે

૯ ફળની વ્યવસ્થા

અજીર પાકે છે ત્યારે કાગડા, કાબર તથા વનવાગરા ઘણું નુકસાન કરે છે એટલા માટે ખજુરા અગર તાડના પાનની નાની ટોપલીયો બનાવી ફળ ઉપર ઢાકી દેવી અગર ખાખરાના પાનનો પડીઓ બનાવી ફળ ઉપર બાધી દેવો અજીર અર્ધ પરીપકવ થાય ત્યારે જાડ પગથી જિતારી વાસના કરડીયામાં પ્રથમ અજીરના પાદડાં પાથરી તેમાં ભરી દેવા ઉપર થોડા પાન મુકી બધ કરી મોટા શહેરમા મોકલવા બીજી રીતે ફળ મોકલવાથી ઘણો બિગાડ થાય છે અને ઉપયોગમાં આવતા નથી. ૧૫જી ત્યા ફળ પાક્યા પછી તુર્ત જોમાસુ શરૂ થતું હોવાથી ૨ સુકવવાનો વખત મળતો નથી તેમજ હવામા જોષએ તે કરતા વધુ ભેજ હોવાથી બીજા દેશોની માફક આપણે અજીર સુકવી શકતા નથી પુનાની આજુબાજુ અજીરની ખેતી થાય છે ત્યા લોકોએ ફળ સુકવવા ઘણું પ્રયત્ન કર્યો છતાં પણ હજી ફતેહમદ થયા નથી

૧૦ એક વિધામા થતો ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

દરેક જાડ પદર પદર પુટને અતરે રોપવાથી એક વિધામા ૧૨૦ જાડ આવશે એટલે ફળ આવવાની મોસમ સુધીમા દર જાડ દીઠ સરેરાશ રૂ ૨ નો ખર્ચ થાય છે એટલે એક વિધામા રૂ ૨૪૦ નો ખર્ચ થશે ફળ આવવાની શરૂઆત થયા પછી દર વર્ષે રૂ ૨૦૦ થા ૪૦૦ સુધી ઉત્પન્ન આવે છે

ગુજરાતનો ફેબ્રુઆરી
૧૦ અભર ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬ રૂપે લેખીકિત

અનુક્રમ નંબર	ફેબ્રુઆરી નામ	વર્ગ	વાર્ષિક લાભક જાતો	અંતર અંતર	વિધાના ફેબ્રુઆરી
૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧૦	અભર	યુ ફેબ્રુઆરી અ સી	ખાસ જાતો બ્રિટિશ ખાસવામાં આવી નથી	૧૫×૧૫ ૫૬૨ ફૂટ અને બાજુ	૧૨૦

ગુજરાતનો ફળભાગ

૧૦ અભિરૂ

દગ આડની ફાલક રૂપે લકીકત (ચાલુ)

(૧૧૪)

લાયક જમીન	વાવેતરનો પ્રકાર	રોપ કરવાની મોસમ	રોપ વાવવાની મોસમ	પાણી પાતની પદ્ધતિ	આડ દીઠ ખાતર
૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
તદન કાળી સીવા યતી બધી જમીન અનુકુળ છે	કરીગથી ધરત્રાડી- યામા રોપ ઉછરીને	પુનીગ કરતી વખતે ને ડળાયો કાપવામા આવે છે તેના રોપ કરવાથી ઓછા ખર્ચ થાન છે રોપ મોસ- મા રોપ કરવા	અષાઢ	ફાળાથી પાણી પાણી નેમુએ	વાળ્યા પહેલા ૧ અણનુ ખાતર ૨ નાખ માજ્જાનુ અગર ચામ ડીમાને ત્યાનો ભુકા ફળની શરૂઆત થાય ત્યારે અણનુ ખાતર રોપ હાડકા વિગેરે

ગુજરાતનો ફળભાગ
૧૦ અબ્દર
ફળ આડની ફાલક રૂપે હકીકત (આકૃતિ)

ફેદશે દિવસે પાણી આપવું	પુનીગ શાખત રાશી	ઝાડને ફળ આવવાની મોસમ	જીવજીવિ તથા રોગ	ફળ પાકવાની મોસમ	દરેક આડનું ઉત્પાન
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧
શીયાળામા છ દિવસે ઉનાળામા ચાર દિવસે	અશકત તથા નમળી ડાળીયો કાપી નાખવી મનજીત ડાળીયોની આખમાથી જે ડાળીયો ફેદશે તેને ફળ બેસશે	અશ્વિન કારતક	હજી સંધી ચોક્કસ રોગ જણાશે નથી	અષ્ટિ વનશાખ	૨ ૩ થી ૪

(૧૬૭)

૧૨ નકશાની સમજૂતી

- (૧) સાથે નકશામાં એક ત્રિવાનો પ્લોટ બતાવવામાં આવ્યો છે
- (૨) પૂર્વ તથા પશ્ચીમ બાજુની લંબાઈ ૧૨૦ ફુટ અને ઉત્તર તથા દક્ષિણ બાજુની લંબાઈ ૨૨૦ ફુટ
- (૩) ઝાડની કુલ સંખ્યા ૧૨૦ જેટલી થાય છે
- (૪) બગીચાની શરૂઆત થાય ત્યારે નકશાની જમણી બાજુએ બતાવ્યા મુજબ પાણી આપતું પછી ધીમે ધીમે ઝાડની બાજુની નીકે પહોળી કે વી અને છેવટે ડાબી બાજુએ બતાવ્યા પ્રમાણે પાણી આપવાની પદ્ધતિ રાખવી
- (૪) અજરને પવનથી નડવાન થતું નથી તેમજ એની સાથે બીજા ફળ ઝાડ પછી થતા નથી ઝાડની દરેક બાજુનું અંતર ૫ ફુટ જેટલું એટલે દરેક હોય છે
- (૬) મગીચામાં રોપતું ત્રાવેતર કર્યા પછી બે વરસ સુધી વચલી અણીમાં શાક લાગુ વાવી શકાય છે

(૧૬૮)

ગુજરાતનો ફળખાગ

૧૧ દાડમ

૧ એક ઝાડની ઝાળખ વર્ગ તથા વાવેતર લાયક જાતો

અનાર અગર દાડમનું ઝાડ દસ પાર ડુટથી ઉંચું વધતું નથી તેના પાન નાના લીસા અને ચળકતા હોઈ ઘટ લીલા રંગના હોય છે ઝાડનો મુગ સ્વભાવ કાંટાળો નથી, પણ પાનની બાજુની નવીન નીકળતી ઝાળીઓ વધારો કરનારે બદલે દુકા અશ્વીરાળા કાટાના રૂપમાં ફેરવાઈ જાય છે ફળનો રંગ લાલ અને ગુલાબી એ બેની વચ્ચેનો હોવાથી આ રંગને દાદમી રંગના નામથી જુદો ઝાળખવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે એક ફુલમાં નર તથા માદા પુષ્પનો સમાવેશ થાય છે પણ બીજી એકદ બે જાતો એવી છે કે તેમાં ફક્ત નર પુષ્પ જ આવે છે આ જાતો બગીચામાં શોભાને માટે વવાય છે કારણ કે તેને ફળ આવતા નથી ગુજરાતના ફળખાગમાં વર્ણવેલ કોઈ પણ જાત માથે દાડમનું ઝાડ કુટુંબીક સબ્બ રાખતું નથી તેમજ ગુજરાતમાં ધોળકા તથા અમદાવાદના દશ કોઈ તાલુકા સિવાય તેના બગીચા બીજી કોઈ જગ્યાએ જોવામાં આવતા નથી આ ઝાડનો વર્ગ એમી એરસી છે માધારણ રીતે દાડમની નીચે મુજબ જાતો જુગી પાડી શકાય છે

૧ લાલ દાણાવાળી

૨ સફેદ દાણાવાળી

૩ હમરી (માદા પુષ્પ સિવાયની)

૨ લાયક જમીન તથા માવજત

દાડમના ઝાડને માટે રેતાળ જમીન મૌથી વધુ જણાય છે તેમજ જે જમીનમાં ચુનો તથા પોટાસનું વધુ પ્રમાણ હોય ત્યાં આ ઝાડ બહુ સારી રીતે વધારો કરી શકે છે કાળી જમીન એ ઝાડને મુદલ રચતી નથી તથા બેસર જમીન પણ તેને બરાબર અતુલ્ય નથી વળી બેજવાળી હવામાં આ ઝાડ બહુ ધીમેથી વધે છે તેને બદલે સુકી હવામાં તેનો વધારો અત્યંત જોવા જેવો છે અરબસ્તાન તથા ઇરાન તરફથી આવતાં મસ્કતી દાડમો સુધે છે છે કે ગરમ પ્રદેશ સુકી હવા તથા રેતાળ જમીન એ ફળ ઝાડને માટે ખાસ જરૂરના છે

જે બગીચામાં દાડમનું વાવેતર કરવું હોય તેને શિયાળામાં એચાર વખત આડો ઉભો ખેડી નાખી પદર પદર પુટને અતરે રૂ'xરૂ'xરૂ' ઉડા, પહોળા, ખાડા કરવા, અને આખો શિયાળો તથા ઉનાળામાં સદરકું ખાડા તપવા દેવા પંચી તળાવડી ઉપરની માટી મગાવી તેના વડે આખો ખાડો પુરી દેવો, અને વગસાદની મોસમ શરૂ થાય ત્યારે પાણીથી ખાડાની માટી જમીન ખરાબર ખેસી જાય એટલે જાડ રોપવાની શરૂઆત કરવી

૩ ઉત્પત્તી તથા ધરવાડીયામાં કરવાની તજવીજ

દાડમથી ઉત્પત્તિ બે રીતે થાય છે

(૧) દાખની કલમથી

(૨) ઠુળીયાનો રોપ કરવાથી.

અને રીતથી જે રોપ ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓને ફળ આવતા લક્ષભગ સરખી મુદત લાગે છે ફક્ત એટલો ફેર પડે જે કે ન ર ની રીતથી જે ફળ જાડો ઉત્પન્ન થાય છે, તે મધ્ય એક સરખી જાતના થતા નથી ન ૧ ની રીતથી એક મરખાં જાડો ઉત્પન્ન થાય છે પણ એ રીત મોટા પાયા ઉપર મગીચો બનાવવાને માટે ઉપયોગી નથી. તે સાફ ન ર ની રીતનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ

એક ડઝન એટલે આમરે બાર દાડમ મારા પરીપકવ થયેન હોય તેવા અનારના બગીચામાંથી મેળવી દાણા છુટા પાડવા અને તેમાંથી જે દાણા સાગ પરીપકવ થયેન હોય તે જુદા કાઢવા સડી ગયેલ તેમજ ખરાબ વિકાસ ન થયેલ દાણાનો ઉપયોગ કરવો નહિ. જ્યાં પાણી ભરાઈ રહેતું ન હોય તેમ સાધારણ છાયાવાળી જગ્યાએ દશ ફુટ લાંબો અને દશ ફુટ પહોળો ધરવેન. એક ક્યારે બનાવવો ચૈત્ર વૈશાખ મહીનામાં ક્યારાને એક ફુટ ઉડાઇનો હાથ કોદાળીથી ખોદી તેની અદર સાફ કોહેલું ખાતર નાખી બીજના દાણા સરખી રીતે છાંટવા અને પાણી આપવું આ મહીનામાં ગરમી સખત હોય છે તેથી આખા અમર મહુડાનાં સુકા પાન ક્યારા ઉપર ઢાકણ તરીકે નાખવા બીજ કાણ હોવાથી સરાસરી એક મહીનો ઉગતા થાય છે અદરથી કચરૂં વિગેરે સાફ કરવું એક વરસના રોપ થાય ત્યારે બગીચામાં વાવવા લાયક થયાં જણાય છે

૪ બગીચામાં રોપવાની મોસમ અને તજવીજ

બીજ વરસના ચોમાસાની શરૂઆતનો વરસાદ થઇ ગયા બાદ શ્રાવણ માસની શરૂઆતમાં દરેક રોપ તેના મુળીયાની સાથે આવેથી

(૧૭૦)

માટી સહીત ઉપાડી બગીચામાં તૈયાર કરેના ખાડામાં રોપવા અને આબુખાબુની માટી જોરથી દમાવવી ચોમાસામાં પાણી પાવાની જરૂર પડતી નથી પણ વરસાદની મોસમ પુરી થયા બાદ શિયાળામાં છઠે દિવસે અને ઉનાળામાં ચોથે દિવસે પાણી આપવાની તબીબી કરવી પ્રથમના ત્રણ વરસ સુધી બગીચામાં આબુ વરસ પાણી જોઇએ એવા પાકો જેવા કે મરચા, મીંઘણી, વિગેરે વાવવાથી પાણીનો ખર્ચ બચી જાય છે

૫ ટ્રુની ગ અગર શોરવાની કીયા.

ફળ ઝાડના દરેક બગીચાવાળાએ એક વાત લક્ષમાં રાખવાની કે જે ડાળીને એક વખત ફળ આની ગયા હોય તેને ફરીથી કઠી પણ ફળ આવતા નથી પણ તે ડાળી ધીમ ધીમે સુકાઇ જાય છે તેટલા સારૂ દરેક ફળ ઝાડને શોરવાની ખાસ જરૂર છે દાડમનું ઝાડ ત્રણ વરસનું થયા બાદ તેને ફુલ બેસવાની શરૂઆત થશે પ્રથમનો જે ફાલ આવે તે રાખવાથી ઝાડ કૌવત વિનાનું થઇ જાય છે તેથી દરેક બગીચાવાળાએ પ્રથમનો ફાલ કાપી નાખવા અને તેની સાથે જે ડાળને ફુલ આવ્યા હોય તે ડાળ પણ જખથી કુટ થઇ હોય ત્યાંથી છ ઈંચનો ભાગ છોડી દઇ કાપી નાખવી એટલે ત્યાંથી બીજી ડાળીઓ પુટી તેને પુનઃ આવી ફળ બેસશે એક વખત શરૂઆત કીધા પછી બીજા વરસે નારવાનું કામ સહેલ થઇ પડશે શોરવાની ક્રિયામાં મુક્તિ પાતળી તથા મરચા માટેની ડાળીઓ કાપવાનો પણ સમાવેશ થાય કે માખત રાશી એટલે શોરવાનો વખત ફળ ઉતારી લીધા બાદ તુર્ત જ છે અને તે સાથે ફળ ઝાડને આરામ આપવાની મોસમ પણ એ જ છે

૬ ખાતર

દાડમના ઝાડને પોરામ તથા ચુનો એ બે વસ્તુઓની ખાસ જરૂર છે તેથી મહા ફાણ મહીનામાં એટલે શિયાળાની રતુ પુરી થતા દરેક ઝાડના મુળ ઉધાડા કરી જળમાં નાના મુળીઆ કાપી નાખી ઝાડને પદર દિવસથી એક મહીના સુધી સપૂરું આરામ આપવો, અને ચૈત્ર મહીનાની શરૂઆત થાય એટલે દરેક ઝાડ દીઠ નીચે મુજબ ખાતર આપવું

૧ સહેલુ છાણનું ખાતર દશ	૧૦ રતલ
૨ ચુનો	૧ રતલ
૩ રાખ	૨ રતલ
૪ એરડાનો ખોળ	૧ રતલ

ઉપર મુજબ ઝાડ દીઠ ખાતર આપી મુળીઆ ઢાંકવા અને પાણી આપવાની શરૂઆત કરવી પાણીની શરૂઆત થતા ફુલની શરૂઆત પણ થશે અને વૈશાખ મહીના પુરો થતા ફુલથી આખો

(૧૭૧)

અગીયો ઢકાઇ જશે અને શ્રાવણ ભાદરવા મહીનામાં રૂળો પાડી તૈયાર થશે આસો મહીના સુધી ફળ ઉતારી લેવામાં આવશે ત્યાર પછી ઝાડોને પાણી આપવાની જરૂર નથી એટલે આખો શિયાળો એ ઝાડને આરામ આપવાની મોમમ છે

૭ પાણી આપવાની પદ્ધતિ

સાથેના નકશામાં બતાવ્યા મુજબ દાદમના ઝાડને ક્યારા બનાવી પાણી આપવું જોઈએ એવું વેશાખમાં પાણી આપવાની શરૂઆત કરી તે વખતે દર એક દિનમાં પાણી આપવું વરસાદની મોસમમાં ખાસ પાણી આપવાની જરૂર નથી આસો મહીનામાં ફળ ઉતારી લીધા બાદ શિયાળામાં પાણી આપવાની જરૂર નથી ત્યાર પછી પાછું એવું વેશાખમાં જરૂર પડે છે દાદમના મુળીયાને લાંબા વધવાની ટેવ હોવાથી ક્યાગની પદ્ધતિથી પાણી પાવાની જરૂર છે

૮ જીવજતુ તથા ગેગ

દાદમના ઝાડને આપ્યા તથા ખોરના ઝાડની માફક વાદાની વેલથી નુકશાન થાય છે એ ઝાડ ઉપર વાદો જોવામાં આવે તે તુર્ત તેનો તમામ ભાગ ગાડ સાથે કાપી નાખી તે જગ્યાએ ડામર લગાડવો દાદમના ફળની શરૂઆત થાય ત્યારે એક જાતનું પતંગીયું પુલની છાન્ની અંદર છંડુ મુકે છે, તેમાંથી કીડો પેદા થઈ દાદમના ફળની અંદર પેસી જાય છે, અને ફળને લગાડે છે કીડો પાકી ઉમરનો થયા બાદ સમારી અવસ્થામાં જવા નાફ અંદરથી કાણ કાઢી બહાર આવે છે અને પાટો ધણી ખર્ચ વખત દાદમની અંદર જઈ સમાધી સ્થિત બોગવે છે આવા છીદ્રો દ્વારા બીજી જીવાત પણ ફળની અંદર દાખલ થઈ ફળને બગાડે છે તેટલા સાફ જેમ બને તેમ આવા બાકાવાળા ફળ એકઠા કરી જમીનની અંદર ખેંચી દેવા જોઈએ એ દી દારી દેવાં અને પુલોની આજુબાજુ એવાં કુદા ભમતાં નજર આવે તેઓને જાળથી પકડી નાશ કરવો ખીસ-કાલી મોટા થતા ફળનો નાશ કરે છે તે સાફ ફળની આજુબાજુ નાળીએરની કાચલીઓ [ખે ભેગી કરીને] બાધી રાખવામાં આવે છે અને ખીસકાલી ઝાડ ઉપર ચડી ન જાય તે સાફ થડની પાસે તેને પકડવાની કોળવઈ મુકવાથી ખીસખોલીનો ત્રાસ ઓછો થાય છે

૯ દર વીધે ખર્ચ તથા ઉત્પન્ન

દાદમનું ઝાડ સરાસરી ૫૬૨ વરસ સુધી સારી રીતે ફળ આપે છે ધરવાડીયામાં રોપથી ફળની શરૂઆત થાય ત્યાં સુધી દર વીધે રૂ ૧૦૦ થી ૨૦૦ સુધી ખર્ચ થાય છે ફળની શરૂઆત થયા બાદ દર વીધે રૂ ૨૦૦ થી ૩૦૦ સુધી ઉપજ આવે છે સારી માવજત રાખવાથી દર વીધે આ ઉપજ રૂ ૫૦૦) સુધી પણ થઈ શકે છે

ગુજરાતનો ફળખાગ.

૧૦ ફળ આડની કોષ્ટક રૂપે લેકીકત

અનુક્રમ નંબર	કુલ આડનું નામ	વર્ગ	વાવેતર સાયક્રાયાક જમીન જતો	જો આડની વચ્ચેનું અંતર	એક વીંછામા ફળ આડની સખ્યા	વાવેતરનો પ્રકાર	રોપ કરવાની મોસમ
૧	૨	૩	૪	૬	૭	૮	૯
૧૧	પરૈયા	અનાર આગર દાડમ	ખાસ જતો નક્કી થઇ નથી	રેતાળ જેમા ચુનો તથા પોપમનોભાગ હોય તેવા	૧૫'x૧૫' ૫૮	ખીજ તથા દાડમની કસમથી	ચેત્ર વૈશાખ

ગુજરાતનો ફળબાગ

૧૦ ફળ આડની ફાઇટક રૂપે લેકીકત (ચાલુ)

(૧૭૩)

રૂપ વાવવાની મોસમ	પાણી પાવાની પદ્ધતિ	ખાતર આડ દીઠ	પ્રેતીંગ અગર સપ્ત રાશીની ક્રિયા	ફદલે દિવસે પાણી આપવું	ફળ આવવાની મોસમ	ફળ પાકવાની મોસમ	આડદીઠ ફળનું હિસાબ
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
અષાઢ આવસ્ય બીજ વરસના સિમજ ક્યારો	નકશામા બતાવ્યા અને સિમજ ક્યારો	૧ છાલવે ખા તર રતલ ૧૦ ૨ ચુનો ૧ ૩ રોખ ૨ ૪ ઝેર ૧ ખોળ ૧	ફળ હિતારી લીધા બાદ જે ગળાને ફળ આવેલા હોય તે કાપી નાખવી	શીમાળામા પાણી આપવાની જરૂર નથી, હિનાળામા ફ દિવસે	અષાઢ	ભાદરવો આસો	૫૦ થી ૧૦૦ સુધી
	બનાવીને	— ૧૫					

ગુજરાતનો ફળબાગ

૧૦ ફળ આડનો કોષ્ટક રૂપે લેકીકત (આબે)

(૧૭૪)

દર વીધે થતો ખર્ચ	ફળનું ઉત્પન્ન દર વીધે	ફળ આડની જીવન પિતથા ફળ આડના રોગ	ફળ આડની ઉમ્મર	ફળની અંદર સંધારા	ફળ આડનો લાભકારક છે કે કેમ	ફળ આડની ઉમ્મર પહોંચે ત્યારે કરવાની તબવીબ	શેરો
૧૮	૧૯	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬
૩ ૧૫૦ રો ૨૦૦ થી ૫૬૨ વરસ ૪૦૦	૧ કીડા ૨ ખીમકાલી ૦ વાદો	૫૬૨ વરસ	દાણા મોટા હોય અને બીજ નાના હોય તેવી જાતની કલમો ચઢાવવી	લાભકારક ન્યા બજાર હોય ત્યા	ફળ આડો કાઢી લેવા બાદ પાચવ રસ સુધી એ ફળ આડ વાવવા નહિ		

સેલ ૧" છંદ = ૨૦ પદ.

ગુજરાતનો ફળબાગ

૧૧ દાહમ

* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *
* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *	* * * * * *

૨૬ ૦૨ ૧૯૫૫

(૨૭૫)

દસિય ૨૨૦' પુટ

ગુજરાતનો ફળખાગ

૧૧ દાદમ

- ૧ સાથેનો નકશો એક વિવાનો છે
- ૨ દક્ષિણ તથા ઉત્તર બાજુની લંબાઈ ૨૨૦ ફુટ અને પુર્વ તથા પશ્ચિમ બાજુની પહોળાઈ ૧૨૦ ફુટ થાય છે.
- ૩ મીડાવાળી જગ્યાએ દાદમના ઝાડો આવે
- ૪ ક્યારામા બીજ શાક ભાજી વાવવા અને ફળ ઝાડની આબુ-બાજુની જગ્યા પોચી ગામથી
- ૫ દરેક ઝાડની વચ્ચેનું અંતર દશ હાથ એટલે ૫૦૨ ફુટ છે.
- ૬ એક વિધામા ફળ ઝાડની સંખ્યા ૧૨૦ આવે

